BIBLIOTECA PENTRU TOȚI COPIII

PALATUL DE CLEȘTAR

Barbu Delavrancea

340-34
D28

BARBU ŞT. DELAVRANCEA

PALATUL DE CLEŞTAR

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ
V A L C E A
Nr. inv. 279.991
sala pt. copii

Editura Ion Creangă — Bucureşti, 1995

BUNICUL

SE SCUTURĂ DIN SALCÂMI o ploaie de miresme.

Bunicul stă pe prispă. Se gândeşte. La ce se gândeşte? La nimic. Înnumără florile care cad. Se uită-n fundul grădinii. Se scarpină-n cap. Iar înnumără florile scuturate de adiere.

Pletele lui albe şi creţe parcă sunt nişte ciorchini de flori albe; sprâncenele, mustăţile, barba... peste toate au nins anii mulţi şi grei.

Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară: blânzi şi mângâietori.

Cine trânti poarta?

— Credeam că s-a umflat vântul... o, bată-vă norocul, cocoşeii moşului!

Un băietan şi-o fetiţă, roşii şi bucălai, sărutară mânele lui „tata-moşu".

— Tată-moşule, zise fetiţa, de ce zboară păsările?

— Fincă au aripi, răspunse bătrânul sorbind-o din ochi.

— Poi, raţele n-au aripi? de ce nu zboară?

— Zboară, zise băiatul, dar pe jos.

Bătrânul cuprinse într-o mână pe fată şi în cealaltă pe băiat.

— O, voinicii moşului!...

Şi zâmbi pe sub mustăţi, şi-i privi cu atâta dragoste, că ochii lui erau numai lumină şi binecuvântare.

— Tată-moşule, da' cocorii un' se duc când se duc?

— În ţara cocorilor.

— În ţara cocorilor?

— Da.

— Da' rândunelile un' se duc când se duc?

— În ţara rândunelilor.

— În ţara rândunelilor?

— Da.

— Tată-moşule, aş vrea să-mi crească şi mie aripi şi să zbor sus de tot, până în slava cerului, zise băiatul netezindu-i barba.

— Dacă ţi-o creşte ţie aripi, mie să-mi prinzi o presură şi un sticlete.

— Da... hî... hî... poi ce fel... şi mie?

Fata se întristă.

Bătrânul o mângâie şi zise băiatului:

— Bine, să prinzi şi pentru tine, să prinzi şi pentru ea.

— Ţie două şi mie două... nu e-aşa, tată-moşule?

— Fireşte, ţie două, lui două şi mie una.

— Vrei şi tu, tată-moşule? întrebă băiatul cu mândrie.

— Cum de nu?! Mie un scatiu.

Ce fericiţi sunt!

Băiatul încălecă pe un genuchi şi fata pe altul. Bunicul îi joacă. Copiii bat în palme. Bunicul le cântă *„Măi cazace, căzăcele, ce caţi noaptea prin argele"*...

O femeie uscăţivă intră pe poartă cu două doniţi de apă. Copiii tăcură din râs şi bunicul din cântec.

E muma lor şi fata lui.

Cum îl văzu, începu:

— I... tată, şi d-ta... iar îi răzgâi... o să ţi se suie în cap...

Femeia intră în casă.

— Să-i bată norocul şi sănătatea, şopti moşul ca şi cum ar fi mustrat pe cineva, şi sărută în creştetul capului şi pe unul şi pe altul.

Şi iar începu râsul, şi jocul, şi cântecul.

Se osteni bunicul. Stătu din joc. Copiii începură să-l mângâie.

Din vorbă în vorbă, copiii se făcură stăpâni pe obrajii bunicului.

— Parteà asta este a mea.

— Și partea asta, a mea!

— Mustața asta este a mea.

— Și asta, a mea!

La barbă se-ncurcară. Bunicul îi împăcă, zicându-le:

— Pe din două.

Și copiii o și despicară, cam repede, că bătrânul strânse din ochi.

— Jumătate mie.

— Și jumătate mie.

Și după ce o împărțiră frățește, începu lauda.

Băiatul:

— Mustața mea e mai lungă.

Fata:

— Ba a mea e mai lungă!

Și băiatul întinse d-o mustață și fata de alta, ba *a lui*, ba *a ei* să fie mai lungă.

Pe bunic îl trecură lacrimile, dar tăcu și-i împăcă zicându-le:

— Amândouă sunt dopotrivă.

— Ș-a mea, ș-a ei!

— Ș-a mea, ș-a lui!

La obraji, cearta se aprinse mai tare.

— Partea mea e mai frumoasă.

— Ba a mea, că e mai albă!

Bunicul zâmbi.

— Ba a mea, că e mai caldă!

— Ba a mea, că e mai dulce!

— Ba a mea, că nu e ca a ta!

— Ba a mea, că are un ochi mai verde!

— Ba a mea, că are un ochi și mai verde!

Bunicul abia se ținea de râs.

— Ba a mea!

— Ba a mea!

Și băiatul, înfuriindu-se, trase o palmă în partea fetei.

Fata țipă, sări de pe genuchiul bătrânului, se repezi și trase o palmă în partea băiatului.

Băiatul, cu lacrimile în ochi, sărută partea lui, și fata, suspinând, pe a ei.

Mama lor ieși pe ușe și întrebă restit:

— Ce e asta, viermi neadormiți!

Obrajii bunicului erau roșii și calzi. Și, surâzând fericit, răspunse fie-sei:

— Lăsați pe copii să vie la mine.

BUNICA

O VĂZ, CA PRIN VIS.

O văz limpede, așa cum era. Naltă, uscățivă, cu părul alb și creț, cu ochii căprui, cu gura strânsă și cu buza de sus crestată în dinți de pieptene, de la nas în jos.

Cum dăschidea poarta, îi săream înainte.

Ea băga binișor mâna în sân și-mi zicea:

— Ghici...

— Alune!

— Nu.

— Stafide!

— Nu.

— Năut!

— Nu.

— Turtă-dulce!

— Nu.

Până nu ghiceam, nu scotea mâna din sân.

Și totdeauna sânul ei era plin.

Îi sărutam mâna.

Ea-mi da părul în sus și mă săruta pe frunte.

Ne duceam la umbra dudului din fundul grădinii.

Ea își înfigea furca cu caierul de in în brâu și începea să tragă și să răsucească un fir lung și subțire. Eu mă culcam pe spate și lăsam alene capul în poala ei.

Fusul îmi sfârâia pe la urechi. Mă uitam la cer, printre frunzele dudului. De sus mi se părea că se scutură o ploaie albastră.

— Ei, ce mai vrei? îmi zicea bunica.

Surâsul ei mă gâdila în creștetul capului.

— Să spui...

Și niciodată nu isprăvea basmul.

Glasul ei dulce mă legăna; genile mi se prindeau și adormeam; uneori tresăream ș-o întrebam câte ceva; ea începea să spuie, și eu visam mai înainte.

— A fost odată un împărat mare, mare...

— Cât de mare?

— Mare de tot. Și-și iubea împărăteasa ca ochii din cap. Dar copii nu avea. Și îi părea rău, îi părea rău că nu avea copii...

— Bunico, e rău să nu ai copii?

— Firește că e rău. Casa omului fără copii e casă pustie.

— Bunico, dar eu n-am copii și nu-mi pare rău.

Ea lăsa fusul, râdea, îmi dăsfăcea părul cârlionțat în două și mă săruta în creștetul capului.

Câte-o frunză se dăsprindea din ramuri și cădea legănându-se. Eu mă luam cu ochii dupe ea și ziceam:

— Spune, bunico, spune.

— Și așa, îi părea grozav de rău că nu avea copii. Și... nu mai putea de părere de rău că nu are copii... Într-o zi veni la el un moș bătrân, bătrân, că-și târa barba pe jos de bătrân și de cocoșat ce era. Și era mic, mic de tot...

— Cât era de mic?

— Poate să fi fost, așa, cam ca tine.

— Va să zică, nu era mic, mic de tot...

— Era mic, da' nu așa mic de tot. Și cum veni îi zise: „Măria-ta, ai doi meri în grădină, unul lângă altul, că nu știi care sunt ramurile unuia și care sunt ale altuia; și când înfloresc nu știi care sunt florile unuia și care sunt ale altuia; și ăști doi meri înfrunzesc, înfloresc, se scutură și mere nu fac. Măria-ta, să știi că atunci când or lega rod ăști doi meri, împărăteasa o să rămâie grea și o să nască un cocon cu totul și cu totul de aur“... Piticul se duse, și împăratul alergă în grădină și căută, căută peste tot locul, până dete peste ăi doi meri. Merii se scuturaseră de flori, că sub ei parcă ninsese, dar rod nu legaseră.

— De ce nu legau rod, bunico?

— Știu eu?... Dumnezeu știe...

Era așa de cald... așa de bine în poala bunichii... o adiere încetinică îmi răcorea fruntea... norii albi, alunecând pe cerul albastru, mă amețeau... închideam ochii.

Ea spunea, spunea înainte, mulgând repede și ușurel firul lung din caierul de in.

— Și se gândi împăratul ce să facă, ce să dreagă ca merii să facă mere. Unii îl sfătuiau ca să-i ude mereu; și i-a udat mereu; alții ziceau să le dea mai mult soare; și împăratul a tăiat toți pomii de jur-împrejur. Și merii înfloreau în fitece săptămână, și se scuturau, și rod nu legau. Într-o zi veni la împărat o babă bătrână, bătrână și zbârcită, ca mine de zbârcită, și mică, mică, ca tine de mică...

— Ca moșu de mică?

— Da, ca moșu...

— Atunci nu era mică de tot...

— Așa mică de tot nu era. Și zise împăratului: „Măria-ta, până n-oi mulge un ulcior de lapte de la Zâna Florilor, ce doarme dincolo de Valea Plângerii, într-o câmpie de mușețel, și n-oi uda merii cu laptele ei, merii nu leagă rod. Dar să te păzești, măria-ta, că îndată ce te-or simți florile, încep să se miște, să se bată, și multe se apleacă pe obrajii ei, și ea se dăsteaptă, că doarme mai ușor ca o pasăre; și vai de cel ce l-o vedea, că-l preface, dupe cum o apuca-o toanele, în buruiană pucioasă or în floare mirositoare, dar d-acolo nu se mai mișcă"...

— Dar ce, ai adormit, flăcăul mamei?

Tresăream.

— A, nu... știu unde ai rămas... la-a-a... Zâna Florilor.

Auzisem prin vis.

Pleoapele-mi cădeau încărcate de lene, de somn, de mulțumire. Și mă simțeam ușor, ca un fulg plutind pe o apă care curge încet, încetinel, încetișor...

Și bunica spunea, spunea înainte, și fusul sfâr-sfâr pe la urechi, ca un bondar, ca acele cântece din burienile în care adormisem de atâtea ori.

— Și împăratul a încălecat pe calul cel mai bun...

— Cel mai bun... îngânam eu, de frică ca să nu mă fure somnul.

— ...ș-a luat o dăsagă cu merinde și a plecaaat...

— ș-a plecaaat...

— Și s-a dus, s-a dus, s-a dus...

— ...s-a dus, s-a dus...

— Până a dat de o pădure mare și întunecoasă...

— ...întunecoasă...

— ...de nu se vedea prin ea. Și acolo și-a legat calul d-un stejar bătrân, ș-a pus dăsagele căpătâi și a închis ochii ca să se odihnească. Și... pasămite pădurea cânta și vorbea, că era fermecată. Și... cum îi aducea șoapte de departe, de pe unde ea era ca un fum, împăratul adormi, și dormi, și dormi...

Când m-am dășteptat, bunica isprăvise caierul.

Dar basmul?

Cu capul în poala bunichii niciodată n-am putut asculta un basm întreg.

Avea o poală fermecată, și un glas, și un fus cari mă furau pe nesimțite și adormeam fericit sub privirile și zâmbetul ei.

PALATUL DE CLEŞTAR

CAM PE LA ÎNCEPUTUL VREMILOR, până unde praştia minţii nu azvârle, se povesteşte, aşa, ca din scorneală, că omul era croit din alte foarfeci şi cioplit din altă bardă.

Tot cu mâini şi cu picioare era şi p-atunci, tot cu ochi şi cu urechi, tot cu nasul dasupra gurii şi cu călcâiele la spate, dar de învârtea copaciul smuls din rădăcină şi mi-ţi izbea la mir leii pustiilor, dihăniile cădeau tumba, cu labele în sus, marghiolindu-se a moarte.

Apele curgeau la vale şi munţii se ridicau în sus. Nu se pomeneau flori pe cer şi stele pe pământ — ca pe la pârdalnicii noştri de stihari — dar multe nu erau aşa după cum sunt.

Împăraţii de mureau în luptă de buzdugan, bine, iar de nu, li se uitau de zile. Numai dacă barba le măturau ţărâna la nouă coţi în urmă, chemau pe unul din feciori, pe cel mai viteaz şi mai cu minte, şi-i dăruiau naframa, inelul, paloşul, stema şi gonaciul, ca să poată împărăţi şi război în locul lor.

Apărarea şi dreptatea atârnau de tăişul paloşului. Cu mintea cântăreau şi hotărau, iar cu paloşul împărţeau. Şi spun unii că pe atunci mergea mai bine cu minte dreaptă şi fără de legi, decât, ca în zilele noastre, cu legi drepte şi cu minte strâmbă.

P-aşa vremuri se zice că ar fi văcuit împăratul cu stema ruptă din soare, în cel mai frumos palat de cleştar şi peste cel mai înţelept şi mai viteaz norod.

Nu era crai pe care împăratul cu stema ruptă din soare să nu-l fi domolit, că nici o oaste duşmană nu putea să-i stea împotrivă. La vreme de adânci bătrâneţi sta înzăuat în fruntea ostaşilor, călare pe un bidiviu ce arunca pe nări trâmbe de fum şi

limbi de foc. Şi toţi ai săi prindeau la inimă şi biruiau, căci aşa li se păreau lor cum era el de bătrân şi înzilizit, tocmai ca o lance ruginită, care d-a pururea răpusese pe oricine izbise.

Dar cât era de mare şi de vestit, că se dusese vestea până unde pământul e drob şi piftie, d-a surda îi fură toate.

Într-o sfântă de vineri, cam pe la chindii, numai ce i se păru că stema din cununa împărătească se umflă şi creşte, creşte, ba cât oul de gâscă, ba cât un boşar, şi-i îndoi grumajii, şi-l plecă la pământ. Înfricoşat, împăratul se luptă ce se luptă cu namila de diamant, iar la urma urmii căzu cu faţa în jos, podidindu-l un plâns de foc.

Nu trecu cât ai scăpăra din amnar, şi se apropiară de împărat, cu mângâieri şi desmierdări, odrasla lui de trei fete, ca trei zâne, surori şi nepoate, care mai de care chipeşe şi mai drăgălaşe. Apoi veniră mai-marii tronului şi slugile ohavnice. Toţi cu toţi ieşiră ca dintr-o lacră, să cază cu mătănii, doară or curma focul împăratului.

Cel mai de frunte dintre sfătuitori aduse vorba cam aşa:

— Luminate împărate, care paloş ca al mării-tale n-a mai fost atâtea veacuri întunecat şi frânt la războaie? Care împărăţie a rămas, atâtea mari de vreme, neştirbită şi cinstită pe faţa pământului? Care răsură e mai învoaltă şi mai rumenă ca domniţa, fata cea întâi născută a măriei-tale? Care mură să fie mai neagră ca ochii celei mijlocii? Care rază mai luminoasă ca domniţa cea mai mică? Apoi, luminate împărate, după atâtea noroace şi bunătăţi, ce-i fi având ca să te mai tânguieşti?

Împăratul, de ochii neamurilor ş-a norodului, curmându-şi plânsul, mulţumi tuturora şi, furişând sfios ochii în sus, văzu că stema nu e nici mai mare, nici mai mică de cum trebuia să fie.

Se potoli şi făcu semn ca toţi să plece. Îşi sărută părinteşte copilele şi opri lângă dânsul pe sora lui cea mai mare, care era şi cea mai înţeleaptă, şi-i zise încet, că zidurile d-ar fi auzit, nu l-ar fi auzit:

— Surioară, surioară, lipeşte urechea ta de inima mea, şi ce-oi auzi auzit să rămâie . . . Pe mine m-a ajuns grea bătrâneţe, că uneori stema din frunte creşte, creşte, se-ntunecă, şi de ce se

întunecă, e mai grea, până ce mă culcă la pământ. Vezi tu, paremi-se că în această arătare e căderea mea ș-a neamului meu din scaunul domniei, că din cele trei împărătese ce mi-au slujit de soții n-am avut parte de parte bărbătească. Că făceau câte-o fată ș-a doua oară, cum făceau băiat, mureau și coconul, și muma coconului. Cea din urmă mi-a zis: „Măria-ta, împărăția ce stăpânești a fost zidită de un bărbat, și ori cade, ori se însutește de o femeie, iar de cocon de parte voinicească n-ai să ai parte".

— Ei, Doamne, și dumneata, îi răspunse soră-sa, mângâindu-l ca p-un copil speriat, eu văz că stema e cum era, și tot la locul ei. Cât despre vorba muierească, cea de pe urmă, ca și cea dintâi, tot fără noimă și fără de înțeles rămâne.

— Tatăl meu, urmă împăratul, mi-a zis: „Fătul meu, în cal îți las goana voinicului, în inima ta vitejia, în paloș biruința, iar la temelia «palatului de cleștar», odihna norodului tău. Acolo zac, la umbră, ferecate, patimele mari și mici, care fac pe om fericit și nefericit. Ia seama, fătul meu, că de le-i slobozi, ai să-ți vezi supușii pe unii în desfătări, iar pe alții în ahtieri. Ține aste patru chei, și să nu cobori în cele patru încuieri de sub talpa palatului decât atunci când ți-o peri o rază din frunte și mărirea ți-o îndoi grumajii".

Împăratul scoase din sân patru chei, una de aramă, alta de argint, una de aur și alta de diamant, și le dete sori-sei și-i porunci să se ducă într-ascuns să dăschiză și să se coboare sub talpa de la răsărit a palatului și să cerceteze cuvântul înțelepciunii asupra stemei împărătești, care uneori crește, se împătrește și se întunecă, și de ce se întunecă e mai grea, până ce-l doboară la pământ.

Noaptea, târziu, sora împăratului cum învârti cheia de aramă în broasca beciului de la răsărit, o vijelie îi amuți auzul, apoi locul pe care sta i se afundă până la glezne, până la brâu, până la gât, iar de-i trecu dincolo de creștet, o văpaie, ce lumina fără să arză, îi învălui obrajii.

La o cutremurare strașnică, două porți, țipând în cùpilele groase, se dăschiseră, la dreapta și la stânga, și sora împăratului se pomeni într-o cameră cu totul și cu totul de aramă. Și când

trecu prin alte două încăperi, una de argint și alta de aur, sora împăratului văzu minunea minunilor: stoluri de păsări care cântau ca din tilinci de argint și zburau în toate părțile, și unele i se puseră pe umeri și-și răsfirară aripele luminoase, zornăindu-le ca pe niște bănuți de aur vânturați din mână în mână.

Când dăscuie broasca de diamant, sora împăratului împietri de spaimă... În prag se zvârcolea o namilă de balaur și-și despica fălcile cât să înghită un călăreț cu cal cu tot.

Limbile lui, ca niște săgeți pârjolite, le azvârlea din beregată și le înfigea pe nările nasului, scuipând clăbuc, care se închega și se rostogolea bășici albe de mărgăritar. Solzăria lui era ca un curcubeu d-a lungul spinării.

— Ah! muiere cu suflet de bărbat, zice bălaurul, ține-ți îngerii, și ce-i vedea să nu te sperii, că cine ține cheile tainelor e și mai mare și mai tare ca mine!

N-apucă să-și vie în fire sora împăratului, că strălucirea camerei de diamant îi luă ochii cu sclipirile de toate fețele.

Când se trezi, se feri în lături. Lângă ușă, trei femei, în cătușe și priponite la zid de trei belciuge groase. Cea dintâia ar fi fost frumoasă de n-ar fi zâmbat și n-ar fi mișcat gura necontenit, clevetind fără noimă. A doua bolboșea ochii săi verzurii, scăpărând scântei de mânie. A treia, groasă ca o butie, rumenă și voinică, și tot semăna, ca o soră bună, cu celelalte două costelive și pițigăiate.

— Domniță, ce mai e pe lumea de pe tărâmul vostru? Nici o ceartă? Nici o ocară?

— Domniță, te-aș face praf și fărâme dacă nu m-aș teme că n-aș mai avea pe cine urî!

— Domniță, de când v-am părăsit, nu mai e pui de om fericit!

Așa ziseră pe rând cele trei surori: Zavistia, Pizma și Prostia.

Sora împăratului se simți, o clipă, rea, cum nu mai fusese, cu o mâncărime în vârful limbii și proastă ca un buștean.

Se strecură pe lângă toate tainele încătușate în cruci, până în dreptul altor trei, cu părul din frunte zbârlit, cu coamele des-

pletite, care zbierau de se zguduia din temelie peştera de diamant, muşcând din carnea lor de le ţâşneau sângele.

Lângă ele sta una neclintită, senină, pe gânduri, cu privirea dulce şi fără pic de amăgire.

Numai ea, dintre toate, era slobodă. Şi, din privire, socotea, osândea şi ierta. Alta nu putea fi decât Înţelepciunea.

De-a dreptul la ea se duse sora împăratului şi-i dădu în genuchi, îi sărută mâna dreaptă, o puse la frunte, apoi îi zise:

— Tu, care eşti mai frumoasă ca revărsatul zorilor, mai dulce ca laptele îndoit cu miere din faguri, mai blândă ca mielul de trei zile şi cea mai adâncă la înţeles, tu ştii de ce şi cine m-a trămis pe acest tărâm. Povăţuieşte-mă, Îndurătoareo, ca să pot mângâia zilele tulburate ale împăratului cu stema ruptă din soare.

— Spune viteazului bătrân că, trecând pe lângă toate pătimile, la hotarul nebuniii, ai dat de Înţelepciune. Şi spune-i că l-a ajuns zilele, că dacă stema îl apasă aşa de greu, nici nu se măreşte, nici se micşorează, ci-l apasă, aşa cum atârnă şi el de greu pe perina de pe scaunul împărăţiii. Şi spune-i că neavând copil de parte bărbătească, să cunune pe una din fete cu flăcăul care se înveleşte cu cerul şi doreşte mai mult ca fitecine din toate împărăţia. Acestuia să-i dea naframa, inelul, paloşul, gonaciul şi stema.

Când sora împăratului plecă, se năpustiră asupra ei, s-o soarbă şi mai multe nu, Furia, Zmintenia şi Pizma. Ce valmă de vaiete şi blesteme, că se clăti încăperea din temelie, şi grinzile porniră din locul lor! În acel vuiet, glasul Înţelepciunei se risipi ca nisipul în luptă cu vijelia. Iar sora împăratului, perzându-şi cumpătul, se repezi pe uşă afară, scăpând cele patru chei, cari zornăiră pe pardoseală...

Când se trezi pe tărâmul împărăţiii, toate uşile i se pecetluiseră în urma ei. Şi plânse ce plânse cheile perdute, apoi se gândi cum să mintă împăratului d-o veni vorba despre chei, căci plecase cu mintea de nouă coţi şi i să scurtase de zece.

Când împăratul auzi cuvântul Înţelepciunii, puse de răscoli domnia în cruciş şi în curmeziş, doar d-o afla pe cel ce ar dori

mai mult ca fitecine, cât, cu dorul și cu cântecul, să poleiască cositele unei domnițe d-a sale și să se vrednicească de scaunul împărățiii.

Și-a întâlnit, în crețul crângurilor, vânători ce prind iepurii de coadă, în văgăunele munților, delii ce rup ursul în două, parc-ar rupe un fuștei de ceapă, la picurișul izvoarelor, năzdrăvani cari adună scânteiele din coada licuricilor de fac vâlvătăi în miezul nopții. Dar unii doreau bogăție, alții slavă, alții tinerețe fără bătrânețe. Și cositele domnițelor au rămas tot ca mai nainte, și împăratul tot fără chef.

Într-o zi, cam pe înserate, cercetașii domniei, rupți de oboseală, pe malul unui râuleț ce șerpuia ca o fâșie de argint, deteră peste un voinic cu pletele răvărsate, ce zicea din fluier de te slăvea.

Și ce mândrețe de voinic!

Cum îl văzură, ascultară teacă de pământ migala de șuierături care se-nșira și se deșira ca o binecuvântare a sufletului.

— Ce dorești, voinice, grăi ceaușul împărătesc, ce dorești tu dupe pofta inimii?

— Cinstiți boieri, alt nimic, să trăiesc, să cânt, să mor...

N-apucă să sfârșească bine cuvintele, și să zăriră câțiva călărești, gonind năuci de înghițeau poștiile.

De sub copitele harmăsarilor vâjiiau pietrele ca niște gloanțe. Cum ajunseră, flăcăii se opriră ca un zid.

— Stați, zise unul dintre ei, să-mi luați p-acest băiat și drept la scaunul împărățiii să mi-l duceți.

Bietul băiat se împotrivi: „Ba că nu merg, ba că n-am furat nimic, păcatele mele..." Dar n-avu ce face.

Când ajunseră în fața palatului, tot norodul era de față cu mănunchiuri de flori. Buciumașii, fluierarii și surlașii sunau ca de alai mare. Și cu toți se ploconeau la flăcăiandrul cu coama neagră și lucie ca păcura. Iară el căsca ochii mari și, suflet smerit, nu-i trăsnea prin cap de ce și cui să i se facă așa sărbătorire.

Pe scările palatului, împăratul, rezemat pe toiag, aștepta voios și, de cum zări pe flăcău, îi sări de gât, sărutându-l și p-o parte și pe alta.

— Tu eşti dorul nevinovat, zise împăratul, prin barba albă ce i să lungise până la pământ, alesul Înţelepciunei şi al meu, hai de-ţi vezi mireasa şi să domneşti pe scaunul pe care am domnit şi eu.

Nu să dăsmeticise voinicul, şi se trezi dus pe sus într-o cămară cu jeţuri aurite. Acolo îl aştepta, printre sfătuitorii tronului şi jupânesele cu coconii lor, fata cea mai mică a împăratului.

Şi era fragedă şi subţirică din creştet până în bărbie, cu nişte cosiţe ca o beteală de aur — lumină şi dragoste — că bietul om ameţi. Palatul, cu mulţime cu tot, i se învârti sub picioare şi căzu în genuchi şi-i sărută condurul.

— Scoală-te, fătul meu, zise împăratul. Şi voi, sfetnici credincioşi, aduceţi naframa, paloşul, stema şi gonaciul, că lui i se cuvin, pe lângă cea mai frumoasă din fetele mele.

Dar, în clipa când împăratul vroi să binecuvânteze pe noii stăpânitori ai domniei, cerul se întunecă, norii se posomorâră, cutreierând pacea văzduhului. Vânturile porniră bătaie oarbă, făcând una cu pământul copacii neclintiţi de veacuri întregi. Un potop de ploaie se sparse din culmea întunecimii şi împrăştie, care pe unde înnemerea, mulţimea norodului.

Împăratul şi adunarea înmărmuriră; palatul de cleştar se clăti pe temelie; cutremurul zgudui pământul; mesele, jeţurile şi policandrele căzură zdrobite pe pardoseală; oamenii nu se mai cumpăniră pe picioare.

Împăratul, trezit de spaimă şi de mânie, strigă către sor-sa cea mai mare:

— Muiere, ce e asta? Ce-ai făcut cu cheile patimilor? Un' ţi-ai uitat minţile să-ţi fi uitat oasele!

Cuvântul lui să înecă într-un vuiet de cutremur. Geamlâcul şi uşile se zguduiră şi săriră din ţâţâni. Tavanul se crăpă drept în două. Pe uşi şi pe ferestre se năpustiră nişte femei dăspletite, care vărsau, pe nări şi pe gură, fum şi pară de pucioasă. Răcnind ca fiarele, ele aruncară la pământ pe toţi cei de faţă... Şi peste trupurile lor întinseră danţul patimelor...

La o nouă zbuciumare, pământul se despică în două. Palatul de cleştar, trosnind, se porni şi se făcu nevăzut într-o prăpastie fără fund.

Mânia, Furia şi Nebunia, şi dupe ele altele, plecară vârtej în alte părţi ale lumii acesteia.

Iar la urma urmelor, tocmai la coadă, Prostia, rumenă şi voinică, se târa mulţumită, d-a înboulea... Dar ce-i păsa?... Ca ea nu era nimenea. Şi, la dreptul lui Dumnezeu vorbind, nici una din celelalte, d-atunci şi până azi, n-a sălăşluit mai fericit în mai multe capete omeneşti.

NEGHINIȚĂ

A FOST ODATĂ O BABĂ, bătrână, bătrână. Abia zărea de bătrână ce era. Și mânele îi umblau la ciorap, iar în gândul ei se ruga la Dumnezeu s-o dăruiască cu un copil, că n-avea decât pe unchiașul ei. Și unchiașul, ba la pădure, ba la arie, ba la târg, iar baba sta singură cuc, că toată ziulica i-ar fi țiuit tăcerea în fundul urechilor dacă n-ar fi strănutat și n-ar fi tușit câteodată. Ba uneori, ca să-și mai ție de urât, tot ea vorbea și tot ea răspundea. Și râdea ea de ea, ca și cum ar fi râs ea de altcineva, înșirând ochiurile pe cârlige.

„Ei, ei, ce n-ar plăti un flăcău la bătrânețele noastre!"

„Cât, de? cât?"

„Ihi, ihi, mult de tot!"

„Adică ce, nu te-ai mulțumi și c-o fată mare?"

„Ba, ce să zic, bine ar fi ș-o fată."

„Da, dar la fată vrea zestre."

„S-ar găsi, că eu și unchiașul avem ce ne trebuie, și nu ne trebuie mult, trei coți de pânză albă și câte un cosciug; iar boii moșului, iar plugul moșului, iar casa moșului și a babei, toate ar fi ale fetei."

„Bine, mătușe, bine, da' de unde și fată? Tu nu știi că copacii uscați nu mai dau de la rădăcină?"

Și bătrâna începu să râză și să ofteze: „Hi, hi, hi, ooof, of!"

„Ei, toate se întorc, și apele se întorc de la Dumnezeu, numai tinerețile ba. Ce nu e la timp nu mai e niciodată. M-aș mulțumi eu și pe un prichindel de băiat."

„Ba te-ai mulțumi și p-o codană. Tu să-nșiri, și ea să deșire,

tu să cerni, şi ea să risipească, tu să pui de mămăligă, şi ea să răstoarne căldarea pe foc."

„Dacă e p-aşa, m-aş mulţumi şi p-un copil cât ghemul, numai s-auz în casă *mamă*, că mult e pustiu când uşa se închide peste doi bătrâni."

„Da' dacă ar fi mai mic?"

„Fie şi mai mic."

Şi bătrâna începu să râză.

„Ce neroadă!"

„Ba neroadă, nu glumă!"

„Dar dacă ar fi cât un bob de mazăre?"

Şi tocmai când da bătrâna capul peste cap de râs, odată tresări că, de dupe uşe, s-auzi un glas ascuţit şi înţepat:

— Dar dacă ar fi cât o neghiniţă?

Bătrâna se uită, se uită şi începu să se închine.

— Bine, bine, zise acelaşi glas, văz eu că nu-ţi trebuie copii . . .

Baba îşi luă inima în dinţi şi zise:

— Ba-mi trebuie. . . da' unde eşti. . . cine eşti?

— Cine sunt? *Neghiniţă*, gândul lumii. De mic ce sunt, pătrunz în urechile oamenilor şi-i ascult cum gândesc. Adineauri eram în urechea ta a dreaptă, apoi am trecut în a stângă, ş-am râs de m-am prăpădit când am văzut ce-ţi trec prin minte. . .

— Ei, aş! Ce mi-a trecut? Nimic!

— Nu e adevărat, răspunse Neghiniţă râzând, omul spune mai puţin decât gândeşte. Dacă nu-ţi şopteam eu că copacul uscat nu mai dă de la rădăcină, cine ştie ce-ai mai fi spus . . .

Baba se făcu ca para focului.

— Zău aşa. . . nu te ruşina, mamă, nu zău. . . Aşa e omul. Când e mic face nebunii fiindcă e mic; când e la tinereţe face nebunii fiindcă e tânăr, iar la bătrâneţe se gândeşte la nebunii fiindcă nu le poate face. . .

Bătrâna perdu sfiala şi răbdarea şi se resti cât putu:

— Neghiniţă, ci tacă-ţi gura şi vin să te văz!

Şi pe loc s-auzi un ţâşti ca de lăcustă şi un bâzâit ca de albină. Bătrâna simţi pe mână o picătură caldă.

— Iacătă-mă și pe mine!...

Biata femeie făcu niște ochi mari cât toate zilele și se miră toată de ce-văzu pe mână, că cerul de i s-ar fi dăschis nu s-ar fi minunat mai mult.

Neghiniță era frumos ca o peatră scumpă; și era mic cât o neghină; și avea niște ochișori ca două scântei albastre, și niște mâini și picioruțe ca niște firișoare de păianjăn.

Bătrâna dădu să-l sărute. Neghiniță, țâști pe nas, țâști iar pe mână!

— Încet, mamă, încet, că mă strivești, zise Neghiniță.

— Să te sărut, că-mi umplușsi casa cu dragoste când îmi ziseși *mamă*.

— Încet, să nu mă sorbi.

Îl sărută.

— Cum mănânci tu, Neghiniță al maichii?

— Eu? Eu mă satur din fum. Până acum am mâncat la mese împărătești fără să știe nimeni. Și ce-am mai râs când ceilalți tremurau înaintea împăraților, iar eu mă plimbam prin urechile lor și le aflam gândul.

— Bine o fi de ei, Neghiniță mamă...

— Aș, binele focului! Săracii mor de foame, iar ei mor de mâncare. De săraci e rău că n-au cui să poruncească, și de ei e rău că trebuie să poruncească la mulți. Pe ceilalți oameni când îi minți te ia de guler și te judecă judecată dreaptă; pe ei îi minți și dau din cap; ba și mai și; ei știu că-i minți, și tac, și înghit, și n-au ce face, ca să nu strice trebile împărățiii.

— Da' bine, Neghiniță, ție-ți trebuie un an ca să umbli cât altul umblă într-o zi.

— Da? Ei, nu e așa deloc. Eu mă las p-o adiere și plutesc ca pe apă, și mă mlădii pe aripa vântului ca pe valurile mării. Ba uneori întrec rândunelile ca o săgeată de argint.

— Ce bucurie pe unchiașul meu, zise bătrâna, când o afla că are și el un copil. Diseară o să se îmbete de bucurie.

— Ba e vorbă, răspunse Neghiniță, eu vreau să văd pe tata acuși-acușic!

Şi bătrâna, când auzi cuvântul *tată*, se bucură de bucuria moşului şi îi zise:

— Aria moşului este cât vezi cu ochiul de departe, pusă p-un deal mare şi întins. Unde-i vedea şase cai murgi treierând grâu, acolo să te opreşti, că dai peste unchiaşul babei.

— Iaca, plec.

Cum îi dăschise uşa, Neghiniţă se aruncă, cu mânele întinse şi cu picioarele dăschise, într-o undă de adiere. Şi se făcu nevăzut, ca un strop de lumină.

Pe drum întâlni o cireadă de vaci. De minunici ce era se dete afund într-o urmă de vacă şi începu să strige:

— Măi văcari, măi, veniţi de mă scoateţi din inima pământului, că vă fac pe voia gândului!

Văcarii se luară după glas, până deteră peste Neghiniţă. Unul, mai rău şi mai prost dintre ei, vru să-l strivească şi-şi repezi călcâiul din băierile inimei. Neghiniţă ţâşti, şi sări alături ea, iar văcarul, lovind cu sete pământul, îşi scrinti piciorul şi începu să se vaiete. Ceilalţi începură cu măciuca şi, cum izbeau, rămâneau cu jumătatea în mână, iar ailaltă se ducea zbârnâind.

— Să nu vă păziţi vacile, cum vă păziţi mintile. Cruce lată, minte întunecată, urechi de văcar, urechi de măgar! le zise Neghiniţă, şi se dădu vântului.

Ajunse la unchiaş. I se sui pe nas, ca să-l vază bine. Unchiaşul se bucură, dar nu ca baba, iar Neghiniţă se întristă. Dar ca să s-arate grozav, zise unchiaşului:

— Nu căta că-s mititel. Calul nu e mai mare ca copilul? Şi-l încalecă copilul. Bivolul nu e mai mare ca omul? Şi-l înjugă omul. Munţii nu-s mai mari ca oile? Şi-i pasc turmele. Pământul nu e mai mare ca ferul plugului? Şi-l despică ferul plugului. Codrul nu e mai mare ca un topor? Şi-l culcă toporul la pământ. Tu nu eşti mai mare ca mine? Şi te-au ostenit murgii în arie. Ia să vezi cum îi dau eu la arie, fără bici, fără nimic.

Unchiaşul, minunat, îl duse la arie. Cum ajunse, Neghiniţă sări p-un cal şi începu să strige: „Hi, hăi, hi, hăi!“ Ciupeşte pe unul, ciupeşte pe altul, caii începură să fugă, dar ce fugă, par-

c-ar fi avut douăzeci de bice pe șalele lor. Și cum se crucea moșul, iacă și un negustor care trecea la scaunul împărățiii.

— Moșule, îi zise negustorul, cine mână caii așa de grozav, că eu auz „hi-hăi, hi-hăi" și nu văz pe nimeni!...

— Ei, tată, răspunse bătrânul, m-a dăruit Dumnezeu cu un copil ca o neghină, da' cu mintea cât zece ca mine și ca d-ta.

Neghiniță opri caii și sări în palma unchiașului. Cum îl văzu negustorul, se gândi să ducă împăratului așa minune.

— Moșule, îți dau o pungă de bani pe el.

Neghiniță, sfâr, în urechea moșului și îi șopti ce să vorbească. Și moșul zise, crezând că de la el zice:

— Tu, care vinzi și cumperi, ai cumpărat vr-un suflet p-o pungă de bani?

— Îți dau... două.

Și iar moșul, dupe Neghiniță:

— Două pungi... pentru un suflet?

— Îți dau... zece.

Moșul îngălbeni și zise, iar dupe șoapta lui Neghiniță:

— Sufletele se dăruiesc Domnului și se vând Necuratului.

— Îți dau... douăzeci!

Și moșul, călcând în gura lăcomiii, tăcu, cu toate șoptile bietului Neghiniță.

Neghiniță văzu lăcomia, da' tot el șopti moșneagului: „Fie!"

Și moșul zise:

— Fie!

Bătu palmă în palmă cu negustorul. Tocmeala se făcuse. Negustorul plăti și luă pe Neghiniță, vândut de bunăvoie. Negustorul plecă. Neghiniță strigă moșului:

— Moșule, moșule, ai fost să n-ai copii, iar biata babă, da!

Împăratul era la mare și la greu sfat cu toți cărturarii, că bântuia seceta și molima. Și dacă negustorul îi spuse că are un copil ca o neghiniță, împăratul rămase înmărmurit, învățații împărățiii căscară ochii mari și se traseră de bărbile lungi.

— Nu se poate, măria-ta, așa ceva nu scrie la carte.

— Ba să poate, zise Neghiniță, sărind pe masa sfatului, că

multe se pot și nu stau în cărți; și mult mai multe sunt altfel de cum sunt ticluite din condei.

Și după ce se minunară cât se minunară, începu sfatul.

Neghiniță se sui pe mâna împăratului, pe umăr, apoi în creștetul capului, și d-acolo zise râzând:

— Învață, măria-ta, că cei mai mici sunt cei mai mari.

Împăratul, cam de voie, cam de nevoie, răspunse:

— Așa e, Neghiniță, așa e.

Iar cărturarii își deteră ghies pe sub masă și plecară ochii în jos.

Împăratul porunci să-i toarne lui Neghiniță o casă cu zece caturi, cât o nucă de mare, toată din aur lamur[1] și împodobită cu pietre scumpe.

Neghiniță rămase la sfat și se perdu din ochii tuturora, numai ca să se ție de năzdrăvănii. Și, încet-încet, pâși-pâși până intră în urechea învățatului care căuta în stele cu ocheanele. Acolo ascultă ce ascultă, și înțelese că acest vestit cărturar, în loc să se gândească la sfat, se gândea că împăratul are nasul cam mare. Se duse binișor și intră în urechea cărturarului care zicea că știe măruntaiele omului și leacurile bolilor. Asta se gândea nu la sfat, ci că-i plăcea inelul împăratului. Așa află, pe rând, că unul se gândea la o cocoană frumoasă, că altul se gândea cam ce lingușeală să cârpească împăratului, altul că ce n-ar da el pentru o sticlă de vin, altul că bine e să fii împărat, altul că împăratul e om ca toți oamenii, numai unul, cu fruntea cât toate zilele, asculta cuvintele și întrebările împăratului.

Neghiniță, cum află gândul tuturora, zbughi în urechea împăratului și îi șopăi tot, din fir până în ață. Împăratul, crezând că singur, el de la el, a citit în mintea lor, se mânie foc și le zise:

— Ei, tu, cari cați în stele, ți-ai făcut ochii ochean și-mi vezi nasul cât un buștean. Astfel ți-e gândul la sfatul domnesc?

Cărturarul se cutremură și dădu în genuchi, cerând iertare.

— Tu, se resti împăratul către doftor, dacă ai avea inelul meu, ai omorî mai puțini oameni?

---

[1] Lamur — curat.

Doftorul se cutremură şi dădu şi el în genuchi.

— Tu, zise împăratul necăjit ălorlalţi, te gândeşti la secături şi nu vezi că eşti cu un picior în groapă; tu îţi pregăteşti limba ca să mă minţi; tu crezi că într-o sticlă cu vin este mai mult duh decât în capul meu; tu nu ştii că un învăţat pe scaunul domniii ar face mai multe boroboaţe ca un neghiob; tu te pricepi că împăratul e om ca toţi oamenii, da' nu te gândeşti că învăţaţii sunt ca neoamenii, iar tu abia te ţii să nu caşti o gură cât să înghiţi împărăţia toată; numai ţie ţi-e mintea la sfatul domnesc.

Cu toţii căzură în genuchi.

— Acum ce să le fac, zise împăratul mânios, să le tai capul?

Cărturarii muriră şi înviară, iar Neghiniţă, care se suise în creştetul împăratului:

— Ferit-a Dumnezeu, măria-ta, fără învăţaţi cine să mintă lumea?

— Să nu fie decât adevărul pe lume!

— Ferit-a Dumnezeu! Ce-ai face chiar măria-ta fără minciună? Apoi măria-ta ţi-ai făcut socoteala vieţei? Mai multe ceasuri ai mâncat, ai dormit, ai vânat, ţi-ai socotit cazanele cu bani, ai petrecut, ba cu luminăţia-sa împărăteasa, ba şi fără ea, decât te-ai necăjit cu trebile şi nevoile împărăţiii. Cum ai sta măria-ta pe scaunul lumii când lumea ar afla adevărul?

Împăratul zâmbi, cu ciudă, nu e vorbă, dar zâmbi ca să dreagă treaba şi îi iertă pe toţi. Văzând însă că cel din urmă cărturar, care se gândise la sfat, tremura mereu, îi zise:

— Ei, dar tu, cel mai cuminte, de ce tremuri?

— Măria-ta, zise bietul bătrân, mai bine să spui şi eu decât să afli măria-ta. Iacă, socotesc că nu ştiu nimic şi tot mă gândesc că mi-e leafa prea mică.

Împăratul râse cu poftă şi-i făgădui o leafă mai mare, apoi sparse sfatul cărturarilor şi plecă cu Neghiniţă în creştetul capului, nedomirit de cum ghicise gândurile tuturora.

Împărăteasa şi coconii ei, văzând pe Neghiniţă, se minunară, dar, când aflară că împăratul, la vreme de bătrâneţe, ghiceşte gândurile oamenilor, se cruciră şi tot nu le venea să crează.

— Împărate, zise împărăteasa, zău așa, ghicește-mi și mie un gând.

— Să vedem, răspunde împăratul.

Împărăteasa se gândi și începu să râză...

Neghiniță o zbughise în urechea împărătesei și-i aflase gândul: „Că ce bine-ar fi să mai fie o dată împăratul tânăr!" Și într-o clipă intră în urechea dreaptă a împăratului, și șopa-șopa-șopa. Împăratul — pace! Împărăteasa râdea și zicea:

— Vezi că nu ghicești? Vezi?

Pasămite, împăratul era cam tare de urechea dreaptă. Neghiniță înțelese, și țâști în urechea stângă, și iar șopa-șopa. Împăratul se lumină la față, dădu din cap, râse cu hohote și zise:

— Ei... împărătească, împărătească... da' tot muiere! De, bine te gândișu tu, da' nu se poate...

În sfârșit, ce-i veni lui Neghiniță, vru să râză și de împărat; și își zise într-o bună dimineață: „Vezi ce e omul! Spune-i orice, spune-i mereu același lucru... omul crede, că omul e prost. Ce nu crede întâi crede mai pe urmă. Am să-i fac una și bună împăratului, să-l las fără sfetnicii cei credincioși și să-l încurc cu nebunii".

Împăratul, de umbla în fruntea oștilor, de sta la sfat mare, de se culca, de se scula, de mânca, de-și mângâia coconii, un gând nu-l mai slăbea: „Nu vezi, omule de Dumnezeu, că ți-au îmbătrânit sfetnicii și împărăția merge rău?"

Pasămite, Neghiniță îi intrase într-o ureche.

Azi așa, mâne așa, până nu mai avu încotro. Sparse sfatul cel vechi și chemă altul nou.

Tot unu și unu!

Cum veniră, cum aruncară pe bietul împărat din scaunul neamului lui...

„Acu' să-l vedem!" zise împelițatul de Neghiniță.

Împăratul ieși plângând din cetate. Neghiniță, sus, pe umărul lui.

— De ce plângi, măria-ta? Ține-ți firea, nu fi muiere.

— Ei, ei, Neghiniță, cum să nu plâng?! Unde mi-e toiagul împărătesc?

— Ci taci, măria-ta! Ia taie un corn și fă-ți, colea, o cârje. Buzduganul e greu la bătrânețe, te doboară. Cârja te sprijină.

— Ei, ei, Neghiniță, unde mi-e scaunul împărătesc pe care au stat atâția moși-strămoși ai mei?

— Ci taci, măria-ta! Întinde-te colea, pe fânul înflorit și moale, și să-mi spui drept care e mai dulce la oase? Scaunul cu scumpetea, sau fânul cu frumusețea?

— I, i, Neghiniță, unde mi-e coroana cu stemele și cu luminile?

— Ci taci, măria-ta! Pune foaie lată de lipan pe dasupra pletelor albe și spune-mi drept, care e mai ușoară, coroana cu grijele, sau lipanul cu umbrile?

— Așa o fi, Neghiniță, mai zise împăratul, oftând tocmai din băierile inimii, așa o fi, se potrivește ș-așa, fiindcă știi tu să le potrivești, dar când mă gândesc în ce slavă eram ieri... îmi vine să scald tot pământul cu lăcrămile mele!

— Ci taci, măria-ta! Adică ce slăvire? Toată viața, ba războaie, ba sfaturi, ba taie capul unuia, ba întinde la bice pe altul, ba citește jelbile, ba ascultă păsurile, ba câte și mai câte, și mai multe fără să vrei de cât pe vrute. Mărire să fi fost asta? Dar ia gândește-te, măria-ta, că un supus era supusul măriei-tale ș-avea un stăpân, iar măria-ta, purtând grija tuturora, erai sluga tuturora. Vezi, d-aia măria-ta ai fost cel mai slugă, cel mai nevolnic din toată împărăția. Curată socoteală: erai împărat, nu om; acum ești om, nu împărat. Și ești mai mare, că unde-ți spune gândul, acolo te duc picioarele. Ș-apoi, cine știe? Socotești măria-ta că boierii pot ceva fără prostime? Să ceară prostimea pe vechiul lor împărat... și să vezi, măria-ta...

Se mai îmbună împăratul la cuvântul lui Neghiniță și se duse, în cruciș și în curmeziș, în toată împărăția, c-o foaie de lipan pe cap și sprijinit p-o cârje de corn. Și de ce vedea se minuna și întreba pe Neghiniță:

— Neghiniță, de ce-l bat pe ăla, de răcnește ca din gură de șarpe?

— Fiindcă împăratul e surd și n-aude, răspunse Neghiniță.

— Neghiniță, de ce-or fi atâția oameni goi și dăsculți?

— Fiindcă împăratul e orb și nu vede.

— Neghiniță, de ce bătrânul ăla s-o fi muncind să roază în gingii o cojiță uscată?

— Fiindcă împăratul mănâncă prea mult.

— Neghiniță, de ce-o munci unii și noaptea, de dau pe brânci?

— Ca să doarmă împăratul și ziua, de i-o veni poftă.

— Neghiniță, atunci de ce să vie pe scaunul meu un împărat și surd, și orb, și lacom, și somnoros?

— Ei, poi, înainte d-a fi împărat, vedea, auzea, muncea, cumpătat la mâncare și la beutură.

Bietul pribeag stătu pe gânduri, în mijlocul unui oraș mare, mare și zise:

— I, i, Neghiniță, mult cuvânt ai! Acum s-ajung împărat, și aș ști eu să fac cum e bine.

Și, ca din senin, abia sfârșise vorba de pe urmă, ș-auzi o gălăgie, un vaiet, o duduitură, că parcă se cutremura pământul. Când colo, ce să fie? Ștafetă mare. Niște voinici, cu suliți lungi, aduceau vestea că norodul a băgat la dubă pe împăratul ăl nou, cu sfetnici cu tot, și că cheamă iarăși pe adevăratul împărat.

Cum auzi bătrânul, zise voinicilor:

— Stați, că eu sunt!

Și-l cunoscură toți, și îi deteră în genuchi. Iar Neghiniță, de colo, de pe umăr:

— Măria-ta, mai vezi, mai auzi, or ți s-a făcut foame și-ți vine să dormi?

La toate vine rândul, după cum se întoarce roata, că d-aia e roată, să se întoarcă, iar nu să stea locului. Și-i veni rândul și lui Neghiniță, gândul lumii.

Într-o zi vru să glumească cu împăratul, să mai facă vro drăcie. Îi intră în urechea *dreaptă*, crezând că e în a *stângă*. Cu

stânga n-auzea deloc. „Nu face nimic. Mi-e lene să mă mut, se gândi Neghiniță. În loc să șoptesc, voi striga.“ Și începu să strige din toate puterile în urechea cu care împăratul auzea de minune.

— Un împărat dacă n-a ști el de la el adevărul, nu-l mai află de la nimeni!

Împăratul, auzind acest glas tare în fundul urechii, îi zvâcni inima și-și trase o palmă cât putu peste ureche, zicând:

— Iiii, să știi că ce credeam eu că-mi trece prin minte era numai în ureche!

Și când își scutură urechea în podul palmei... Neghiniță căzu leșinat...

— Tu mi-ai fost? Tu m-ai făcut să caz din scaunul împărăției? Bine! Am eu ac de cojocul tău!

Împăratul, înfuriat, porunci să-l lege de gât cu un fir lung de mătase și-l coborî de-l înecă în puțul din curtea domnească.

Așa sfârși bietul Neghiniță.

STĂPÂNEA ODATĂ...

STĂPÂNEA ODATĂ O ÎMPĂRĂȚIE MARE împăratul Drăgoi, ce-i zicea și Ciolac-împărat de la un război cu Roșu-vodă.

Roșu-vodă fusese umilit din moși-strămoși de moșii și de strămoșii lui Drăgoi, și îndată ce ajunse la domnie, se puse pe lucru, ziua și noaptea, și strânse ordii, și le împărți, după priceperea lui ageră, în flăcăiandri de cincisprezece ani, în voinici de până la douăzeci și cinci, și în oameni copți la minte, mai mari de douăzeci și cinci și până la patruzeci de ani. Porni întâi băieții cu prăștiile, după ei, ceva mai departe, voinicii cu săbii și cu lănci, și mai la urmă pe cei în vârstă, cu căruțe ferecate, cu coase și cu arcane aruncătoare. Așa intră în împărăția lui Drăgoi, prefăcând în scrum satele pe unde trecea.

Cum auzi Drăgoi, răcni de trei ori și-și amestecă părul cânepiu cu barba cârlionțată și aspră. Adună sfatul. Și pe care cum punea mâna, îl scutura și-i lăsa vânătăi. „Ai auzit?" „Da". „Bine!"

Înhață zaua. Mâneca stângă nu-l încăpea. „Fie!" zise împăratul. Îndesă coiful cu coadă de cal alb și nu i se vedea decât ochii. Încinse sabia și încălecă calul ce râncheza a război. Curtea palatului, plină de ostași. De pretutindeni buciumile răsunau cărând după ele piotă nemiluită. Împăratul trase sabia, o învârti pe deasupra capetelor și porunci: „Înainte!"

— A! împărăteasa și Irina...

Atât avea, că nu-i dase Dumnezeu băiat. Dar nu se întoarse din drum, ci zise robilor să spuie împărătesei și fetei „să ne vedem sănătoși". Și plecă ducând după el la vale mulțime ca frunza

și ca iarba, de parcă se îndoia pământul supt greutatea ei. Cerul se posomorî. Norii se rostogoliră cătrăniți, ca și cum ar fi fost un foc în depărtările pustii. Încet-încet, noaptea îi înghiți. Un fulger, și, la lumina lui, se văzu oștile ca turmele de oi, și, la un geam al palatului, împărăteasa și fiică-sa ștergându-și ochii cu năframele.

— Săracu' împăratu', n-are odină!...

— De ce n-are odină, mamă?

— Eh-hei! Război după război...

— Ah! Că nu-s băiat!

Împărăteasa o sărută.

— Și-o să ție mult, mamă?

— De, cum o vrea Dumnezeu. Uneori abia torc o furcă de in, și s-a întors împăratul. Alteori torc d-o pânză, cu mâna mea, năvădesc, urzesc, țes, nălbesc, fac cămăși lui tat-tău, le calc și le așez binișor în lacră, și înverșunarea nu mai ostiază; urzesc de borangic, și țes, și te îmbrac de sus până jos, și abia-abia se îndură sfântul de se întoarce împăratul. Ah! mare e când se duce, dar mai mare e când se întoarce biruitor, de nu se mai țin hartanele pe el! Cade lat, și eu privighez la capul lui și-l apăr cu apărătoarea. În ceasurile dintâi se-ncruntă în vis, dă ordin, mătură cu mâna în fața ochilor lui, și-i scapă năbușit câte un gemăt: „Uiu-iuuu!" Apoi doarme dus, să spargi pietre pe dânsul și nu se deșteaptă.

— Și pe urmă?

— A fost să fie viteaz cum nu se află doi...

— Și pe urmă?

— Pe urmă?... Câte nu știu copiii și nu trebuie să știe...

— De ce nu trebuie să știe?

— Căci unele le înveți de la alții, și altele le înveți singură.

— Singură? A! da! zise Irina, și se strânse la sânul mă-sei.

Împărăteasa îi netezi fruntea de păr și o sărută. Se duseră în iatacurile lor de culcare și se rugară pentru sănătatea împăratului și izbânda oștilor lui.

A doua zi împărăteasa luă furca și toarse, până pe supt seară, zece caiere de in. Și fata își făcu de lucru pe lângă mă-sa.

Şi era frumoasă, frumoasă de pica. Naltă, subţire, mlădioasă, se învârtea ca fusul împrejur. Şi părul, ca nişte sculuri de ibrişin gălbui, îi împresura capul cu o lumină răvărsată până la mijloc; şi ochii verzi ca smaraldul, cu gene răsfrânte şi lucioase; şi mersul uşor, că nu s-auzea de călca au nu, cu nişte picioruşe în doi conduri albi cu tocuri de argint; şi vorba ei, bună şi blândă, descânta pe împărăteasa, care-i zâmbea uneori, lăsând fusul să plutească şi să zbârnâie alene.

— Ş-o să torci mult, mamă, pân' să vie tata?

— Câte strungăreţe la spată, de două ori atâtea fire, câte fire, atâtea fuse...

— Atâtea fuse?...

— Asta, urzeala, dar bătătura?... şi tat-tău poate să nu vie...

— Şi tata... poate să nu vie...

Irina stătu pe gânduri. Se întristă. Se întoarse cu spatele. Muie deştele arătătoare în gură, le învârti şi zise: „Vine, nu vine, vine"...

— Vine, mamă, că făcui de trei ori, şi-a treia oară, zvârrr! cap în cap înnemerii.

Împărăteasa surâse.

— Bătu-te-ar norocul de fată! Să nu fi făcut cu şoalda!

Irina descheie de la gât un şir de mărgăritare băşicate şi zise: „Vine, nu vine"...

Împărăteasa se uită cu tot dinadinsul. Isprăvise caierul. Fata: „Vine, nu vine"... Şi boabele de mărgăritar, scăpate din deştele ei rumenii, alunecau în jos unele peste altele... pic... pic... Împărăteasa o luă de mijloc, o puse pe genuchii ei şi mormăi şi ea „Vine, nu vine" până se isprăvi şirul. A de pe urmă căzu. Pic! „Nu vine!" Amândouă se schimbară la faţă.

— Voi ţese pânza!

— Şi va veni?

— Cine ştie...

— Tu să ţeşi, eu să nălbesc.

— Da' de cămăşile lui să nu s-atingă nimeni...

— Nimeni...

Nu mâncaseră toată ziulica. Se sculară şi trecură în pridvor. Împărăteasa bătu în palme. Un rob. Porunci de masă. Robul aduse mâinile la piept. Din pridvor se vedea grădina cu smochini, cu lămâi şi portocali, iar dincolo se-ntindea un codru de ştejari, groşi şi bătrâni, străbătuţi de chiparoşi închişi, cari se subţiau la vârfuri ca nişte suliţe uriaşe. Codrul se pierdea în depărtări fumurii. La dreapta palatului aluneca o apă lată şi repede, şi vuietul ei răguşit creştea de ce s-apropia întunericul. Apunea soarele.

— Ce roşie e apa!

— Roşie şi necăjită, zise împărăteasa.

— Parc-ar fi sânge...

— Când e război, soarele se-ncruntă.

— Şi păsările nu s-aud...

— S-a dus-stăpânul lor...

— Nici berzele nu toacă...

— Nu, fata mea. Cocostârcul, ca un zodiaş, păşeşte agale, smulge iarba unde calcă. Ce trist întinde gâtul!

— Mănâncă, mamă!

— Mănânc, maică, mănânc, şi scăpă dumicatul din gură. Muma purcarului are un jerpelit ş-un tont, dar n-are împărăţie de-n-grijit.

— Bârrr! Ea bătrână, el ciumă! Ce-ar face leneşul ăla să se vază împărat?

— Că bine zici, fata mamei! Dimineaţa îl deşteaptă porcii când le-abate de mâncare, seara îl deşteaptă porcii când li se face de culcat. Şi bătrâna îl văicăreşte că „toată ziulica aleargă".

— Mănâncă, mamă, mănâncă!

— Mănânc, mamă, mănânc.

Şi împărăteasa se uită la jeţul împăratului, şi-l închină, şi se plecă ca şi cum ar fi fost cineva.

— Eu văz ochii tatii, zise Irina. Eu văz mânele tatii... Ce Dumnezeu! Numai una...?...

— Păreri, răspunse împărăteasa.

— Ai isprăvit, mamă?

— Isprăvit. De ce?

— Păreri! zise Irina și se șterse de năduşeală.

— Ți-e cald?

— Mi-e frig...

— Să ne culcăm.

— Să...

Și împărăteasa toarse inul, urzi, puse de pânză, și fata privea, de cum scăpăta soarele, cum păsările cerului se trăgeau binișor pe la cuiburile lor. Și la jețul împăratului nu s-au mai uitat, acoperindu-l cu un plocad[1] ales și cu ciucuri de mătase. Așa petrecură vremea, una țesând, alta depănând, mama tăcând, fata tăcând, zile lungi, nopți scurte. Amândouă... de mâine, mâine... Și veste de la împărat nu sosi, să știe și ele la un fel: de e laie, de e bălaie.

Într-o zi, iacă vine, dincotro porniseră oștile, un tânăr într-un suflet, fluturând năframa împăratului. Împărăteasa și fata, cum îl văzură:

— Ce e? Ce e?

— Nici rea, nici bună, răspunse ostașul. Un pahar cu apă, să-mi ud buzele.

După ce-l sorbi dintr-o suflare, se șterse la gură, trecu mâneca cămășii pe la nas, tuși, înghiți, se scărpină în cap și oftă din băierile inimii.

— Așaaa!

— Spune, băiete.

— Spui, măria-voastră, spui...

Și rămase înmărmurit, cu vorba pe limbă.

— Ci spune odată, omule, zise împărăteasa, că n-oi fi mut!

— Iacă, spui... Ciolac-împărat...

— Ce Ciolac? Care Ciolac?

— Dă, cum sunt ostașii, cu porecla... Ce zăpăcit sunt...

Împărăteasa și Irina schimbară fețe-fețe.

— S-o iau pe șart. Trecurăm o vale și-un deal, ș-altă vale ș-alt deal, pân' la zece. Dă-i o pădure, dă-i două, dă-i nouă. Apoi un piept de stâncă. Suirăm ce suirăm, și împăratul Drăgoi al

[1] Plocad (pocladă) — așternut.

nost' zise: „Stai!", şi noi stăturăm. Să-l fi văzut, măria-voastră, ca arhanghelul! Lac de apă. Şi suie, suie, până ce ajunse pe creastă. Acolo întinse ocheanul, şi cătă, cătă, pân' se opri. Făcu cu mâna. Scoase coiful. Pasămite, la ălălalt împărat, la Roşu-vodă. Dacindea erau ei. Veni şi Roşu. Vorbiră ce vorbiră, şi bătură în palme, şi zornăi ferul de pe dumnealor...

— Spune, băiete, spune!

— Spui... Noaptea poposirăm. Şi, cum stam, ceata şi focul, se răspândi ştirea că a doua zi au să se bată în săbii numai împăraţii, să nu se verse sânge. Adică da. Care pe care; pân'or cădea de pe cai, şi de nu le-ar fi ceva, să-nceapă şi pe jos, care pe care, apoi de li s-ar rupe săbiile, să se strângă-n braţe, la trântă dreaptă, şi care o birui să-i puie ăluilalt frântura săbiii pe frunte şi să se mărturisească învins...

— Apoi?

— Apoi... Se revărsa de zori. Împăratul nost', ţie-l Dumnezeu, ce să vezi? Se scoală şi-ncalecă calul, îi pune pinteni, şi calul ţâşti! sare de trei stânjeni. Şi toată oastea strigă: uraaa! Şi dincolo s-aude uraaaa, de se clătinau munţii. Se-ntâlnesc, se măsoară, se reped, şi săbiile — ca două fulgere. La cap, nimic; la şale, nimic. Se grămădesc, se despart şi s-aruncă unul într-altul ca două vijelii. Sar scânteile, şi nouă, stele verzi...

— Ei, ei?

— Odată se ridică-n două picioare roibul nost' şi dă drept pe spate, ş-âpucă pe împărat supt el; şi namila lui Roşu-vodă se împleteceşte şi cade cu vodă cu tot. Amândoi caii horcăiau în două bălţi de sânge negru...

— Ah! Doamne! Oamenii... nu dobitoacele... se resti împărăteasa.

— Oamenii... dă... Sabia la al nost' rămase d-o şchioapă; ălălalt s-alese cu plăselile...

— Apoi?...

— Se trage de supt cal împăratul nost'...

— Şi?...

— Se trage şi Roşu-vodă şi cade mototol. Îi tăiase laba de la un picior...

— E! Împăratul...

— Împăratul...

— Da.... Împăratul!

— Împăratului i-atârna mâna stângă din cot, aninată doar într-o piele, și sângele curgea gârlă...

— Ah!...

— ...că nu-l încăpuse zaua și ferul lovise drept la ciolan. Ș-așa, ș-aruncă coiful cât colo, și coiful se rostogoli ca și cum ar fi căzut cu cap cu tot. Și-i curgeau năduşelile de la tâmple pe barbă, din barbă pe trunchi, și răsufla din greu, și se uita aci la mâna care bănănăia[1], aci la Roșu-vodă, care se ridicase în capul oaselor pân' la șezut. La urmă se albi la față și se lăsă în brațele ălor mari. Nu se putuse birui și se porni harță de amândouă părțile. Și împăratul s-a făcut bine și fără o mână, și dușmanul iar bine și fără o labă. Și ostașii, ca dracii, azi așa, mâine așa, până auzi împăratul că-i zic Ciolac, și râse, și i-a rămas Ciolac-împărat. Și m-a trimis să vă spui.

Împărăteasa mai plânse, mai se însenină.

— Mi se făcuse semn. Vedeam pe tata întreg-întregulet, afar' de mâna stângă.

— Să-l văz biruitor și fără o mână...

— Făr-o mână...

— Cu capul descurcă belelile împărățiii.

— Cu capul...

— Nouă ne trebuie mâini...

— Nouă...

— Să toarcem, să urzim, să țesem...

— Să țesem...

— Lui...

— Lui?

Și împărăteasa sărută pe Irina și-o strânse cât putu la sân.

Ion, purcarul palatului, dormea cu fața în sus, cu părul ciufulit și cu cărâie pe obraz. Cămașa, zloată pe el, chimirul abia se ținea într-o curea, izmenele, rupte-n genuchi, opincile, spar-

[1] A bănănăi — a se legăna.

te-n talpă şi cu nojiţele învârtite pe picioarele goale şi jegoase. O pălărie, roata carului, găurită-n fund, c-o floare de lipan veşted, îi sta la cap într-o moacă groasă şi lustruită. De cu seara, cum picase, aşa adormise. Făcuse muşiţă la gură, şi sforăia, sforăia, şi porcii guiţau p-afară, mai ales o procletă de scroafă cu zece purcei, că soarele era de mult sus, şi Ion, pace, nu se scula.

— Mânce-l muica pe el, zise o bătrână, că toată ziulica munceşte... Ci ca ho! porci împieliţaţi, nea! nea! o să crăpaţi! Acu' se scoală băiatul maichii.

Şi „băiatul maichii" sforăia dus, şi porcii guiţau, şi scroafa cu zece purcei o lua de jos şi se suia sus, ţipând de-ţi împuia urechile.

— Ioane, Ioane...

— Ce e, fă? răspunse Ion, şi se-ntoarse cu faţa-n jos.

— Ioane, Ioane, binişor, copilul maichii...

— Ce vrei, fă?

— Măricel, măricel!... Cum seamănă cu răposatul! E leit tat-său! Haidi... hop... măricel...

Ion, cu chiu, cu vai, se ridică într-o rână, crăpă un ochiu şi se întinse de-i pârâi oasele.

— Să mai umble ş-altul cu porcii, că m-am spetit...

Bătrâna îi vârî mămăligă şi peşte sărat în traistă, i-ntinse măciuca şi-i puse pălăria în cap.

— Vezi să n-o uiţi.

Cum apăru în curte, porcii îl grămădiră, spuindu-şi fiecare păsul.

— Hâidea! N-ăţi fi mâncat d-un an, juvine! zise Ion, şi plecă buimăcit de somn.

Se duse, se duse, porcii înainte şi el după ei, până ajunse la o fântână cu apă rece. Fagii îşi scuturau jirul. Porcii se puseră pe treabă, şi mâncau cu clăbuci la gură. Ion se tolăni la umbra fântânii şi-mbucă mămăligă şi peşte pân' se umflă.

— Uf, că bine mi-ar prinde un căuş cu apă rece!

Şi căuşul şi apa, la nasul lui.

Soarele ardea. Setea-l birui. Se sculă bombănind. Lăsă căuşul în fântână, şi dădu să-l scoată.

— Măăă! Da' greu e!

Se opinti.

— Ca niciodată!...

Și trase din toate puterile. Când colo, aruncă pe iarbă un pește cu solzii de aur ce străluceau de-ți lua ochii.

— A! Tu mi-ai fost? Bună ciorbă!

Peștele se zbătea de moarte, când în coadă, când în cap. Dădu să puie mâna pe el. Minune! Peștele începu să vorbească. Ion se cruci.

— Ioane, nu-ți mânca norocul!

— Ce, mă?

— Ioane, fie-ți milă!

— Iacă, mi-e...

— Nu ți-e lene?

— Ba...

— Ioane, ia-mă binișor și du-mă-n apa de lângă poarta palatului, că mult bine ți-oi prinde.

— Departe, mă!

— Ioane, fă ce-ți spui și să nu spui nimărui.

— Ei...

— Și când ăi dori ceva, gândește-te la mine.

Bine, să nu mănânce o ciorbă, dar să-l ducă? Cum să-l ducă? Departe. Porcii cui rămân? Bate lupul. Nu se poate. Da' d-ar fi pe gândul lui, ar fi clipa și dusu', clipa și-ntorsul.

— Ei, drăcia dracului!

Se simțea ușor ca fulgul.

— Hai, neiculiță, să te duc.

Într-o clipă ajunse. Îl aruncă în apa lată și repede. Apa se lumină ca de un foc. Ion își făcu cruce. Într-o clipă se întoarse. Adună porcii; îi păzi rezimat în moacă; îi adăpă și pe înserate porni acasă. Se simțea și el om, prost, nu e vorbă, dar om. Cum sosi, îi bagă în cocină, puse doi drugi de-a curmezișul strungii și plecă în capul oaselor.

În tindă.

— Sărutăm dreapta, mamă.

Mă-sa se uită lung. De unde și până unde?

— Maică?...

— Sărutăm dreapta!

Nu mai semăna cu bietul tat-său.

— Ți-a pus mama de mâncare.

— Doar n-o să-mi mănânc norocul...

— Ai?...

— Ce tot foale, foale...

— Oi fi bolnav? Mai știi?

— De lene.

Își găsi de lucru. Orândui curtea. Sapa la locul ei, și lopata, și securea. Se duse în magazie, luă o piele de capră, și se descultă, își luă măsură, trase cu cuțitul și-și croi opinci.

— Ioane, ce faci, maică?

— Ce e azi?

— Sâmbătă.

— Mâine duc purcelul la palat.

— Maic-a Domnului!

Și-n mintea femeii: „Ține-mi-l, Luminată!"

A doua zi plecă cu purcelul în sac. Ajunse la apa lată și repede. Trecu pe o punte din doi ștejari aruncați cap în cap de pe maluri pe steiul din mijloc. Se plecă pe niște zăbrele și privi în curtea palatului, așteptând să vază pe cineva ca să-i deschiză porțile. Se uită bine-bine. I se împăinjenise vederea? Prințesa, cu fustele ridicate în brâu, cu mânicele sumese, nălbea. O roabă scotea apă din fântână și-i turna în albia în care bătea pânza de in și-o așeza în foi de la un căpătâi la celălalt. Fața se opri să se odihnească. Ce obraji, ce păr, ce ochi, ce piciorușe!

...Ei, acum să-ți văz puterea, pește de aur! socoti Ion, și râse, și se uită cam unde-l aruncase. Apa clocoti în cercuri luminoase. Întoarse capul. Prințesa, cum bătea pânza, se opri, întinse mâinile și se cutremură.

— Du-mă-n casă... Nu mi-e bine...

Irina căzu în brațele arăpoaicei.

Și p-aci fu drumul lui Ion cu purcelul în spinare.

Împărăteasa nu știa unde-i e capul.

— Ce ai?

— Nu știu...

— Ce te doare?

— Șalele...

— Să nu mai nălbești, puiul mamei.

— Nu, mamă.

— Cum ți-a venit?

— Ca un fulger, d-aci pân-aci.

— Să te odihnești.

Împărăteasa o dezbrăcă. Haina și sărutul. O culcă și adormi cu mâna în mâna mă-sei.

— Niște friguri. O să treacă.

A doua zi rău, a treia zi rău. Împărăteasa își petrecu zilele: o rugăciune pentru fie-sa, o rugăciune pentru împărat. Chemă doftori, vraci, și nimeni, nimic. Ce-i da lua, că era blândă ca un miel. În sfârșit, să vie și Bâca, o bahnă[1] bătrână și ciupită, cu ochii albi și cu luleaua în gură, să-i ghicească ca ce să fie cu Irina.

Țiganca, cum o văzu:

— Trasă-n obraji și grăsună, turturica bunichii!

Scoase ghiocul, bolborosi, suflă, se uită și scutură din cap.

— Nu se poate...

— Ce, bătrâno, ce? întrebă împărăteasa.

— Nimic, răspunse țiganca, și se uită țaglă[2] la prințesă.

Ceru un cuțit. Trase pe jos ca o pânză de păianjen. „Aci, dorul de tată; aici, dorul de...; aici boală... ici rea, colea bună; colo, deochiul; aci dragostea; dincoace, din iele; și mai colo... d-alte alea“... Și punea, pe unde apăsa cu degetul, un ban de aramă, de argint, de aur, sare, pâne, fer și cărbune. Prinse o muscă. Îi smulse aripile și-i dete drumul drept la mijlocul semnelor. Și spuse, și bolborosi, și urlă pe limba ei, și se bătu în piept, și plecă fruntea la pământ, până ce făcu spume la gură, și-i curgea nădușelile de pe ea. Se opri. Musca o luă pe spița dorului. Se duse până la „tată“ și se întoarse. Se îndreptă spre „boală“, dar își luă

[1] Bahnă (bahniță) — pocitură.

[2] Țaglă — țintă.

seama, şi o rupse la fugă, şi se duse drept la „alte alea“... Aci îşi spălă picioruşele de bot, şi nici că mai plecă în altă parte.

Ţiganca, ca şi cum ar fi călcat pe un şarpe:

— Aoleo!

— Ce e?

— Ce să fie...

— Spune, bunico, zise împărăteasa, spune...

— Nimic... răspunse ţiganca, şi se uită la fată.

Irina zâmbi. Împărăteasa se-nfurie.

Ţiganca călcă pe muscă şi-o slei.

— Nea!

— Să spui, dar numa' dumitale, zise Bâca, şi şterpeli o năframă, o băgă-n sân, făcând că se scarpină.

„Acu', măria-ta.“ „Ba, în prag.“ „Ba, în ceardac.“ „Ba, în capul scării.“ „Ba, la poartă.“ După ce deschise poarta, se plecă la urechea împărătesei şi-i şopti ceva. Ţiganca se făcu nevăzută. Împărăteasa înlemni.

Se duse sus. Irina îi petrecu mâinile pe dupe gât.

— Ce am, mamă?

— Nimic! răspunse împărăteasa, şi se-ntunecă.

Fata slăbea şi se îngroşa. Împărăteasa, cu ochii roşii, nu pricepea „de unde“.

— Ce am, mamă?

— Nimic.

În vremea aceea umbla vorba că Ciolac — asta, să zic, Drăgoi — ar mai fi având puţin de lucru cu Roşu-vodă.

Împărăteasa, de colo până colo, bombănea:

— Mai târziu, Doamne, mai târziu!

Şi pân' să mături Drăgoi pe Roşu, Irina născu un cocon cu părul de aur.

Fata plângea să se răpuie, mama plângea şi îngrijea copilul. Copilul creştea în iatacul lui, şi nimeni nu ştia ce se petrecuse, afară de un doftor bătrân, alb-colilie şi credincios curţii. Ce-o să zică el? Dar ce-o să facă? Aşa ruşine? Cin' să crează: „Copil fără tată“? Că ele ştiau bine că e făr' de tată. Ele? Bine. Dar el? Şi era frumos coconul, ş-un' se repezea cu bucile umflate la să-

nul mă-sei, și sugea, sugea, ca un șearpe, apoi se uita în ochii ei, parc-ar voi să zică: „De ce plângi, mamă?“

— Destul, fata mamei. Ia vezi, să nu dai copilului țâță înfierbântată!

Irina se spălă cu apă rece, se răcori și, luându-și inima în dinți:

— Ce-o fi să fie!

Broasca crescu, c-apropia un an, și era ca de doi; și vorbea vorbă îndesată, că împărăteasa și fata ascultau la toate secăturile lui și-i făceau toate voile, afară de una: nu trecea pragul odăii unde se născuse.

Împlinise un an și jumătate între S-tele Mării.

Și se porni cărăuș după cărăuș, care cu piciorul retezat, care cu capul cât banița, și aduceau știri că vine împăratul biruitor.

Și iaca și împăratul. Și muzicanții ziceau, din buciume aduse la vârf și din gură, ce apucaseră din bătrâni. Alaiul ținea cât bătea ochiul. Împăratul intră în curtea palatului p-un cal bălțat și șchiop. Cum văzu pe împărăteasă în capul scării, dete pinteni calului, și calul, șontâc-șontâc, făcu pe împărat de rușine.

— Nea, nea, pui de zmeu!

Descălecă și se duse drept la împărăteasă, o sărută, o coprinse cu dreapta, iar cu ciolaca o mângâia, ca și cum ar fi fost având un pământuf. Și plângi împărăteasa, și plângi...

— De ce plângi, buna mea?

— N-am de ce?

Ba avea, cum de nu. Împăratul crezu... Și-și trase ciunga de pe obrajii ei.

— Dar fata, lumina ochilor mei, unde e?

— Irina, măria-ta, d-ale fetei... cam bolnavă... dar n-are nimic... doarme.

— Da, s-a făcut măricică de când n-am văzut-o. Și întorcându-se către flăcăi: Voinici, pe veselie!

Ș-odată: „Ura! Să trăiască Ciolac-împărat!“, că geamurile palatului răsunară și unele se sparseră.

Se porunci să se scoată buțile, să se aprinză focurile, să se

puie berbecii-n cârlige și boii în pari cu piele cu tot. Trei zile și trei nopți durară petrecerile și cheful.

În vremea asta, de câte ori împăratul ridica cornul de bou cu vin roșu, întreba „ce e cu fata lui". Și împărăteasa răspundea:

— D-ale fetei... cam bolnavă... n-are nimic...

— Îmi lipsește ca mâna stângă!

Și împăratul se întuneca. Sufla des. „Îmmm! Da? Bine!" Împărăteasa se făcea mică după pulpana lui.

A patra zi, să vază fata! Se plimba în sala tronului mai ostenit de chef ca de război. Ș-o închipuia mică, când se lungea pe jos, și ea încăleca pe grumaji, și-l apuca de mustăți. În fundul urechilor îi suna: „Di, calule!" Și râdea, beat și de bucuria tatălui care n-are pe lume decât una, fată fie, dar un singur copil.

Ușa se deschise. Împăratul tresări. Nu era ea, ci bătrânul doftor, ca un câine care ar fi făcut vreun rău.

— Bine ai venit, doftore! Da' ce te-ai făcut nevăzut?

— Cu bătrânețele, măria-ta.

— Dar Irina mea vine?

— Nu...

Să fi jurat că-și dase sufletul. Alb ca varul.

— A!... De ce?... A murit?... Mai iute!

Și împăratul puse mâna la coapsă.

— Prințesa are... un copil...

Pân' să sfârșească, se sfârși cu el. Îl izbi cu sabia drept în cap și-l desfăcu drept în două. Împăratul bolborosi, se muie de la genuchi și căzu pe lespezile roșii de sânge.

Un cimpoi în fundul grădinii. „Ș-apoi una!" „Ș-apoi două!" Un pâlc de robi, setoși de petrecere, zobeau pământul.

Împăratul se deșteptă în odaia lui de culcare, înconjurat de sfetnicii credincioși. Făcu cu mâna unuia, celorlalți — să iasă afară. Șopti ce șopti cu el. „Afară!" Și boierul ieșea d-a-ndaratele, încovoiat de mijloc. Așa, cu toții. Chemă pe împărăteasă. Biata femeie crezu că s-a isprăvit cu ea. Un fior rece, și nu mai simți nimic.

— Ei? întrebă împăratul... Cu cine?

— Jur! Din senin, măria-ta!

Şi se mototoli la picioarele lui. Împăratul o ridică ca pe un mort. O privi de sus până jos.

— Ochii ăştia au văzut, gura asta mă minte!

Ş-o apăsă pe ochi, ca şi cum ar fi voit să-i scoată, ş-o întinse de gură, ca şi cum ar fi voit s-o rupă.

— E a mea?... Cu tine seamănă!... Toţi mă mint în împărăţia mea!... Dar voi afla!

Şi-i făcu cu degetul spre uşă.

— Ieşi!

Ieşi.

Împăratul porunci să-i aducă pe Bâca, ţiganca. Cum o văzu, se prefăcu că e vesel.

— Bine ai venit, Bâco!

— Bine să dea Dumnezeu, măria-ta!

— Şezi.

— Iacă, şez...

— Vrei tu să fii bogată?

— Eu?...

— Vrei tu să ai caleaşcă cu cai şi să fii cucoană mare?

— Păi... ţigancă!

— Ei şi? Vrei?

— Să-mi zică mie cucoana ţiganca?

— Aşa.

— Vreau, de vrea măria-ta.

— Ei bine, să-mi ghiceşti... prinţesa... cu cine?

— Păi asta e uşor. Să dai la baba un merişor de aur, şi să-l descânte ea cum ştie. Pe urmă să-l dai copilului să se joace, şi pe cine o izbi cu mărul să ştii că ăla e.

Se ridicase un tron în mijlocul curţii. Avea să treacă pe subt ochii împăratului toţi flăcăii de la o poştă împrejur. Şi nimeni nu ştia de ce. Scoase pe copil afară. Împăratul se cutremură când îi puse merişorul de aur în mână. Copilul se uită la măr, se uită la împărat... Drăguţul! Nu mai văzuse lumea. Nu îndrăznea să meargă. Apucă pe împărat de mână.

— Nene, asta ce e? Şi asta ce e?

— Păcat! zise împăratul printre dinți. Ah! Cățea!

Se sui pe tron mai tăcut și mai negru ca noaptea. Și-i trecură pe dinainte feciorii de boieri mari muiați în fir și cei de boierași muiați în argint. Și paće! Copilul se juca, săltând pe umeri palele de aur. Împăratul nu-l slăbea din ochi. Porni și gloata opincarilor cu sucmane. Pace! Tocmai la urmă, iacă și Ion purcarul. Copilul, cum îl văzu, zvârrr! cu mărul, și-l izbi drept între umeri. Și râzi, și râzi...

— Cum se poate?!

Ce să se poată? Oamenii se uitau unii la alții. Împăratul se repezi pe trepte. „Să-l lege pe Ion și să-l arunce în temniță". Se sparse adunarea. Boierii, ducându-se pe la casele lor, vorbeau minunați, ca ce să fie?

— Poate...

— Mai știi?

— Ar fi păcat...

Și se uitară îndărăt.

Împăratul luă securea și intră în codru.

O bocăneală, când mai tare, când mai încet, după cum bătea vântul. Împăratul se întoarse la miezul nopții, ca o momâie; descuie ușa palatului și se făcu nevăzut. Așa ținu trei săptămâni, până ce, într-o zi, pe înserate, îl văzură curtenii și robii cu un car cu patru boi, și în car o butie lătăreață, aproape încheiată, că-i lipsea doar trei doage. Mâna de foc, și slab, de i-ai fi numărat coastele. Opri în dreptul gârliciului. Dejugă boii. Miercan scoase limba, o băgă și pe o nară și pe alta, pufui și se așeză pe partea dreaptă rumegând. Împăratul trânti ușa după el. Nici o vorbă, că pe cine întâlnea, împietrea locului. A doua zi, să vie mitropolitul.

— Părinte, să grijești fata, c-am s-o mărit; și întâi să mi-o spovedești bine. Auzitu-m-ai?

Și rânji.

Mitropolitul se uita pe supt sprincene la împărat. „... Și de smintirea minții"... Mitropolitul mișca buzele. Împăratul ciocăni cu maiul de lemn scurt și gros, împănă butia și pregăti tot ce-i trebuia, scripeți și odgoane.

Mitropolitul, binișor pe lângă el, cu lacrămile în ochi.

— Măria-ta...

— A mărturisit?

— Da, măria-ta...

— Cum?

— Cum l-a făcut cu măria-ta, au cu mine, uitatul de Dumnezeu, așa l-a făcut și cu purcarul.

— Piei, părinte!

Împăratul zise să-i puie beteală Irinei, să-i acopere fața cu năframa și s-o aducă pe ea, pe copilul ei și pe Ion purcarul. Fata păși cu mândrie. Nu se rugă și nu plânse. Ținea copilul de mână. Purcarul tremura vargă. Pe împărăteasă o duceau de subțiori două roabe. La urmă, bătrâna, muma lui Ion, cu vițioanele despletite, în brațe cu o mămăligă din care ieșea fumul, înfășurată într-un ștergar.

— Tăcere!

Nu, nu mai era de iertat. Făcu semn cu degetul. Nici o vorbă. Întâi intră prințesa cu copilul, la urmă purcarul. Împăratul aruncă în butie o ploscă cu apă și două șiruri de smochine. Bătrâna, cu legătura.

— Ține, maică, să mănânci sănătoșel, înainte ca să mori!

Și începu să țipe. Arapii o înhățară. Împăratul potrivi cu mâna lui cele trei doage — una cu vrană. Izbi cu maiul. Încheie butia și-i dete drumul pe apă.

— Du-te, Irina mea, din apă în apă, până în smârcurile mării!

Butia se răsuci de câteva ori, prinsă în ochiuri, și o luă apa umflată și lină, și o duse ca pe o luntre la vale. Împăratul privi până o pierdu din ochi. Împărăteasa leșinase. O luară pe sus. Împăratul sui scările, dădu ușa de perete, trecu în iatacul nevesti-si, deschise altă ușă și intră în odaia în care crescuse fata lui. Șezu pe pat. Trase un sipet. Jucăriile ei, păpușa ei, furca ei micuță și încondeiată, pe care i-o dăruise când împlinise patru ani; și sabia, și scutul împodobit, și coiful săpat cu un leu în frunte, dăruite tot de el când împlinise șapte ani, și nu mai voia să fie fată. Simți că nu mai vede.

Se scutură, se sculă și plecă.

— Femeie! Rușine!

În fundul buții Irina plânge și-și strânge copilul la sân.

— De ce plângi, mamă?

— De nimic!...

Ion, din ălălalt capăt:

— Da' ce făcui eu, neiculiță?

— Ce e asta, mamă?

— Luntre, sufletul mamii...

— Și un' ne ducem, mamă?

— Hei! departe... undeva...

— E frumos, mamă?

— Frumos, frumusețea mamii...

— Da' ce făcui eu, neiculiță!

— Pe un' ne ducem noi, mamă?

— Pe apă, mamă...

— Și pe urmă?

— Iar pe apă...

— Iar? Și pe urmă?

— Până dăm în mare...

— Și marea ce e, mamă?

— Tot apă, odorul maichii.

— Tot?

— Da' ce făcui eu, măiculiță?

— Și până unde ne ducem noi, mamă?

— Până la Dumnezeu, maică...

— De ce plângi, mamă?

— Așa îmi vine, de mă uit la tine și te văd frumos și cuminte...

— Uită-te și la ăla... Cine e ăla, mamă?

— Un rob, să ne slujească, maică...

— Cine ni l-a dat, mamă?

— Împăratul...

— Împăratul?

— Ce făcuși, Ioane, ce făcuși? Că porcii, porci, scroafele, scroafe, că biata mama știe... la jir... la fântână... ș-acasă...

Își făcu Ion socoteala singur și trase cu ochiul pe furiș la prințesă și la coconul cu părul de aur. Cârlionții lui luminau mai tare ca lumina ce străbătea prin vrană.

— Că poate la noroc... cine știe?... poate...

Irina trase cu urechea.

— Se prea poate... și de ce nu?

Se rupse gheața. Ce strica bietul purcar?

— Ce să se poată, Ioane, întrebă prințesa.

— Iacă, măria-ta, o minune...

— O minune? Care?

— Să zic, să mergem tot așa. Asta să ție preț de trei zile și trei nopți, ș-avem să intrăm la o cotitură, și de vale lesele pescarilor și pe dreapta și pe stânga apei. Și cum ne-o fi norocul. Avem? Bine. Nu? Ne-am duuus...

Prințesei îi tâcâi inima.

— Ioane, treci mai colea.

— Iacă, trec, măria-ta.

— Ioane...

— Măria-ta?

— Ioane, să ții socoteală de zile și de nopți după zarea ce licărește prin vrană...

— Să țiu, măria-ta...

— Și la cotitură să țipi cât ăi putea...

— Cât oi putea, măria-ta.

— Să împarți mămăliga în trei și să mănânci câte-o parte în fiece zi. Ai auzit?

— Auzit, măria-ta.

— Și eu am să împart smochinele în nouă părți. Două copilului și una mie. D-oi leșina, să-i spui că dorm, d-oi muri, să-i spui c-am adormit.

— Ce să spuie, mamă?

— O vorbă, maică...

Împărțiră merindele. Prințesei îi veneau zece smochine pe zi. Mâncară. Bău Irina și copilul. Întinse plosca și lui Ion. Ion abia o atinse cu buzele ș-o șterse cu mâneca la gură. Copilul adormi.

Într-un târziu, somnul învinse pe Irina. Plecă capul p-o mână. Se lipi de copilul ei și adormi.

A doua zi copilul se deșteptă. Abia crăpase ochii.

— Mi-e foame, mamă!

Irina se uită la șirurile de smochine. Scăzuseră. Se hotărî ca ea să nu mai mănânce. Copilul rontăia smochină dupe smochină. Muma își udă gura cu nițică apă.

— Nu mănânci, mamă?

— Nu mi-e foame, maică.

Ion îi întinse bucățica lui de mămăligă.

— Nu, Ioane, tu să fii în puteri.

Și se sfârși de la inimă. Se lungi binișor.

— Ți-e somn?

— Da, mi-e somn, puiul mamii...

A treia zi cu greu deschise ochii și iar îi închise. Copilul, flămând, îmbuca întruna. Mai rămăsese câteva smochine...

— Ioane, mama ce face?

— Doarme, dar n-a adormit...

Ion înghiți în sec. Apa era mai repede. S-apropiau. Simțea Ion cotitura după cum se ducea butia în sus și-n jos. Și strigă cât îl luă gura.

— Măi pescari, măi, prindeți butia, că ne rămân doagele!

Irina dădu să se scoale și nu putu. Copilul o luă de gât cu amândouă mânuțile.

— Mamă, mi-e foame!

— Ia! șopti Ion.

De pe maluri s-auzi: „Puneți mâna pe ea! Ațineți, mă! Na, ne-a scăpat!"

Irina leșină. Copilul plângea.

— Ce face mama, Ioane?

— Doarme, neică... și eu am să dorm... și tu ai să dormi...

Butia plutea lin și se ducea pe firul apei. Ion se scărpină în cap.

— Ei, ce te faci, Ioane? Ce făcuși, neiculiță? Ce rău făcui eu pe lume? Ba, un bine, da...

Ș-odată se lumină ca ziua...

— Dar asta ce fu? Eeeee! Ia să mă gândesc eu, neiculiță!

Și se gândi la peștele de aur. Ba să-i dea vin, ba mâncare, ba cuțite, ba câte alea toate. Ș-odată, ciocnituri de pahare, de farfurii, de solnițe, și două damigene pline, rase, și pește fript, și pește prăjit. Se puse masa.

— Eeeee! Păi stăi, verișcane!

Puse mâna pe mânele prințesei. Mânele, calde. Freac-o pe mâini și pe tâmple cu vin negru, pân-o trezi. Prințesa se șterse la ochi.

— Ioane, eu sunt, mă?

— Da, măria-ta.

— Ioane, tu ești, mă?

— Cum să nu, măria-ta, eu, Ion purcarul, feciorul mamii din sat.

— Ei, cum, Ioane?

— O taină, măria-ta. Să mâncăm și-ți spui de unde.

Mâncară bine ha, și Ion spuse toată istoria cu peștele de aur. Prințesa se cruci. Se gândi, se răzgândi, se-nroși până-n vârful urechilor.

— Toarnă încă un pahar și să-mi răspunzi la ce te-oi întreba.

— Cum să nu, măria-ta.

— Mă Ioane, și când aduseși purcelul, eu nu nălbeam pânzele?

— Ba, nălbeai, măria-ta.

— Biiine. Și tu ce făceai?

— Mă uitam, măria-ta.

— Ei, unde?

— Iacă, așa...

— Ei, cum așa?

— Iacă, încotrovașilea, ca omul...

— Mă, tu te uitai la mine...

— Apoi dă, măria-ta, tot să mă fi uitat ca de când venisem și pân-am tulit-o...

— Și la ce te gândeai?

— Dă...

Și plecă ochii în jos. Irina, ca un bujor.

— Mă Ioane, tu te gândeai la mine...
— Dă...
— Şi la peştele de aur...
— Dă...
— Şi...
— Ştiu eu?...
— Dacă e aşa, de ce nu te-ai gândit tu să te facă un prinţ leit?

Ion întoarse capul. Se rugă ce se rugă, şi simţi în toată fiinţa lui o prefacere. Din cap până-n picioare fu altul, în zale şi fireturi, la mijloc un cordon poleit, şi coiful îi strălucea de te vedeai în el. Copilul îl privi uimit şi zise:

— A! Împăratul Ion!

Şi se duse în braţele lui.

— Ei, Ioane, îi zise prinţesa, cât o să plutim? Nu ne-a fost destul?

Ion se plecă frumuşel înaintea ei, îi sărută mâna şi-şi croi planul, care se izbândi întocmai. Butia se lăsă la mal, plesniră cercurile şi se pomeniră la un luminiş cu iarbă, cu flori, cu un palat de marmură, cu roabe şi robi de toate felurile, negri şi buzaţi, albi şi rumeni, de-ţi era mai mare dragul să te uiţi la ei. Şi toţi se plecară la pământ.

— Lung drum făcurăm, băieţi!
— Lung, măria-ta.
— Să ne odihnim!
— La poruncă, măria-ta.

Irina lua de braţ pe Ion, care roşi para focului. Ajungând la ietacurile lor, prinţesa îi zise:

— Ei, măria-ta, să faci acum, când a veni împăratul, să se întâmple ce-oi gândi eu. Ah, tată, am să ţi-o coc eu!

— Orice-i pofti.

Nu trecu mult, şi împăratul Drăgoi auzi că devale, la o depărtare de patru zile, un nebun i-a turburat împărăţia, a ridicat palate şi a pus stăpânire în silă şi fără de ştirea lui. Repezi într-acolo o ceată de cercetaşi, care dădură o raită, şi-l vesti că aşa e după cum auzise el. Împăratul se cătrăni şi se puse în frunte a o

sută de călăreți, ostași aleși, unul și unul. În două zile și jumătate n-avură ce face, că goneau ca călușarii la nuntă. Zăriră palatul de marmură.

— Să mi-i legați cot la cot și cucoana lui să ne slujească nouă la masă.

Mai trecu puțin, și văzură o femeie p-un cal iute ca o săgeată, alergând împotriva lor, c-o rochie de borangic, cu coiful tras pe ochi, și pe supt coif părul curgea ca niște sculuri de ibrișin gălbui. Și sabia, învârtind-o pe dasupra capului, scăpăra fulgere-fulgere.

— Ah! Iepuri fricoși! strigă femeia.

Abia scăpă vorba, și caii lor, speriați, o tuliră la fugă de unde veniseră. În zadar călărețiii trăgeau de frâie, în zadar împăratul se pleca pe coama calului și se da pe spate, opintindu-se din toate puterile, că se ducea într-un nor de praf și nu se opriră decât noaptea, când se ridica luna cu coarnele de argint în jos. Împăratul era ca pământul și sufla îndesat de mânie. Poposiră. A doua zi împăratul se aruncă pe cal, și toți după el. Răsunau pădurile de tropotul viforos. Iar zăriră palatul de marmură. Și femeia iar le ieși înainte. Caii nu se mai speriară.

— Ah! d-acuma!... Năvală, flăcăi!

Ca grindina căzură asupra ei. Armele zăngăniră.

— Dați, măi!

Mulți răbufniră ca niște bușteni răsturnați.

— Dați, măi! răcni împăratul și se repezi.

Calul alunecă și rostogoli pe călăreț. Cei cari rămaseră în șa strânseră rândurile și năvăliră chiuind de clocotiră valea și zăvoaiele. Care cum se apropia, se scutura din scări și se ducea de trei ori peste cap. Până să se ridice, două roate de arcași, negri cu abanosul, picați ca din genune, îi legară cobză și-i duseră ca pe niște măgari, unii după alții. Și mergeau cu capetele în jos, umiliți de rușine.

În mijlocul curții și în fața lumii îi rândui pe trei șiruri, să le taie capul.

— Eu am murit de mult! zise împăratul.

Treizeci de gealați cu securile în mâini înaintară.

— Ridică-ți coiful, mai zise împăratul, să văz cine m-a învins.

— Da? răspunse femeia, și-și dete coiful peste cap. Privește bine...

Împăratul căzu cu fruntea în țărână. Irina îl ridică cu mâinile ei, și plânseră, plânseră, amestecându-și lacrămile. Apoi îi spuse tot, și se puseră p-un chef de se duse vestea în patru părți ale lumii.

Pe Ion îl așeză peste jumătate din împărăție.

Iar împărăteasa, muma Irinii, umbla toată ziulica cu copilașul de mână.

ŞUIER

LA RĂSPÂNTIA CĂILOR SINGURATICE, unde călătorul e minune şi glasul omului poveste, o colibă, dusă pe jumătate în pământ, stă locului neclintită.

Stăpânul lumii e vântul, şi aruncă, ca în bătătură la el, clăi de nori posomorâţi peste întinsul cerului. Frunzele uscate scot sunete seci şi, repezite în depărtări, se pierd spre roata pământului.

Noaptea învăluie tot ca într-o trâmbă de întuneric. Prin crăpăturile uşii licăresc fâşii de lumină, ce se mişcă, ca şi când s-ar ţese, schimbându-se între ele.

Înainte vreme, în aşa loc ş-aşezau pragul cei cari, biruiţi de dorul libertăţii, fugeau de mincinosul trai al iobăgiii. N-aveau nici plug, nici boi, nici sapă. Pământul înţelenea nespart. Dar parcă se săturau cu bucuria d-a să mişca încotro i-or duce picioarele şi cu goana ce dădeau în huzmetarii[1] vitregi.

Aşa sta, în limpezimea câmpiilor, coliba haiducului cu poturi[2] ceadirii[3], cu şerparul verde, smead la faţă, cu mustaţa rară şi cu ochii ca solzul de crap.

Şuier aţine, în plaiuri depărtate, poteca arnăuţilor cu fes roşu şi cu iatagan adus.

---

[1] Huzmetar — slujbaş.

[2] Poturi — pantaloni largi.

[3] Ceadiriu — verde.

Când făcu crucea, dând drumul murgului, Kira îi strigă, ţintindu-l pe cale:

— Lasă murgului tot zborul, Şuiere, şi să-mi întreci vântul de miazănoapte, vânt fără noroc, de suflă încotro te duci.

Kira ş-aşteptă voinicul din haiducie. În coarne de cerb atârnă carabine cu guri largi şi pistoale cu plăsele de argint şi de sidef. Văpaiţa, cu feştilă de cânepă răsuciţi, tremură în colibă o lumină galbenă şi tristă. Flacăra ei slabă joacă, ca şi când ar voi să scape din feştilă, şi aruncă umbra Kirei, de pe perete, sus, pe grinzi.

Fusul Kirei zboară în lungul firului, ca la doi coţi de degete, şi suge de sub pământzalcă[1] caierul plăvan. Pe genuchii ei doarme somn dulce Niculina, o puiandră sălbatică, pe care Şuier o poartă în brâu ş-o schimbă pe umeri. Când a zis „mamă", Şuier a iertat un ciocoi, când a zis „tată", a trimes două zburături de icosar[2], una în frunte la urs, cealaltă în frunte de idicliu[3].

Mulţi ani Kira a străşnicit plaiurile cu alesul ei. Pletele-i dese şi negre corb se îndoaie în creştetul frunţei până la umerii obrajilor. Ochii ei poruncesc când nu dăsmiardă.

Cântă, muindu-şi pripit degetele cu care trage lână din caier. Niculina tresare; cască ochii rotunzi şi albăstrii ca o mărgea; scutură pe spate coama părului ca spicul şi, agăţându-se de sânul pietros al mă-sei, îi zice:

— Tu, bâcă, ai două fuioare, unul colea, unul colo, unul în furcă, unul pe grinzi, ăla e negru, ş-ăsta bălan.

Kira, zâmbind răspunde:

— Al de sus e umbra, mamă; din aşa caier trag ursitoarele firul vieţelor de nimic.

— Şi de se rupe firul tău, fusul cu tort cade; dar de s-ar rupe firul de umbră, cade şi fusul de pe grinzi?

Şi văzând pe mă-sa dusă pe gânduri, se vârî sub o blană de urs şi adormi cu mâna aninată de cerculeţele Kirei.

---

[1] Pământzalcă — bucată de pânză groasă cu care se strânge mijlocul caierului pus în furcă.

[2] Icosar — veche monedă turcească; aici, cuvântul are înţeles de glonte.

[3] Idicliu — slujitor la curtea domnească.

Ploaia începe cu boabe mari cât oul de graur; vântul gonește năuc și se umflă cu vuiet ce se ridică necontenit. O clipă, coliba se lumină pe ferăstruia podului. Un fulger cât un balaur se zvârcoli în norii groși și negri ca zgura. Noaptea își închise iarăși întunericul. O uruitură se perdu în depărtare.

Kira își făcu cruce; fusul îi scăpă din mână; de greutatea tortului rupse firul, căzu jos și se învârti în jurul măciuliii. Niculina tresări. Kira o sărută în creștetul capului, se pipăi și oftă apăsat. Simțise mișcând în pântecele ei o nouă viață . . .

Niculina întrebă:

— Unde e fusul din perete? Unde e fusul de pe grinzi?

Kira aruncă furca, se sculă de pe pătura sură și, dreaptă și nemișcată, ca o stană de piatră, zise pe gânduri:

— Cum mi să bătu inima . . . și nu știu pentru cine. Nu-i bănuiesc nici partea, nici chipul, nici soarta. Dar-ar Domnul, d-a fi băiat, câmpul lui să dea nouă spice dintr-un bob, plugul lui să taie pân' la izvoare, boii lui să lase d-o șchioapă copita în pământ; să aibă umbra tihnită și casă la văzul lumii; și potera și ciocoii să se ducă cum să duc stolurile de lăcuste, mânate de vânturi în pustie locuri.

Dar — cum nu să mai pomenise — cel din urmă fulger dăzlegă începutul iernii. Răcoarea se schimbă în frig. Fulgii de zăpadă cad împestrițând întunericul. Vântul amorți.

Niculina întrebă iar:

— Unde e fusul din perete? Unde e fusul de pe grinzi?

Kira zise încet:

— Vai de mine! Bărbatul plecă pe vânturi și pruncul se vesti pe viscol!

Într-un târziu suflă în văpaiță, își ghemui copila la sân și adormi muncită de vise și de vedenii.

Dimineața câmpul e coliliu cât se pierde ochiul în zare. Cerul acoperă ca un coviltir de argint aria pământului.

Ușa colibei se deschise. Kira, într-o dulamă[1] cu hârșii[2] de vulpi, se repede înspre Cornul-Caprei și privește neclintită.

La o fugă de cal, acolo unde cerul se împreună cu pământul, se zărește un vălmășag de oameni cari călări, cari pe jos. Ei vin și vin și vin încet. Vin prea încetinel... Kira se cutremură. Vin și vin domol. Chipurile lor uscățive, cu mustăți răsucite și cu ochi de lup, se taie dăslușit în moina[3] limpede a dimineții. Cel dintâi e Ursul, care lasă pistolul în oblânc și ucide cu pumnul. În sărici blănoase, cu căciuli cât căldările, ceilalți merg cu privirea în jos, ca într-un alai de jale. Tolopan, Cătănuță și Deliu poartă pe umeri sarcină, ce d-ar fi mai mare decât pământul, nu i-ar strivi mai greu. Parcă numără pașii, parcă dibuie locul în mersul lor. Să ducă ei, pe patul de tufani, cerb trântit din muchie de stâncă, or mistreț doborât la jiriștea[4] pădurilor? Dar unde să fie mai-marele lor? De obicei el venea în fruntea copiilor, jucându-și murgul ce-și mesteca zabalele înecate în spume albe și roșii.

— Unde e Șuier? strigă Kira... și pustiul se umplu de strigătul ei deznădăjduit.

Când ceata haiducilor sosi în dreptul colibei și puse încetinel jos patul de tufani, Kira văzu pe Șuier învăluit în bunde, vânăt, cu gura încleștată, cu capul sfărâmat, cu mâinele întinse d-a lungul trupului. Și se repezi la gâtul lui Șuier ca o fiară care se azvârle asupra prăzii. Îi coprinse grumajii, își lipi fața de fața lui...

Când se ridică cu buzele roșii, în mijlocul tuturor, își aruncă dulama și strigă:

— Dăștеaptă-te, copil, în măruntaiele mele, c-a perit viteazul codrilor! Și codrii vor fi moștenirea ta, c-ai mișcat pe crivăț, pe fulgere și viscol.

---

[1] Dulamă — haină boierească.

[2] Hârșie — piele argăsită.

[3] Moină — timp mai călduros și umed, care urmează iarna, după o perioadă de îngheț.

[4] Jiriște — loc (dintr-o pădure) cu mult jir.

Apoi, înduioşată, plecându-se pe trupul mortului:

— Iartă-mă, Şuiere, că blestemai şi soarta pruncului ce n-a sosit încă...

Haiducii măsurară pe Şuier c-o trestie în lung şi în lat. La câţiva paşi, săpară groapa cu cuţitele, scoţând bulgării cu pumnii.

După ce-l coborâră în locaşul de veşnicie, îi înfipseră la căpătâi două iatagane legate cu sârmă, în semn de cruce. Semn de viteaz şi de creştin. Şi cu toţii, în jurul mormântului, se rugară în gând, învârtind căciulile în mâinele lor cojite de soare şi de ger. Dar în aceste feţe de răşină, dorul şi mila se sfărâmă ca de nişte lespezi de piatră şi trec fără să lase urme.

Kira îngenuche; îşi acoperi faţa cu marama udă de lacrimi şi sărută mormântul, care începuse a îngheţa...

La răspântia căilor singuratice, unde călătorul e minune şi glasul omului poveste, în faţa unei cruci de iatagane ruginite, stă coliba Şuierenilor, mândră şi ridicată de la pământ ca la trei tălpi de grindă. De zăvorul uşii e priponit roibul, şi suflă sperios pe nări răsfrânte, şi bate cu copita iarba de sub picioare. În colibă mama Kira se dăzmiardă între copiii săi: o fată mare şi-un flăcău. Fata e bălaie; flăcăul e oacheş şi larg în spete. E Şuier-copilul, căpetenie de haiduci, ce poartă fulgere în priviri şi glasul lui te îngheaţă ca bătăile crivăţului, căci a sosit pe vânturi, pe fulgere şi viscol.

Ş-a strâns grămezi de mahmudele ca jeraticul, zestre pentru sora sa, şaluri de Ţarigrad şi chihlimbare cât oul de găină; iar zestre şieşi: carabine ferecate şi hangere de seraschier[1].

Acum, în toiul verii, ar dori să zboare la pândă, unde Şuier-copilul, luând din cătare în cătare conacul isprăvniciii, îşi uită de trândăvia din răspântia căilor singuratice.

---

[1] Seraschier — comandant al armatei şi ministru de război în vechiul imperiu turcesc.

Din dăpărtare s-auzi încetinel un cântec prelung:

La crucea de iatagane
De te-aş prinde, caţaoane,
Să-ţi dau foc la fustanele,
Să scape ţara de ele,
De lepră şi de belele...

— Vin! zise Şuier, sărind de lângă masă.

— Vin, fătul meu, răspunse Kira. Spune-mi mie, Şuiere, ce-ţi lipseşte? Ce nu ai? Când ăi lăsa focului viaţa de haiducie, viaţă de azi până mâine?

— Când iataganele de fier de la căpătâiul tatii s-or preface în iatagane de aur, când din busuiocul de pe mormântul lui vor răsări dafini şi naramzi[1], când codrii or înfrunzi iarna ca şi vara, vara ca şi iarna... atunci şi nici atunci...

[1] Naramzi — portocali.

PRAVOSLAVNICUL[1] ŞI SLĂNINELE

ERA ODATĂ UN BIET CREŞTIN sărac şi c-o droaie de copii mărunţi. Toată avuţia lui era gura femeii şi a copiilor, care ţipau de fitece. Guri flămânde, şi pace bună!

Bietul creştin, ce făcu, ce drese, s-alese de sfântul Crăciun c-un porc gras. Crăciun fără porc, Paşte fără ouă roşii şi nuntă fără lăutari nu intră în capul românului.

La Ignat vru să taie porcul. Dar cu cine? Muierea lui era cu mâinile legate. Un' s-o lase copiii? Copiii, ca copiii mărunţi, se adunaseră împrejurul ei, şi cel mai mic sugea mereu ce mai avea de stors din ţâţele ei slabe.

Se suci românul, se învârti, dar n-avu cu cine tăia porcul.

Nevoia îl făcu să se gândească la vecin, un vecin ciudat de tot. Bătrân, singur cuc, uscat, ducând o viaţă de pravoslavnic, de pusnic, de sfânt în toată legea, bombănind toată ziulica *Viaţa Sfinţilor părinţi.*

Şi de, bietul creştin adeseaori se gândise: „Întruna, întruna, cruci peste cruci; cine face întruna cruci ca crucea se usucă".

Dar, neavând încotro, chemă pe bătrânul pravoslavnic ca să taie porcul.

Tăiară porcul.

Aprinseră un foc de paie cu câteva găteje; îl pârliră, îl frecară cu cărămida; îl spintecară; slăninele le făcură în patru şi le atârnară în podul casei.

La urmă, românul, mulţumit, vroi să dea câteva bucăţi de carne pravoslavnicului. Bătrânul îşi făcu cruce, se cutremură

[1] Pravoslavnic — cuvios.

şi cu nici un preţ nu voi să primească, zicând c-un glas de mucenic:

— Lasă, lasă, omul lui Dumnezeu, că pentru Dumnezeu am muncit.

Ei, dar cine-mi fusese omul cu crucile!

De lăcomia dracului, când eşti lacom, nici crucile, nici vieţile sfinţilor nu te scapă. Uite aşa, îi rămăsese pe suflet slăninele, groase ca un lat de palmă. Le simţea pe limbă şi în cerul gurii.

Pravoslavnicul aşteptă până după miezul nopţii fără să închiză ochii, trudindu-se cu gândul cum să şteargă slăninele spânzurate în podul casii.

Se gândi el ce se gândi, şi înainte cu „Doamne-ajută" şi cu Sfânta Scriptură.

Când ajunse la uşa vecinului, vecinul, sărac, rupt de oboseală şi ghemuit de frig, dormea dus, cu nevasta şi cu copiii, claie peste grămadă.

Cucernicul bătrân vru să încerce cât de adânc le e somnul şi bătând tare în uşe, zise:

— Dăschideţi voi uşile, şi vi se vor dăschide vouă porţile raiului!

Aş! Bieţii oameni dormeau duşi. Nu se auzi nici pis. Unul barim să se fi întors dup-o parte p-alta. Ei, e greu să ai năravul d-a te învârti când îţi rămâne spatele gol. Şi ei abia se potriviseră, spate în spate, cu nasul în velinţele zdrenţuite.

Văzând cucernicul bătrân că dorm cu toţii ca nişte bolovani de piatră, începu; şi hâţ în dreapta, hâţ în stânga, până dăscuie uşa omului. Înlăuntru — iar ca să vază cum dorm — o luă popeşte, făcând cruci late:

— Acesta este întunericul cel vecinic şi scrâşnirea dinţiiiilor!

Şi nimic, nici o scrâşnire de dinţi.

Cucernicul iar îi trase o cruce şi puse mâna pe bărbat, şi-l hâţâi, cântând prelung şi tare.

— Balaurul acesta pe care l-ai zidit a-l batjocori pre dâânsuuul!

Aș! pace! Parcă era mort balaurul acesta.

Dibuind până la capătul celâlalt al patului, dete peste muiere și zise:

— Marea aceasta, este mare și laaatăăă!

Învârti mâinile pe dasupra copiilor:

— Acolo, juvini[1] mari și mici, maari și miiiici... corăbiile umblăăă!

Și încredințându-se că dorm toți ca niște bușteni, se duse în tindă, orbăcăi până înnemeri scara și, așezând-o la gura podului, zise prelung și pe nas:

— Aceasta este scara pe care, pe care, văzutu-o-a Iacov în vis, și îngerii Domnului se suiau și se coboraaau...

Se sui în pod și puse mâna pe slănini.

— Suitu-te-ai la înălțime și robitu-ai robiiiimeee!

Dar hop, ce cu gândul n-ar fi gândit, când voi să se coboare pe scară, tremurându-i mâinele, de frică și de frig, îi scăpă o slănină. Slănina răbufni în niște strâchini și le sparse cu mare zgomot, să se fi dășteptat și pietrele.

Și pravoslavnicul făcu o cruce și zise:

— Întristat este sufletul meu până la moarte! Doamne, păzești-mă de ceasul acesta și mă izbăvește de cel răăău!

Omul din casă se dășteptă, aprinse o lumânare și, văzând scara la gura podului și o slănină trântită jos, ridică toată casa în sus, înhăță un retevei și se repezi pe scară.

Pravoslavnicul, speriat, rupse învelitoarea ca să scape și zise cu glasul tremurând:

— Ruptu-ai sacul tău, Doamne, și m-ai, m-ai încins cu veseliiie!

Hoțul de păgubaș — în pod, pravoslavnicul — pe casă. Când să sară:

— Și șchiopii vor sări ca cooorbiii!

Și bâldâbâc jos.

Păgubașul — dupe hoț. Fugi pravoslavnicul cu slăninele, fugi păgubașul. Și zvârrr! românul cu reteveiul după cucernic și-l pocni în cap. De unde, hoțul să cază?!

---

[1] Juvină (jivină) — animal sălbatic.

Şi de durere, gonea de-i sfârâiau picioarele!

Şi trecându-şi mâna prin păr şi dând de sânge:

— Unsu-ai, Doamne, cu unt, cu untdelemn caapul meeeu!

Şi bietul păgubaş, auzindu-l şi văzând că nu-l mai ajunge, se opri locului, încrucişă mânele pe piept, dădu din cap şi zise şi el cu glas lung, făcând după glasul pravoslavnicului:

— Adevăr zic vooooă, că hoţul fuge mai iute decât păgubaaaşuuuul...

FATA MOȘULUI

COPIII CUTREIERAU VOIOȘI via părăginită. Un șir, ținându-se cu amândouă mânele de mijloc, se încolăcea, strigând de frică să nu-i înhațe „mama-gaia". Fetele începuseră „d-a ulciorul".

— *Cum'dai ulciorul?*
— *Cum îl vezi,*
cu ochii verzi,
ș-o lingură de păsat,
să nu zacă de vărsat.

Sub castani, oamenii stau de vorbă. Numai moș Doroftei judecă cel din urmă clondir și-l stoarce, picătură cu picătură.

— Așa să se scurgă ochii fetelor după mine.

— Ei, aș! Ți-ai trăit traiul, ți-ai păpat mălaiul, zise una dintre femei. Mai bine ne-ai spune câte ceva, da' mai altfel, nu ca nea Tămădueanu.

— Hai să spunem ghicitori, zise Doroftei, începând a cânta, legănând capul, cam fără voie, aci p-un umăr, aci pe cel'ălt.

Și lumea se grăbi a-i da de nimic ghicitorile lui.

— Bulgăraș de aur, joacă pe piele de taur?
— Soarele.
— Nuia vâjâia, ocolii țara cu ea?
— Gândul.
— Șervet vărgat, pe Dunăre aruncat?
— Șarpele.
— Minți, moțato!
— Curcubeul.

— Ei așa, așa mai merge.

— Sus copaie, jos copaie, la mijloc carne de oaie?

— Scoica.

— Hudurabaie-baie, bună de bătaie?

— Toba.

— Ce e mic, mititel, își îndreaptă Vodă hainele pentru el?

— Puricile.

— Eh! grăi moș Dorofteĭ cam supărat, am să v-astup cloanța la toate. Ghiciți acum, de vă taie capul, de nu, să-l tăieți voi pe el:

Din pulpă născută,
pe claie aruncată,
de vultur răpită,
de babă robită,
la domnie-ajunsă,
de țigancă tunsă:
călugăraș mă făcui.

Ce să fie? Ce să fie? Toți se uitau lung unii la alții. Cei mai pricepuți să codiră la răspuns. Vedeau ei că nu e glumă cu tata Doroftei. Tot bătrânii știu mai multe, nici vorbă. Câteva fete mari, necăjite de râsul lui Doroftei, cercară s-o brodească cum le-o trăsni prin cap.

— Nu e nunta? întrebă una din ele.

— Tu o să te călugărești după ce te-oi mărita, zise râzând Doroftei, și-și șterse fața de sudoare.

— Ba e curat „minciuna", zise alta.

— Minți tu, fără să vrei, c-așa fac proastele. Tu n-o să te măriți decât când te-oi lua eu.

Așa-i spuse ăștei tata Doroftei, ș-o mângâie pe supt bărbie, că nu era tocmai o glumă dulce, mai ales pentru o fată-mare, frumoasă, harnică și cu zestre.

— Ei, să vă deslușesc tot eu, că tot eu de nu v-oi deslui. Și nu e de mirare, urmă Doroftei, că pe când vă nășteați voi, eu însuram flăcăi, măritam fete, beam o butie, luam o casă în spinare, atingeam cerul cu deștul și țineam douăzeci ca voi la sub-

ţioară, treizeci în brâu şi-o sută în sân. Iacă, e un basm cu ghicitoare vorba mea şi, de vreţi, am să vi-l spui, dacă mi-o face poala căpătâi o fată frumoasă.

— Mai e vorbă? Vrem, vrem!

— Uite, vin' la mine.

— Ba la mine!

— Ba la mine, că-ţi caut în cap!

— Ba la mine, că-ţi aduc apă de la „Susana" şi-ţi fac o turtă cât toate zilele.

Aşa îl rugară fetele pe bătrân, întinzându-l toate de mânecă. Doroftei îşi plecă capul în poala Marichei şi începu să povestească:

„Pe vremea când se înnodau iepurii de coadă şi iepuroaicele îşi spălau mustăţile în vârful stejarilor, în nu se ştie ce parte de loc, o babă şi-un unchiaş îmbătrâniseră fără să aibă copil.

Bani aveau, bucate aveau, cirezi de boi şi herghelii sumedenie. Unde zgâriau pământul, scotea galbenul, că nici nu mai ştiau ce să-şi mai facă capului de atâta avuţie.

Într-o zi, baba trânti de la gură lingura cu zeamă şi aduse vorba aşa:

— Da' bine, bărbate, ce ne foloseşte nouă, unor bătrâni, atâta bogăţie? Mai bine am fi săraci lipiţi, fără petic de cămaşe în spinare. Barim atunci, ne-am trudi pentru gură. Dar aşa, bogaţi, putrezi de bani, şi să n-avem noi un copil măcar care să ne zică «tată» şi «mamă» şi să ne închiză ochii când o fi să ne ducem?...

— Lasă, femeie, grăi unchiaşul, nu te mai amărî, că o să dobândim şi noi unul... Cine ştie... Minunile d-aia sunt minuni...

— Aida-de, dacă n-a dat Dumnezeu până acum, nu mai dă d'aci înainte. Mai bine ar fi s-o ştergi mâine din revărsatul zorilor la Sfânta Vineri, milostiva, că aşa am visat eu ast-noapte.

— Bine, mătuşe, bine, m-oi duce pân' la sfârşitul pământului, numai s-avem şi noi un copilaş care să ne râză şi să ne plângă în casă, că mă topesc şi eu ca şi tine d-atâta pustietate.

A doua zi unchiaşul se sculă cu noaptea în cap. Puse şeaua

pe Murga, o înstrună bine, încălecă şi o şterse, luându-şi rămas bun de la babă.

Şi merse, merse, şi trecu ape limpezi şi felurite, cari aci curgeau drept, două-două, ca urmele carului, aci se resfirau şi se rotocoleau pe dupe dealuri, perzându-se unele spre răsărit, altele spre apus.

Şi lăsă în urma lui împărăţia florilor, a păsărilor şi a piticilor, unde cei mai mari sunt cei mai mici. Şi tocmai când se gândea că lumea d-acolo încolo n-o să mai fie ca lumea, iar dăte peste oameni ca şi dânsul.

— Un'te'ci, moşule? îl întrebară nouă fraţi, tot unul şi unul, care se trudeau la arătură cu nouă boi cu coarnele aurite.

— Mă duc, taică, să-ntreb pe Sfânta Vineri ce să mă fac eu. Că mi-a dat Dumnezeu de toate, numai copii nu, şi mai bine mi le lua pe toate şi-mi dăruia un copil.

— Moşule, să spui şi de noi că întindem de dimineaţa până seara, cu nouă boi, şi brazdă tot nu facem. Să înfige ferul plugului adânc şi spintecă în sus, apoi alunecă pe deasupra ţelenei ca un călcâi pe gheaţă. Moşule, da' să nu uiţi!

— Bine, tată, bine.

Mai merse ce mai merse, şi întâlni un flăcău, voinic, să fi spart petre-n pumni. Şi cât era de namilă şi de rumen, sta dăspuiat şi lungit p-o rogojină la umbra bălăriilor.

Cum văzu pe bătrân, vru să îndruge ceva, şi cum dăschise gura, gura — clanţ, falcă pe falcă. La urma urmelor, se frecă bine la ochi, căscă zdravăn, de i se văzu omuşorul şi, clefetind buimăcit de câteva ori, izbuti să spuie, mai mult pe nas:

— Aba... Moşule... Încotro?... Un'te'ci p-aşa zăpuşeală?...

— Iacă, taică, să întreb şi eu pe Sfânta Vineri ceva de mine şi de mătuşa mea.

— Că ce bine ai face s-o întrebi şi de mine. Zac... gol puşcă... numai c-o rogojină... aci supt mine... aci-n spinare.

Şi căscă, din căscat în căscat, până-l trecură lacrămile. Şi-i căzu capul pe spate şi începu să horcăinească parcă n-ar fi dormit de când lumea.

Şi tot aşa gonind goană de voinic la vreme de bătrâneţe, ne-

maiţiind socoteala zilelor ş-a săptămânilor, sosi la un deal nalt, cu fân ca mătasea de moale şi cu flori să le fi cules d-a încălarele. După ce sui dealul, dete peste o apă întinsă, liniştită şi sclipitoare ca o oglindă, din mijlocul căreia se ridică un glas ca de om:

— Moşule, moşule, nu trece aşa trecător, ci spune şi de mine, acolo unde te duci, că lată sunt, limpede sunt, adâncă sunt, şi peşte tot nu fac.

Mai apoi, un păr verde şi frumos:

— Moşule, să spui şi de mine, că nalt sunt, frumos sunt, că înverzesc, înfloresc şi mă scutur, şi pere tot nu fac.

La urma urmelor, din fundul unei fântâni:

— Moşule, d-ai simţi şi foc în cerul gurii, să nu te pleci la izvorul meu. M-ai blestema şi tu ca toţi cari au trecut pe lângă mine. Mai bine ţi-ai căta de drum ş-ai întreba pe Sfânta Vineri, milostiva, că de ce izvorul meu, limpede ca roua şi rece ca gheaţa, coclește gura călătorilor şi pleacă toţi bombănind: «Mai bine am fi băut dintr-o mocirlă».

Abia când i se mai ţinea viaţa într-un fir de păr, ajunse unchiaşul la poarta de argint a S-tei Vineri. Şi cum se apropie de ea, Murga să trase înapoi spăimântată d-aşa mândreţe, c-o fi având dobitocul abur în loc de suflet, dar văzul e tot văz.

Peste porţi, mai dincolo de ele, un palat în lumini de toate feţele, că nici penele de pasăre măiastră, nici noaptea cu spuzeala de stele, nici zorile cu răvărsatul lor, nici curcubeiele n-ar fi întrecut acest palat, minunea minunilor.

În pragul porţii bâzâia o albină, care se roti o dată şi trecu în pasăre, se roti a doua oară şi se prefăcu într-o ciută, se roti a treia oară şi se prefăcu într-o fecioară albă ca laptele, cu părul ca un abur auriu.

— Intră, îi zise ea, intră, că trebuie să fii om bun, altfel, fără să vreau, m-aş fi prefăcut într-o căţeluşe c-un dinte de fer şi cu altul de oţel şi te-aş fi făcut praf şi fărâme.

Sfânta Vineri, după ce ospătă bine pe unchiaş, îi dete trei mere de aur şi-i zise:

— Iacă, moşule, merile să le mănânce baba, iar cojile să le

dai Murgii, și vi se va împlini dorința, că știu ce vânturi te-au adus pe la mine.

Unchiașul îi sărută poala și se șterse cu o cută pe la ochi, îi sărută mâna dreaptă, i-o puse la frunte, apoi o întrebă și de ce întâlnise în drum. Și Sfânta Vineri îi răspunse ce se cuvenea fiecăruia. Moșul, nemaiputând de bucurie, întoarse Murga și o luă spre casă.

Când zări fântâna, fântâna, de departe, îl întrebă:

— Moșule, da' de mine ce-a zis?

— Că până nu ți-i scoate comoara de argint de lângă izvor, apă bună n-ai să ai.

— Moșicule, fă bine și pune mâna p-o cazma și scoate-mi pustia de comoară.

Unchiașul ușură fântâna. Sorbi o gură de apă limpede, rece și bună, și luă o desagă cu bani și plecă.

Merse ce merse, și zări părul. Nici nu-l zărise bine, și părul începu să strige:

— Moșule, de mine ce-a zis? Moșule, de mine ce-a zis?

— Că până nu ți-i scoate comoară de galbeni de la rădăcină, pere n-ai să legi în vecii vecilor.

— Taică moșule, pune mâna pe cazma și îndură-te de mine.

Moșu, cioc-boc, până dădu de buzele cazanului. Și când îl scoase d-o șchioapă, părul înflori. Când îl scoase de două palme, părul se scutură. Iar de-l scoase pe d-a întregul, părul legă pere cari crescură cât pumnul, se pârguiră și se coapseră galbene-ceară.

Unchiașul mâncă o pară dulce ca mierea, umplu cealaltă desagă cu galbeni și plecă.

Când dete la apa adâncă, limpede și lucie ca o oglindă, din mijlocul ei să ridică un glas jalnic:

— Moșule, da' de mine ce-a zis?

Moșu tăcu.

— Moșule, moșule, da' de mine ce-a zis?

Moșu tăcu.

Și tocmai din vârful dealului, se întoarse și strigă, dând vânt Murgii:

— A zis că până n-ăi îneca om, peşte n-ai să faci.

Şi apa să repezi năprasnic, să-l soarbă, şi mai multe nu. Dar abia ajunse să umezească creştetul dealului, şi se prăvăli clocotind iar în matca ei, strigând de băgase spaima în moşul care gonea năuc:

— Ah! hodorog şiret, căci n-am ştiut! Întâi pe tine te-aş fi răpus!

Unchiaşul nu se opri decât lângă namila de voinic despuiat, care sforăia dus, întins pe rogojină.

— Hei, voinice, ci ca ţi-o fi d-atâta somn! Sfânta Vineri mi-a spus că de nu vei munci, n-ai să rămâi nici cu rogojina aia de supt tine.

Leneşul se învârti pe partea cealaltă, crăpă ochii, căscă de trei ori în şir şi bombăni ameţit:

— Cată-ţi de drum, că de n-ar fi să mă scol în picioare, ţi-aş arăta eu. . , Apoi aşa leac de sărăcie ştiam şi eu. . . Şi închise ochii şi aţipi şoptind: Uf! da' multă vorbă!

Şi dădu Dumnezeu un soare de frigea pământul şi asudau pietrile. Unchiaşul mâna, mâna. Şi calea nu se mai isprăvea. Şi foamea îl leşuia. Şi setea îl ardea. Tocmai acum înţelese că el călcase în gura lăcomiii. În loc de apă din fântână, luase arginţi, în loc de pere din păr, luase galbeni.

— Stăpâne, n-o mai duc, dă-mi ceva pe cerul gurii, zise Murga.

Unchiaşul, nemaiavând încotro, scoase un măr de la Sfânta Vineri, îl mâncă, iar cojile le dete Murgei.

Mai merse ce mai merse, şi abia se mai ţinea pe şea, şi Murga abia se mai ţinea pe picioare.

— Stăi, zise moşul, oi spune mătuşii că numai un măr mi-a dat Milostiva.

Şi mâncă şi p-al doilea.

Dar de ce mânca, de ce foamea creştea şi merile i se păreau mai bune. La urma urmelor, îşi dădu el un pumn în cap, dar mâncă şi p-al treilea măr.

Cât înghiţi cea de pe urmă felie, îl apucă căldurile şi rămase greu în pulpa piciorului drept.

Pulpa creştea, Murga se umfla (apucase şi ea din cojile merelor) şi drum mai era.

Când întâlni pe cei nouă fraţi, cari trosneau cu biciul în spinarea boilor, şi brazdă nu mai spărgeau, le grăi, ţinându-şi drumul:

— Mi-a zis Sfânta, oameni buni, că până nu veţi dejuga pe muma ălor opt boi, brazdă n-o să trageţi, că omenie fără hărnicie să mai poate, dar hărnicie fără omenie, ba.

Ajungând unchiaşul acasă — abia târându-şi piciorul — spuse babei tot, din fir până în aţă. Şi plânse baba ce plânse, apoi se-nbună, că tot o să aibă un copil, fie şi din pulpa moşului.

Pe unchiaş îl apucă facerea în mijlocul câmpului. Când îi plesni pulpa în două, sări din icrele lui o fată cu părul de aur, ce strălucea ca soarele, şi mirosea ca sulfina, şi tremura ca brebeneii ciufuliţi de vânt, şi zicea c-un glas dulce de te topea: «Tată, mi-e frig!»

Unchiaşul, zăpăcit, o culcă într-o căpiţă de fân şi alergă să-i aducă un zăbun moale ca s-o înfaşe. Dar n-apucă să se întoarcă, şi un vultur, din albastrul cerului, îşi strânse aripele, şi căzu glonţ pe căpiţă, răpi fata şi se perdu în zarea de la răsărit.

Departe, departe, vulturul i-a clădit un cuib de puf în vârful unei salcii pletoase ce se oglindea într-un pârâu argintiu. Vântul s-o răcorească, salcia s-o legene şi pârâul s-o descânte.

Aşa crescu fata până se făcu mare. Că «tata vultur» îi aducea câte-n lună şi-n soare, sângele murelor, mustul strugurilor, mierea albinelor şi miresmele florilor.

Într-o zi veni de la împărăţia vecină o slugă domnească să adape, supt salcie, pe bidiviul împăratului. Calul plecă nările la pârâu şi începu să sforăie şi să arunce bulgări de supt copite. Auzind aceasta, împăratul trase o ceartă robului şi-l trimese iarăşi la pârâu cu calul de căpăstru.

— Uite-te bine, prostule, c-o fi văzut calul ceva, nu se sperie el de florile mărului...

N-apucă să plece, şi se şi întoarse, spunând împăratului că în apă se vede chipul unei fete cu părul de aur, aşa de frumoasă, că la soare te poţi uita, dar la dânsa ba.

Împăratului pe loc îi rămni inima. Adună pe toți ai curții, ca să vază cum să aducă în palat așa minune. Dintre toți ieși o țigancă, bătrână, zbârcită și urâtă, și vorbi așa:

— Luminate împărate, să-mi dai un car cu boi, niște pirostrii, o cremene cu amnar, o tingire, mălai, sită, pește sărat ș-o ploscă cu vin vechi, și ți-o aduc eu cum nici că te-ai gândi.

— Dați-i ce cere, zise împăratul.

Dihania bătrână opri carul supt salcie și începu să se văicărească, de hoață ce era.

— Vaaai! Vai! Păcatele mele... Că mult mi-e foame... Și pustiii de ochi m-au lăsat. Cum să fac eu mămăligă! Vaaai! Vai!

Și puse câteva găteje și dădu s-aprinză iasca, dar izbi cu amnarul în unghii.

— Nu așa, mamă, zise fata din salcie, făcându-i-se milă.

— Da'... cuuum, mamă?... Nuuu văz, mamă... Că m-au lăăsat pustiii de ochi...

Și pirostreiele le puse cu picioarele în sus, căldarea o răsturnă cu gura în jos, mălaiul îl turnă alături de sită.

— Nu așa, mamă, nu așa, zise fata cu părul de aur.

— Da'... cuum, mamă?... Nuuu văz, nu văz... Dăă-te jos, mamă... Fiiie-ți milă d-o biată bătrână... făără ochi... făără vedere...

Fata se dete jos din salcie. Aprinse focul. Puse de mămăligă și-i întinse masa.

— Ține-mi de urât, bunico, zise dihania, și gustă și dumneata, cucoană bună și blajină, din peștile meu.

Fata o ascultă și mâncă cu poftă pește sărat. I se făcu sete. Baba îi întinse un pahar de vin, două, trei, până o ameți ș-o culcă în poală, să-i caute în cap, «c-așaaa se cade la cocoanele mari».

Pe biata fată o fură somnul și adormi tun. Bahnița o puse în car și, bătând să omoare boii, o aduse la tronul împărăției.

Când se deșteptă fata, plânse ce plânse, până ce se mângâie, că împăratul o îmbrăcă în mătăsării, o plimbă în calești și-i făcu toate voile.

Dar n-apucă nici să aibă un cocon, și, într-o zi, o altă haină de cioară se furișă pe lângă ea și-i șopti în ureche:

— Măria-ta, măria-ta, o să naști un copil mut și orb, că te-a fermecat țiganca care te-a robit. Vino cu mine în grădină, să te descânt.

Împărăteasa se înduplecă. Ce făcu, ce drese, țiganca o adormi cu capul în poala ei. O tunse frumușel de podoaba părului, se tunse și pe ea de părul ei și, cum își puse acele cosițe, ca niște beteli de aur, pe loc se și prinseră, s-o șterse p-aci încolo.

Iar împărăteasa rămase cu capul pe iarbă.

Când se deșteptă și se văzu tunsă, plânse până ameți și plecă pe drum, încotro or duce-o picioarele.

Când își văzu împăratul prămatia de împărăteasă, neagră tăciune, spaima copiilor, crezu c-a pârlit-o soarele, după cum spunea ea, că n-avea ce să-și facă capului văzând-o cu pletele de aur.

Împărăteasa adevărată luase lumea în cap. Pe drum întâlni un călugăraș, îi dădu vestmintele ei și îi luă rasa și caucul[1] lui. Plecă înainte și ajunse la stâna împărăției. Acolo, la un foc cu vălvătăi, baciul și ciobanii spuneau ghicitori, care de care mai împelițate.

— Ia spune și sfinția-ta, una, părinte călugăraș, îi zise baciul.

— Să spui, de ce nu, dar ghicitoarea mea e cu legătură mare. Dacă veți ghici-o, să-mi luați rasa și caucul, dacă nu, să vă iau eu turmele de oi.

— Bine, răspunseră ciobanii.

Călugărașul deschise gura și zise:

— Din pulpă născută,
pe claie-aruncată,
de vultur răpită,
de babă robită,
la domnie-ajunsă,
de țigancă tunsă,
călugăraș mă făcui.

O fi tunsă... O fi rasă... Că hâr... Că mâr... Ciobanii nu ghiciră, și călugărul le luă turmele de oi și-i lăsă cu buzele umflate.

---

[1] Cauc — potcap purtat de călugări.

Călugărul merse ce merse și ajunse la cirezile și la herghelliile împărătești, și iar să legă cu ghicitoarea și luă și cirezile, și herghelliile. Și porni mai departe.

Atunci, dădură năvală ciobanii, văcarii și herghelegiii la împăratul și-i spuse că un călugăr, frumos de pică, c-o ghicitoare, le-a luat turmele, cirezile și herghelliile, ș-a pornit cu ele, tânguind mai mult ca o femeie decât ca un călugăr.

Pe loc împăratul porunci la doi cetași să întoarcă călugărul din cale, ca să-i spuie și lui ghicitoarea pe care nimeni nu putuseră s-o dovedească.

Când se înfățișă călugărul, toți rămaseră înmărmuriți de frumusețea lui și se uitau lung, dându-și ghiesuri:

— Da' unde-i sunt mustățile?

— Da' n-are barbă?

— Uh! ce ochi!

— Păcat că e prea gros!

— Păcat că e călugăr!

— Ei, rogu-te, părinte călugăraș, zise împăratul, și nu-și mai lua ochii de la el, ia spune-ne și nouă ghicitoarea cu care ne-ai luat avuțiile.

Călugărul începu:

— Din pulpă născută,
pe claie-aruncată,
de vultur răpită,
de babă robită,
la domnie-ajunsă,
de țigancă tunsă,
călugăraș mă făcui.

— Cum? Cum? Mai zi o dată.

— Dă-l încolo de hoțoman! Ce te uiți în gura unui șiret... zise cioara de împărătească, albind ochii în cap.

Împăratul îi întoarse spatele supărat, și iar la călugăr:

— Mai spune, tată, mai spune o dată ghicitoarea.

Părintele călugăraș mai spuse o dată ghicitoarea și, pipăindu-se cu binișorul la cingătoare, începu să cânte:

— *Copilașul mamei,*
dormi și nu mai plânge,
că rasa nu strânge;
că rasa-i de jale
nu pentru matale;
caucul nu-i greu
pentru capul tău,
nici pentru al meu...

Așa cântă și-și azvârli caucul din cap, iar din creștetul capului pân' la brâu se desfăcură valurile de păr mai strălucitoare ca lumina soarelui. Împăratul își cunoscu pe adevărata lui împărăteasă, îi dădu în genunchi și-i plânse pe iminei[1].

Dar ca o fiară să răsuci pe loc și, umflând pe cioara haină, care se gogoțase pe tronul împărăției, porunci ca iataganele s-o hărtănească, găilor s-o dăruiască și vântului s-o risipească.

Și încălecai p-o șea și vă spusei d-voastră așa. Și încălecai p-o..."

— Ho! Ho! oprea la basma, tată Doroftei, că mai sunt p-acilea și fete mari, zise Țuguia. Șade rău. Nu fi slobod la gură. Aici nu e cumetrie cu chief și cu lăutari.

— Aide, treacă-meargă ș-asta de la mine, mormăi Doroftei, să isprăvesc fără isprăvit, deși mă ciupește gluma de limbă parc-aș fi luat în gură un furnecai întreg.

— Tată Doroftei, dar baba și unchiașul, dar vulturul ce s-au făcut? întrebă un copilandru care ascultase pitulat după Marica.

— Aci fuseși, ciufule? răspunse bătrânul. Nu mai poți după povești și basme; copiii se joacă, și tu pândești vorbele cu urechile ciulite. O să visezi la noapte și iar o să deștepți pe mă-ta din somn. Dar cine poate să răspunză la ce întrebi tu? O să ajungi rău, că prea vrei să știi multe! Așa e basmul. Baba, moșul și vulturul or fi crăpat de dor, și pace bună!

[1] Iminei — pantofi cu vârful ascuțit.

— Mamă, mi-e foame, hai acasă, zise un alt copil, ca de patru ani, și se plecă la urechea mă-sei și-i șopti încetinel.

— Ce ți-a spus, mamă Floare, spune drept! întrebară câteva fete mari, râzând să se prăpădească.

— Uite, băiat mare, și cere țâță, ați mai pomenit una ca asta?...

— Bravo! Nu ți-e rușine, flăcău de însurat, și adormi cu botul în sânul mă-tei.

— Să-ți pui sabur[1], zise Doroftei.

— Am pus și l-a spălat, răspunse Floarea.

Iar copilul, rușinat, fugea plângând spre casă, ne-ndrăznind să se mai uite îndărăt.

Scăpătase soarele. Adierea cletăna frunzele castanilor. Copiii, aprinși la față de zbenguială, se adunau unul câte unul, lăudându-se fiecare că pe el nu l-a luat „mama-gaia", pe el nu l-a tăiat „hâra" și nu l-a făcut porcar, că nimeni n-a fost mai grozav ca el în tot jirul.

În depărtare s-auzeau pocnete de bice. Erau grânarii. Sărbătoarea i-apucase pe drumuri.

Se sculară cu toții de la umbra castanilor ș-o porniră în cârduri spre casă. Bărbații, tăcuți, gândindu-se p-a doua zi.

Femeile vorbeau de leacuri.

— Aș! Untul de sunătoare nu e așa de bun pentru bube, tăieturi și zgaibe ca pătlagina.

— Foile de leandru, orcât le-ai ferbe în apă sărată, tot mai bună e țintaura[2] pentru friguri.

— Socul, macul, salcâmul și coada-șoricelului sunt pentru tuse.

— Pânza de păianjene desumflă obrinteala[3].

— Aș! Orce umflătură e mai bine s-o moi, s-o răsufli cu abureală de bozii, cu ceapă coaptă și cu oblojeli de lipan.

---

[1] Sabur — substanță solidă cu miros plăcut și gust amar, extrasă din frunzele unor specii de aloe și întrebuințată în farmacie.

[2] Țintaură — plantă erbacee medicinală cu flori roșii sau albe, cu fructul ca o capsulă.

[3] Obrinteală — inflamație, umflătură.

— Pe Ancuța, gropăreasa, a aruncat-o în apă rece, și parcă i-a luat cu mâna lungoarea[1].

— Cătană ș-a descântat dălacul[2], și l-a stropit cu apă ne-ncepută, fermecată de vestita Trandafiră, și degeaba, a trebuit să se arză cu o muchie de bardă înroșită, altfel nu scăpa.

Așa mergeau agale, spunând fiecare ce-o tăia capul. Și sănătate, mulțumire, veselie.

A doua zi le aștepta lucrul, de dimineața până seara, și ele îl așteptau cu drag.

Copiii zburdalnici goneau înainte, cântând, fluierând și aruncând cu bulgări „„care mai departe". Cei cu praștia ș-ascultau peatra cum piuia, ca un glonț scăpat din carabină.

Începuse a însera.

Găinușile bâzâiau, zburând greoaie, și copilele alergau după ele să le prindă cu șorțul. Licuricii și-aprindeau scânteile de argint.

Și acea liniște adâncă, întinsă peste toată mahalaua, aui[3] de țipetele copiilor când zăriră primul liliac care gonea, cotiș, d-a lungul ulițelor.

Cu toții începură să azvârle căciulele în vânt, cântând:

— Liliac, liliac,
trage noaptea la conac,
din clopotnița bătrână,
hop o dată! hop de două,
pân' la nouă...
Liliecii dacă scapă
supt căciulă fac calpacă[4].

D-atunci tot să fi trecut cincisprezece ani, și p-aceeași streaje[5] am intrat, p-aceeași cărare m-am strecurat, și n-am mai văzut mândrețea d-odinioară...

---

[1] Lungoare (lingoare) — febră tifoidă.
[2] Dalac — bubă rea.
[3] Aui (hăui) — a răsuna prelung.
[4] Calpacă (calpac) — căciulă.
[5] Streajă (strajă) — barieră.

DE LA STREAJA VERGULUI până la Biserica Delea-Nouă, un nor de praf galben se ridică de la pământ, mânat ca într-o albie printre casele și grădinele șoselei nepetruite.

Grânarii se întorc de la sate, de la mori și porturi. Unii încărcați cu vârf pân' la cercul coviltirului, alții cu căruțele goale și cu maldăr proaspăt în codârle. Bicele pocnesc pe dasupra naintașilor; caii voinici și aprinși joacă în hamuri și nechează, mirosindu-și din dăpărtare grajdurile. Tinerii, rumeni și năduși̦i, cu zăbunele și cu cămășile dăschiate, cu hamurile pe după gât, călări pe rotașii[1] din stânga, dau chiote în goana cailor; iar dacă căruța le e greu încărcată și roatele abia li se învârtesc în osii, ei cântă prelung *Mumă dragă, mumă, Dine, Dine, Constandine,* or *Ghiță, Ghiță, Cătănuță,* bătând cu călcâiele goale în pântecele cailor.

Înaintea lor ies, în cârduri, copii dolofani, dăsculți și cu pletele cârlionțate pe grumaji și să uită cu jind cum mai-marii lor mână câte cinci și șase cai, fetițe săltate cari furișează câte o ochire pe cine mai știe ce flăcău voinic, muieri cu furca în brâu, ș-apoi, în urma lor, toți cânii mahalalii, lătrând și chefnind a bucurie.

Și vorba se dăschide, de la biserică până la streajă, între cei din căruță și din șei și cei de pe jos.

Femeile întreabă pe alții de ai lor, pe ai lor de *cât chila* și *cum au dat-o.*

Copiii vor pepeni verzi și galbeni, și mai ales să-i ducă în

[1] Rotaș — de lângă oiște (cal rotaș).

brațe, măcar de i-ar doborî boșarii[1] la pământ. Ba tărtăcuțe, ba tivgi, ba porumb verde, ba să-i suie și în căruță. Pe cei mai mici femeile i-aruncă în brațele celor de pe cai, iară aceștia, ca pe niște dovleci, i-azvârlă în culmea grâului; și copilașii se scoală cu nasul, cu gura și cu părul plin de boabe, și scuipă, și se șterg cu dosul mânelor pe la nas, și râd, și țipă, și nimeni pe pământ nu e mai fericit decât ei.

Dar printre lumea veselă se strecoară Maria Sandului. E naltă și slabă, îmbrobodită c-o maramă; caută neclintit în lungul căruțelor ce se perd în norul de praf. De poalele rochiii e agățat, cu amândouă mânele, un copil ca de șapte ani.

Maria calcă lung și repede.

Copilul plânge:

— Mamă, stăi mai încet; mamă, mă dor tălpile...

Câteva femei se uită după ea, dau din cap și-și șoptesc încetinel și sfios:

— Nu e d-a bună Sandului.

— N-a venit de două săptămâni.

— Nu mă uit eu că e tânăr, căci de, ei trăiesc bine de la Dumnezeu. Doar nu și-o fi ieșit din minți, așa din senin.

— Nu se află... E om de treabă.

— Mie mi-a spus al meu că de când s-a dus la Olteniță nu l-a mai văzut.

— Și mie, că s-a dus pe Sabar în jos.

— Eu am aflat că s-ar fi dăspărțit de Mitrană ca să treacă Argeșul.

— Argeșul? Argeșul? Ce mânia Domnului! Ce apă lacomă! Cum te înșeală și te fură; pe câți n-a răpus; și ai noștri nu se mai învață minte, capete seci ce sunt!

Așa zise una dintre ele și-și făcu cruce mare și apăsată, iar după ea cu toatele se închinară îngânând:

— Doamne, ferește, Doamne, și pe dușmanii noștri!

---

[1] Boșar — pepene verde.

Maria, nezărind nici pe Sandu, nici căruța lui nouă și ferecată, nici prăștiașii lui, cari sforăiau și ninchezau, deși îi îngheață inima să mai audă „Nu l-am văzut, cumătră", „Nu i-am dat de urmă cu nici un chip", deși abia-și stăpânește plânsul ca să nu-și sperie copilul, nu mai poate răbda și întreabă de la un cârd de vreme pe toți, în șir, și oftează adânc, neavând veste de zilele Sandului.

Din căruță în căruță, din „nu știu" în „nu știu", a ajuns la cel din urmă grânar, la tata Motoc Neadormitul.

Copilul îi plânge că-l dor tălpile și călcâile.

— Tată Motoc, d-al meu nu știi nimic, întrebă Maria, nu l-ai aflat pe drumuri? Că de mai bine de două săptămâni nu s-a întors p-acasă.

Bătrânul, cu barbă albă până la cingătoare, cu plete lungi răvărsate pe umeri și cu sprincenele albe și stufoase, își oprește caii, tușește în sec și prefăcut și dă să vorbească.

— Tată Motoace, spune-mi drept ce știi, n-o mai potrivi, că tot degeaba este; mai bine să știu la un fel unde i-o fi osiciorul.

Așa tăie Maria cuvântul îngânat al bătrânului.

— De, Marie tată, ține-ți inima, dar de când s-a hotărât să treacă Argeșul, singur-singurel, cu căruța cu ovăz, nu i-am mai dat de urmă. A doua zi am aflat că Argeșul a venit mare, topenia pământului, că și-a surpat malurile, c-a sorbit toate podurile și și-a răvărsat apele afară din albie cât îți bate ochiul. Dar tu fă-ți gânduri bune, că nimeni nu moare cu zile. Când ai zile, treci prin foc și prin apă și n-ai habar, când nu, te pârjolește cărbunele din lulea și te înec într-o picătură de apă. O să vie el, o să vie, de i-o fi scris să vie...

Astfel îi vorbi tata Motoc, și încolăcind biciul pe dasupra cailor, arse pe înaintași, dădu ghies rotașilor și urni din loc căruța care trosnea de încărcată ce era. Caii, ațâțați de șarpele bătrânului, smăciră în ham, se opintiră în picioarele de dindărăt, înfipseră în pământ pe cele dinainte, proptiră capetele în latele lor piepturi și-o porniră la trap, ca și cum n-ar fi târât nimic după ei.

Maria, dreaptă și naltă, ocoli cu privirea întinsele câmpii din fața Pantilimonului, tăiate drept pe la mijloc de drumul gălbiniu care se îngusta și se ascuțea ca un par spre capătul înfipt în zarea cenușie a depărtării. Când își întoarse privirea pe urma grânarilor, nu mai zări pe nimeni. Norul de praf se stingea dincolo de biserică; soarele alunecase la vale sub verdele posomorât al grădinilor.

Se întoarse spre casă, luându-și copilul de mână.

Pășea încet-încet, dând din cap și negândindu-se la nimic. Ca niciodată, era ostenită fără să fi muncit; îi era frică, îi era cald și înota în praful fierbinte din mijlocul drumului, fără a se abate pe cărăruia de pe marginea viilor. Copilul o întrebă somnoros și trist:

— Mamă, de ce nu vine tata cum venea al' dată? Toți copiii au pepeni, tărtăcuțe și tivgulițe mici, numai eu n-am de unde, parcă n-aș avea pe nimeni...

Maria tresări, închise ochii o clipă; când îi dăschise, erau calzi, roșii și umezi.

Se gândi; se opri în loc; își luă copilul în brațe, se uită lung la el și oftă, luând iar calea spre casă. În fundul urechilor auzea necontenit cuvintele bătrânului Motoc: „O să vie, o să vie, de i-o fi scris să vie". Și când îi trecu prin minte cum vine Argeșul și-și rostogolește valurile cât dealurile de mari, că uneori e ca zidul, drept și înalt, urlând ca o fiară, mâncându-și malurile cu copaci înfipți acolo de veacuri, și când se gândi câte suflete a răpus, câte hârci și câte ciolane de oameni și de dobitoace a împrăștiat în luncile lui, și când se mai gândi că Sandu a vroit să-l treacă, și a doua zi s-a lățit vestea că Argeșul s-a aruncat afară din albie, Maria începu să plângă pe-nfundate, înecându-și hohotul, sugrumându-și oftatul și strângându-și copilul la sân, care neștiutor de grijile și durerile mumii, ațipise, ostenit de drum și de căldură.

Când intrară pe streajă, soarele apusese; luceafărul clipea ca un ochi de diamant, singur și viu în toată nemărginirea seninului albastru.

Apropiindu-se de casă, Maria Sandului nu-și mai putu pri-

didi plânsul; lăcrămile îi picurau câte trei-patru boabe dodată, scuturându-se de pe cerculețele ei pe picioarele goale ale copilului.

Copilul își frecă picioarele și mormăi furat de somn:

— Ah! cum mă ustură...

Maria ajunse în poartă, o dăschise, ocoli grădina, se întoarse spre grajd și când șopti: „O fi avut zile?", un cârlan, legat la ieslea grajdului, nincheză; copilul tresări speriat și începu să plângă.

Ea intră în casă, încuie ușea tinzii, întrebându-se:

„O fi avut zile?... O fi avut zile?"

Copilul doarme cu fața în sus, cu mânele aruncate pe pernă, cu gura căscată, c-un picior peste plapămă, liniștit, fericit în odihna netulburată a somnului. Arar mișcă câte un deget și dă să dăschiză pleoapele prinse una de alta. Capul îi e înconjurat de părul învolt și bălai.

Muma și copilul, cum stau îmbrățișați, parcă sunt una, o singură ființă...

Opaițele și lumânările de seu s-au stins în toată mahalaua. Un vânt care adiase până către miezul nopții dodată s-a pornit în neștire să bată cu mânie. De la apus se ridică nori negri și mari și înghit seninul cerului. Norii se rostogolesc posomorâți, desfășurându-și pânza lor cernită. Întreaga boltă a cerului s-a stins, a pierit în întunericul lor. E un haos negru și nepătruns. Nu se mai aude nimic, afară de vuietul vântului care se umflă și îndoaie plopii nalți parcă ar fi niște trestii.

Dodată se auzi un țipăt deznădăjduit în casa Sandului. Geamurile săriră în bucăți și cercevelele trosniră și căzură la pământ. Un fum galben bufni pe fereastră și câteva scântei se duseră în sus ca niște săgeți lungi, sorbite de mânia vântului. Fumul se înroși și năvăli pe fereastră, pe coș și prin acoperiș. Într-o clipă fășii de flăcări ascuțite izbucniră pe fereastra sfărâmată. La lumina lor înfiorătoare Maria se zări galbenă, cu gura căscată, cu

ochii roşii şi scânteietori; se repezi în uşi să le spargă, apoi se întoarse repede, înfipse amândouă mânele în vergelele groase ale ferestrei, le zgudui, le depărtă una de alta şi izbuti să-şi arunce copilul care ţipa spăimântat; copilul se scuă de jos şi se pierdu în întunericul uliţelor strigând: „Arde, oameni buni, arde măiculiţa mea!"

Când s-a ridicat mahalaua în picioare şi s-a adunat în curtea Sandului, casa întreagă era o flacără care se rupea în fâşii de bătăile vântului, mistuind tot... tot trosnind, crăpând şi prefăcându-se în cenuşă în gura focului. Şi când văzură trupul Mariei atârnat pe fereastră, jumătate afară, jumătate în casă, cu ochii săriţi din văgăunele lor, cu gura căscată şi dăsfăcută în două (o carne vie sfârâind la pălălăile focului), cu toţii plecară ochii în jos, se înfiorară şi încrucişară braţele pe piept.

Nu mai era nimic de scăpat.

Câţiva se repeziră prin flacări să-i scape barim trupul, şi când cercară să o tragă de mâini, mâinele se dăsfăcură din umeri; femeile şi copiii izbucniră într-un hohot de jale.

O flacără era de la pământ până în negura văzduhului; zidurile trosniră, se dăspicară şi acoperişul casei se pleoşti, căzu şi acoperi pe Maria...

Cerul posomorât s-a înroşit ca un fund de căldare. Câinii, speriaţi, urlă.

Grânarii privesc şi se închină şi se minunează d-aşa blestem neauzit.

— S-o fi răsturnat candela de la icoane, că n-are de un' să fi luat foc.

— Aşa şi e, că biata Marie, de când nu mai ştia de Sandu, ardea candela şi ziua, şi noaptea.

— El se înecă, ea arse, ce urgie nemiluită!

— Dar bietul copil, o fi cenuşe...

— Nu, se zice că l-ar fi auzit alde Kiurleasa ţipând pe uliţă şi fugind spre gropile de nisip.

— Mititica Maria, şi l-a aruncat pe fereastră, şi ea, ea, vai, trupuşorul ei... ce chinuri... ce chinuri nespuse!

A doua zi casa era un morman de cenuşe.

E duminecă; bărbaţii şi femeile se duc spre biserică, dar cum se apropie de curtea Sandului pun ochii în pământ şi lăcrimează. După leturghie se întorc în şiruri spre casele lor, trişti şi ofiliţi c-au perit doi dintre ei, ţărani ca şi ei, d-o vorbă şi d-o lege ca şi ei, suflete de creştini ca şi ei.

Vro câţiva, cu tata Motoc în frunte, se abat în curtea Sandului.

Şi tot vorbind şi uitându-se la grămada de cenuşe şi de tăciuni, dodată le tăcăi inima tuturor... Copilul dormea cu capul p-o grindă şi cu picioarele vârâte în cenuşea caldă încă...

— Vedeţi, zise tata Motoc, dorul de vatră l-a adus în cenuşea caselor; dar când i s-o răci cenuşea pe picioare, plapămile noastre, ale tuturora, să-i încălzească picioarele.

ÎN ZIUA DE CRĂCIUN treceam prin Grădina Icoanei.

Tăcere şi cărări albe cotite pe dupe copaci fumurii. În spatele meu cineva îşi suflă zgomotos nasul. Un stol de vrăbii, speriat, se împrăştie în toate părţile. Era omul cu chief, ca la o zi mare. Un bătrân, cu nasul roşu adus în barba lui albă. Vorbea singur. M-am dat la o parte. S-a dus bombănind: „Ei, viaţă grea, ani grei"... Un glas blând. Simţii că e om bun.

În faţa mea, lunga faţadă, albă şi pitorească, a Şcolii Centrale. La fereastra din mijloc, o fetiţă, în rochie fumurie, cu capul rezemat de geam, privea. În nişte ziduri mari, un cap mic şi frumos... Şi o batistă îi trecu pe la ochi. Iacă o fiinţă fără copilărie. Cine ştie de unde-a fi! În orăşelul ei, veselie... copiii, fericiţi... ea, închisă, singură şi tristă.

Plecai, cu ochii în jos, mânând înainte acel tablou simplu şi simpatic. E de mirare câtă energie se perde în căutarea subiectelor. Mai ales cu pictorii nu mă împac. Frumosul, naivul şi simpaticul, pretutindeni. Oriunde îţi întorci ochii, umbră, lumină, formă, vibrând de farmec şi de simpatie. Pe Grigorescu toate l-au emoţionat. Iacă un poet. Din pânzile lui, de o elocinţă uimitoare, poţi să-i reconstitui întreaga viaţă, notând precis ce a simţit pe toate cărările şi prin toate orăşelile pe unde s-a oprit câteva zile, câteva ore. Între acest tablou şi maestru o apropiere aşa de mare, că începu să mi se pară nu cum îl văzusem, ci cum l-ar fi prins el în cadru, uşurel, poetic, într-o lumină limpede şi tremurătoare. „O fi sughiţând." Un vechi gând care tresări din impresiile şi credinţele copilăriii.

Cum ar fi mai frumos? Cu batista la ochi, sau cu privirea neclintită asupra unei lumi depărtate și fericite? Și jos cuvintele: În ziua de Crăciun.

Pe Strada Polonă, nimeni. Pomi încărcați de zăpadă. În apropierea unor case mari, o țigăncușe ghemuită într-un palton vechi, cu buzunarele scoase afară. Crezui că e bolnavă. Trecui drumul. Mânca un codru de pâne albă și întindea, cu poftă, de niște costițe de porc. În fața ei un câne gras și curat. Un danez șoriciu. O privea. Cu ochii dupe friptură.

Frumoasa lui zgardă dovedea că e un... bogătaș... Și ce lacom!...

Fulgii de zăpadă cad liniștiți. Câne le se uită, îi scânteiază ochii. Are aerul d-a-i zice: „Bre! ce lucruri bune mănânci tu!"

— Nu ți-e frig? o întrebai eu.

— Ț u...

— Nu ți-e frică de câne?

— Ț u...

— Dacă ți-o lua friptura?

— Poi, slujnica lui mi-a dat-o.

— Ce-o fi vrând el?

— Carne. Oase, nu vrea oase, că i-am dat oase.

Fetița, murdară, ghemuită, mestecând repede. Câne le, gras, mândru, stând pe picioarele de dindărăt. Un bogat care râvnea la un sărac.

— Fetițo, vrei un franc?

— Un franc?...

Ce ochi mari și frumoși!

— Un franc.

— Hî-hî...

Nu-i venea să crează. Și binișor, cu o mișcare furișe, îl luă, îl puse în podul palmei, întorcându-l și pe-o parte și pe alta. În mâna ei neagră, moneda, ca o lumină albă.

Abia făcui câțiva pași și auzii:

— Na, na și ție!

Mi-ntorsei capul. Aruncase câne lui o bucățică de carne.

Fetița deschise pumnul, privi din nou la franc, începu să

râză, se sculă şi o rupse la fugă, dând chiote. Cânele se uită lung dupe mine şi începu să urle. Ce curios! Era aşa de limpede ce spunea el: „Tu mi-ai gonit-o... de ce mi-ai gonit-o?..."

. . . . . .

Cârdurile de Moş Ajun se rânduiau de mai nainte.

Cea mai bună faţă de pernă era a mea. O traistă cât mine de mare, în care mă împiedicam o noapte întreagă, tremurând, suflând necontenit în mânele îngheţate. Ce fericire într-o suferinţă reală!

Surorile împleteau zorit la ciorapi, la târlici şi mânuşi. Toate trebuiau să fie gata. Ele simţeau un fel de mândrie ca fratele lor să se ducă departe, departe, cu cârdurile, şi a doua zi să le spuie tocmai pè unde a colindat.

Parcă mă văz în acel an în care n-am avut noroc.

M-am culcat devreme ca să mă scol la miezul nopţii. Am închis ochii, dar n-am adormit. Ce emoţiune! Aveam cizme noi. Nu le pusesem până atunci. Traista în cui, bătul dupe uşe, căciula la căpătâi. Şi căciula era nouă. Îmi tâcâia inima, aşteptând pe Bănică cu tovarăşii. Am răbdat cât am răbdat în plapămă, dar n-am mai putut. Mulţi poate nu veţi fi ştiind ce va să zică Moş Ajun la 8 ani, ba încă cu cizme noi...

— Mă îmbrac, mamă... vine Bănică!

El era şeful. Voinic, îndrăzneţ şi de 14 ani. Eu, cel mai mic din ceata de şeapte inşi.

Mama, somnoroasă, îmi răspunse necăjită:

— Dormi aci, mai e pân' la miezul nopţii.

— Mamă, vine Bănică!

În sfârşit, să mă îmbrace. Aprinse lumânarea. Pe geamuri, frunze albe şi groase. Afară, ger. Trăsei repede pantalonii. Intrai într-un spenţer[1] de lână albastră, apoi într-o scurteică blănită cu oaie. Mă încinse cu o basma roşie. Cizmele! Cizmele nu intrau. Cu picioarele în sus, şi trage, şi trage, şi luptă, până când mama rămase c-o ureche în mână. Plângi eu, râzi mama. Până n-a cusut urechea cizmei, n-am încetat din urlat. Mi-am scos

[1] Spenţer — haină scurtă (ca o vestă).

târlicii și abia mi-au încăput cizmele. „Nu e semn bun.“ Ca acum mi-aduc aminte de acest gând.

— Să nu te muște vrun câne, păcatele mele...

Vezi? Nu era semn bun...

Am tras căciula pe urechi. Am înhățat bățul și, până să vie Bănică, am strigat de vro douăzeci de ori: „Bună dimineața la Moș Ajun!“

Tata se prefăcea că nu știe cine strigă.

— Ia să le aruncăm pisica în brațe... Oameni mari și la Moș Ajun...

Și strigam mereu, îngroșând glasul, cu ochii la cizme. Mă strângeau, dar... nu făcea nimic.

Haiti! Bătuse în geam!

— Bănică?

— Bănică.

Și zbughi pe ușe-afară!

Zăpada prinsese, din polei, o coaje tare și alunecoasă. Ceață, ceață, de abia zăreai la doi pași.

Bănică făcu planul. S-o luăm pe la Crucea de peatră. Numai la întoarcere să strigăm prin părțile noastre. Pe la Crucea de peatră, mere, nuci și covrigi, pe la noi mai mult colaci.

Bănică, în frunte. Noi, grămadă, dupe el, ca să nu-l perdem în ceață. Grăbiți, sperioși și alunecuș. Cădeam p-un capăt. Șeful râdea.

— Unul la rând... doi la rând... trei... Și iar: Unul la rând...

— Unde suntem, nea Bănică?

Și când îi ziceam nea Bănică, îi ziceam cu dragoste și cu respect.

— Dracu' să știe... nu văz nimic.

— Unde suntem, nea Bănică?

— Om fi printre vii...

Și suflam greu de tot.

— Ai ostenit, mă,... cutare?

— Aș, nu-u-u-u!

— Mai avem, nea Bănică?

— Zău că nu știu... nu văz nimic...

— Om fi la gropi...

— La gropi?... nu văz nimic... stați... băgați de seamă...

Un țipăt desperat și scurt... Mă duceam în jos, în jos, adânc, parcă se scufundase pământul sub mine.

— Ce e, mă? strigă Bănică speriat. Unde ești, mă?... Gropile!... Radule!

Doi, mai mici, începură să țipe.

Eu nu mă oprisem decât în fundul gropilor. Nu mă durea nimic, dar de frică începusem a clănțăni și nu izbuteam să dau chiot.

— Radule! Radule! strigă Bănică.

Ceilalți doi plângeau.

— Tăceți, mă!

Și le trase o înjurătură.

— Radule!...

În sfârșit, îi răspunsei.

— Ce e, nea Bănică?

— În gropi, mă?

— Da, nea Bănică.

— Cum dracu' făcuși, mă?

— Nu știu, nea Bănică...

— Ești viu, mă?

Ceilalți doi începură iar să plângă.

— Mai trăiești, mă?

— Cine?...

— Tu, mă!

— Trăiesc... n-am nimic... ca p-o sanie...

Eu, în fundul gropilor de nisip, mă luptam să sui, și cum suiam doi pași, jiit... și alunecam în fund. Coaja zăpezii, groasă și lustruită. Alunecam ca pe gheață.

— Ei, nu te sui, mă?

— Nu pot, nea Bănică, alunec.

— Apoi ce să facem?

— Eu știu?...

Și începuí să plâng.

— Nu plânge, mă!

— Nu plâng.

— Costache, porunci Bănică, pun-te pe vine și dă-ți drumul. Costache, de 12 ani și băiat inimos.

Jiiiit... și odată mă pomenii cu Costache. Îmi veni inima la loc. Mă luă de mână. Apucarăm în sus; dupe câțiva pași, jiit, amândoi odată... și iar, și iar, dar degeaba! Ni se umflaseră buricele degetelor.

— Măi, ce faceți, măi? strigă Bănică.

— Nu se poate, nea Bănică, răspunse Costache.

— Apoi ce e de făcut?

— Eu știu?...

Cei doi începură iar să plângă.

— Tăceți dracului! strigă Bănică. Stați voi aici.

Cei doi începură să țipe.

— Nu ne lăsa, nea Bănică, ia-ne și pe noi...

— Păi vă dați voi drumu-n gropi, mă?

— Da, nea Bănică, da...

Să nu vă miraţi. Când suntem mici, făcem minuni de eroism din cauza fricii.

Tăcere. Noi doi ascultam din fundul gropilor. Eram ca într-o ocnă, nu vedeam nimic. Bănică, din când în când: „Așa... stai... tu aici... Dumitru dupe Ion“...

— Ce faci, nea Bănică? strigă Costache.

— La șir, mă... și eu în cap... venim și noi... țineți-vă bine... haiti...

Jiiiiiit... și buf, unul peste altul, rostogol la picioarele noastre.

În depărtare s-auzea încetinel, ca prin vis: „Bună diminea... la... o... ș... a... juuuuu“...

Gropile erau adânci, adânci de tot. Noi abia zăream la doi pași. Ei, ce e de făcut? Bănică luă pe Costache. Să dibuie ei, încet-încet, până or da de urma căruțelor, că numai p-acolo puteam să scăpăm. Nu mai mi-era frică. Toată grija de cizme, să nu le fi zgâriat. Le pipăiam eu, dar nu vedeam nimic.

Nouă celor mai mici ne zise:

— Voi să mergeți grămadă, mă, mai în urmă, mai departe, mă, să nu se surpe vrun mal, și când oi zice eu: „aici, băieți!" voi să răspundeți: „aici! aici, nea Bănică!"

Să nu se surpe vrun mal? ne înghețară inimele. Eu mă gândeam la mama... ce-o să se facă tata fără mine!... Îmi venea să plâng... ba și începusem.

— Cine plânge, mă?

— Ni-i-meni... mi-am suflat nasul.

Și încet-încet, vârâți unii într-alții, intrarăm în întunericul adânc. Nu zăream nici pe Costache, nici pe Bănică.

În depărtare s-auzeau cetele strigând, și strigătul lor s-apropia, se depărta; alteori, numai ca un vuiet de vânt.

— Aici, băieți?

Tresărirăm.

— Aici, aici, nea Bănică!

— Stați, mă... am dat de urma căruțelor.

Ne oprirăm. Nea Bănică, ca o umbră, se apropie de noi și ne puse pe drum. Și, încet-încet, ieșirăm din gropi.

Cât om fi stat acolo nu știu, dar parcă întunericul bătea în fumuriu.

— Când s-a revărsa de ziuă, ne zise nea Bănică, am să vă duc la boieru' cu fete multe și cu salep[1], mă.

— Ce, ne dă salep?

— Daaa...

— La toți?

— Daaa...

Ce bun băiat nea Bănică! Ce ne-am fi făcut noi fără el?

Tremuram... Salep care frige într-o odaie caldă...

— De ce ne dă salep, nea Bănică?

— Vezi că boier Matei, mă, are opt fete și a avut și un băiat, mă. Băiatul a murit, și d-atunci a rămas el că deschide ușa la toți băieții, la Moș Ajun, la colind, cu steaua și cu sorcova.

Ne umpluserăm ca la jumătate trăistele cu mere, cu covrigi

[1] Salep — băutură preparată de orientali din tuberculii uscați ai unor specii de orhidee.

și cu nuci, ba aveam și câte două pere. Ce mândru eram... să duc și pere surorilor!

Începuse a se lumina de ziuă.

— Mă, zise nea Bănică, oprindu-se în dreptul unor case boierești, am ajuns. Suflați-vă nasul. Să sărutați mâna boierului.

Șeapte nasuri dodată, șeapte mâneci pe la nas, apoi cu toții ne-am dres glasul și am intrat într-o curte mare. Dasupra pimniței, un ceardac cu geamlâcul luminat. Prin perdelele lăsate se zăreau cei dinlăuntru ca niște umbre. Dupe ce-am strigat, cât am putut de tare și de lung: „Bună dimineața la Moș Ajun!", Bănică ține discursul următor:

— Să trăiți, coane Matei, și cu dimoazelile d-tale! La mulți ani cu noroc și sănătate cu dimoazele cu tot! Noi, coane Matei!

Tii! ce bine vorbise!

— Voi, băieți?

— Noi, coane Matei.

— Ne cunoaște, nea Bănică?

— Aș, nu, mă, de unde?! Dar așa e obiceiul casei.

Băturăm picioarele în prag, întâi Bănică, apoi toți după dânsul, și suirăm scara cu căciulile în mâni.

În fundul ceardacului, un pat lat. Conu Matei, într-un halat năutiu cu flori roșii, sta grecește. Pe cap, o căciuliță de plisă cu fireturi. Negricios la față, ras, numai cu o dungă de bărbuță albă, de la urechi în jos, încheindu-se la beregată. Și niște ochi mari, negri și buni, cu toate că dasupra lor avea două smocuri de sprâncene scurte și dese. În picioare, lângă el, trei fetițe... ah! ce frumoasă era cea mai mică!

Conu Matei ne întinse mâna, cu degetele frânte în jos. Noi o sărutarăm, pe rând, cu sfială și cuminte. Boieru' începu:

— Ședeți, băieți... (Noi, în picioare, nu ne mișcam.) Aveam și eu un băiet... (în ochii lui două lacrămi) ar fi fost acum ca tine... (și arătă pe nea Bănică) n-a vrut Dumnezeu... (Eu încremenisem cu ochii la cea mai mică.) După el s-a dus și mă-sa... semăna cu el, dar ochii ei erau albaștri... Vă e frig?... (Și pantalonașii ei, cu o palmă mai lungi decât rochița... cu cercuțe și cu flori cusute în gherghef.) Dar am să vă dau câte două cești de

salep... (Salep? Cum o fi chemând-o?... ca mine de mare... cu păru' pe spate... se uită la mine... plec ochii în jos... ce urât trebuie să fiu!) Linico tată, zi Ancuții de salep... (Linica o cheamă... se învârtește repede... rochița i s-a umflat... părul îi saltă pe umeri... s-a dus!)

Fiecare cu ceașca de salep.

Nea Bănică suflă, tuguind buzele; înghite, înghite în sec; nu poate încă sorbi; frige. Ceilalți suflă, suflă și ei. Eu simț aburi calzi pe la nas; suflu și eu, dar nu văz unde... Linica se uită la noi... Celelalte, mai măricele, șoptesc și râd încet. Au băut toți câte o ceașcă, eu suflu mereu, uitându-mă, gândindu-mă.

— Băiețaș... nu bei? zise boierul.

Odată mă roșii ca focul, și dintr-o sorbitură înghiții tot salepul.

Ne-a mai dat încă câte unul. L-am băut cu noduri, că n-am mai îndrăznit să-mi ridic ochii din ceașcă. Linica se dusese.

Ne-a dat câte trei mere și un covrig. Am sărutat mâna lui conu' Matei și am plecat. Am colindat încă vro două ceasuri, dar eu nu mai strigam și n-am scos nici o vorbă. Mă gândeam. Ah! da... trădam... trădasem. Dacă ar ști Nicuța popii! Ce rău e omul! Și cum nu bănuiesc cei mari ce lume de emoțiuni și de imagini se agită în capetele celor mici!

Spuneam încet sor-mei că Linica era așa, era pe dincolo, iar tata, auzindu-mă, căci eu nu-l simțisem când intrase în casă, mi-a zis surâzând:

— Măăă! hoțule!

Am tresărit. Am tăcut. Dar multă vreme n-am uitat pe Linica.

Unde-o fi ea?

Nu vi se pare că unele întrebări tresar în noi, peste zeci de ani, cu o melancolie delicioasă?

Pentru mine a fost un an trist, de care mi-aduc aminte cu un sentiment vag de căință... prima mea trădare!

Un singur gând espiator... să câștig bani mulți, cu sorcova. și să dau Nicuții, în fiece dimineață, câte o plăcintă cu carne de la Kir Gligore, simigiul care trecea, strigând, pe nas și ascuțit: „Plaținta, planțizora!"

De câte șeapte ori pe zi, până în ajunul Anului nou, am zis mamei:

— Mamă... sorcovă cu beteală!

În ajun:

— Mamă!...

— Bine, bine... cu beteală...

Pe înserate, mama intră cu două sorcove. Una cu patru trandafiri de hârtie subțirică și cu câteva fire de beteală, alta, mai proastă, cu trandafiri roșii p-o față și albi pe ceailaltă. A bună pentru mine și a proastă pentru Ionică, un biet copil fără tată, cu un an mai mic ca mine, cu care umblam eu la sorcovăială.

A doua zi, cizmele în picioare (nu mă mai uitam la ele, se cam învechiseră), căciula în cap, și cu Ionică prin mahala.

Ionică, fericit, nu-și mai lua ochii de la sorcova lui.

Lapoviță; noroi; ploua și ningea; ne scufundam în noroi și abia ne scoteam picioarele, pocnind, ca și cum am fi spart burdufuri de hârtie.

Un câne se repede; eu fug; Ionică rămâne în noroi; țipă; se apără desperat cu sorcova; un țipăt și mai tare... l-a mușcat... din sorcovă n-a mai rămas decât bățul. A scăpat. Îl iau de mână. El plânge arătând la picior și nu vede că trandafirii i-au picat în mocirlă. Intrăm la noi acasă. Mama îl întreabă: „De un' te-a mușcat?" Ionică vede bățul sorcovei fără trandafiri.

— De sorcovă! răcni el.

Era mai mult învinețit decât mușcat. Mama îmi făcu cu ochiu' și desprinse doi trandafiri de la mine și îi legă de bețișorul lui. Mie îmi venea să plâng... dar mi-era și milă de bietu Ionică.

El tăcu. Se uită la trandafiri...

— Nu mă mai doare...

Parcă pe mine mă durea... Și pe mine mă mușcase cineva de sorcovă. Înghiții de vro câteva ori și plecarăm.

An fără noroc.

Ca să nu ne mai apropiem de curtea cu cânele, trebuia să sărim un șanț cu apă. Un fior. De n-ar cădea Ionică. El sări și se clătină pe celălalt mal. Eu, grăbit, tâști dincolo într-un picior... alunec și bâldâbâc în șanț. Trandafirii mei se umplură de mocirlă.

Mi se înecase sorcova. Lacrămile cădeau, picături mari. De pe mine se scurgea apă murdară și groasă.

Ionică îmi întinse sorcova lui.

Eu îi întorsei spatele și plecai spre casă suspinând. Acasă începui să plâng, nu glumă. Mi se păru că mama abia se ținu de râs. Mă primeni. Mă apucase frigul. Adormii lângă sobă.

Cam pe la toacă intră pe ușă Ionică, cu un pumn de gologani. Îl trimisese mă-sa să-mi dea și mie. Știu că mama mi-a șoptit în ureche: „E sărac... îți dau eu ție"... Și l-a trimes îndărăt acasă.

De unde-a avut, de unde n-a avut, mi-a dat mama o sfănțoaică și mi s-a întors inima la loc.

O săptămână de zile i-am tot dus Nicuței câte-o plăcintă cu carne. Și ea, împărțind plăcinta în două, îmi da și mie jumătate, întrebându-mă:

— De la sorcovă?

— Da... și mă uitam în jos.

Dar, vezi d-ta, eu eram amețit: mi se părea că Linichii îi duceam plăcințile.

SORCOVA

I

TROIENII SE RIDICAU NAMILĂ până în tinda creştinului. Vântul spulbera fulgii de zăpadă în vârteje şi stoluri, repezite în lungul ulițelor, sparte la răspântii şi împrăştiate fără căpătâi în largul maidanelor de la Olănita[1]. Pârtia nu se mai cunoştea. Zăpada îți trecea de glezne şi mai bine.

Fumul căminelor, zăpăcit de bătaia crivățului, se zvârcolea pe loc şi, ca şi cum ar fi fost sorbit de vetre, se prăbuşea îndărăt pe gâtul coşurilor. Mahalaua înțelenise îngropată în troieni.

Nu se pomenea nici gură de om, nici lătrat de câne.

Aşa An nou, aşa Sân-Vasile, să-l hărăzească Domnul vrăjmaşilor noştri, că şi d-ai avea tufă în bătătură, uiți şi de topor, te dai cât mai afund în plapămă, îți răstorni toate ţoalele în spinare, şi tot gheață rămâi din tălpi până la creştet.

Taraful lăutarilor, al lui Sotir Ciupitul, ţambalagiul Olănitei, împodobise din preziuă un cap de porc cu tibet[2] conabiu[3] şi albastru, cu busuioc şi cu cercei roşii în amândouă urechile, şi mi-i vârâse, în dinții rânjiți, un trandafir umplut cu tocătură rumenă.

Toți aşteptau să vază astă grozavă „Vasilcă", şi nimeni n-o mai vedea, deşi trecuseră ca la trei ceasuri de când se luminase de ziuă.

Nu se pomenea nici de sorcovăială, dupe cum s-ar fi cuvenit de la moşi, de la strămoşi. Ți se prindea pleoapă de pleoapă, nare de nare, falcă de falcă, degera oul în găină de ger ce se pornise.

---

[1] Veche mahala în Bariera-Vergului din Bucureşti.

[2] Tibet — numele unei țesături de lână.

[3] Conabiu — roşu-închis (de culoarea vişinei coapte), vişiniu.

— N-am putea duce l-alde biata Bălaşa ceva curmeie de viţă şi vreascuri ujujite[1]? zicea mama Arghiriţa fetei mari ce învârtea mămăliga între genunchi şi se ştergea la ochi din pricina fumului. Biata Bălaşa! o fi amorţit cu copil cu tot! Săracă lipită, bolnavă că nu se mai poate târî, văduvă, cu copilul gol puşcă, pe aşa căţea de vreme, nu ştiu, zău, de şi-o mai înnoda zilele... Scoală, Irino mamă, pune pe tine cojoaca ta şi dulama mea şi du-te de vezi, îi abureşte coşul a fum?

Irina lăsă făcăleţul în mâna mă-sei, se strecură pe prispa din jurul pereţilor până la spatele casei, apoi se întoarse într-un suflet în tindă, se scutură de omăt şi sări pe vatră.

— Nu e, mamă, nu e fum, nu e nimic; geamurile — înghe-ţate tun, cu frunze geruite, de nu le-ai răzui nici cu custura.

— Grăbeşte, Irină, să-i duci ceva găteje, niţică mămăligă şi ceva fiertură; să le aprinzi focul cum ăi şti, să le pui masa, c-or fi flămânzit; şi e mai mare păcatul să ştii pe femeie cu copilaşul ăla pocâltit[2] şi degerat la o zi aşa de mare!

II

Zăpada îi pătrunsese în tindă; vântul îi cânta prin crăpăturile uşii parc-ar fi vuit în duba mare; şi Bălaşa era întinsă în pat, învălită c-o plapămă veche, soioasă şi ciuruită cu găuri prin cari ieşeau ghiomotoacele de lână neagră. Pe picioare îşi trântise două scovergi. La sân îşi ghemuise copilul îmbrăcat cu nişte zdrenţe de pantaloni, c-o scurteicuţă blănită şi încins pe la mijloc c-o basma roşie. Chipul ei, gălbejit de boală şi de sărăcie, începuse a da în vânăt; ochii, pironiţi asupra copilului, perduseră luciul vie-ţei ca şi cum i-ai fi răzuit c-o gresie.

— Mamă, mi-e frig lângă tine, tu eşti prea rece, îngână copilul dârdâind, lasă-mă să mă dau jos.

— Bine, Nică, fă cum vrei, şopti Bălaşa.

Câteva lacrămi îi umeziră ochii ei uscaţi.

— Mamă, mie mi-e frig când stau în casă, adăogă copilul tră-

[1] Ujujit — uscat.

[2] A pocâlti — a fi istovit de foame.

gându-şi cizmele, mai bine ar fi să mă duc cu sorcova. Soba nu s-a dăzmorţit de trei zile, şi eu am merişor şi busuioc uscat, pot să-mi fac o sorcovă, dacă nu am una de târg cu flori şi cu beteală; şi poate să viu cu parale; am să-ţi cumpăr pâne caldă. Aici e frig, mamă, vreau să mă duc!

Şi el, care înghiţea în sec de foame, nu-i venea să spuie drept — deşi abia era de şase ani — căci simţea pe mă-sa bolnavă greu, şi tot zadarnic ar fi fost s-o mai mâhnească şi el cu foamea lui.

— Du-te, răspunse Bălaşa închizând ochii. Ştiu eu ce te mână pe tine, dragul mamei, ştiu eu, numai Dumnezeu nu ştie! Să te sărut o dată înainte d-a pleca.

— De ce să mă săruţi, mamă, înainte d-a pleca?

— Ca să-ţi fie cu noroc, ca să câştigi parale, ca să te primească cu bine la casă de oameni.

Şi dupe ce-l sărută pe frunte, pe obraji şi pe ochi, copilul se uită lung în faţa ei.

— Mamă, dar gura ta este de gheaţă? Altă dată, când mă sărutai, mă încălzeai, acum parcă mi-ai bătut două piroane de gheaţă în amândoi ochii.

Şi, văzând că mă-sa şi-a luat faţa în mâni, o socoti mâhnită de vorbele lui, se repezi la gâtul ei, o mângâie uşor pe tâmple şi-i strigă c-un glas între râs şi plâns:

— Vrei să te sorcovăiesc? Aşa cum m-ai învăţat tu, mamă?... „Tare ca ferul, iute ca oţelul..." Nu vrei?... „Să înfloreşti, să mărgăreşti!..." Nu zic bine?... „Ca un măr, ca un păr!..."

Bălaşa, dupe ce zgârci de trei-patru ori din mâni şi din picioare, îşi veni în simţire ca dintr-un somn adânc.

Nică era la gâtul ei şi începuse a-şi îngâna vorbele cu plânsul.

— Nu zic bine, mamă? De ce nu mă asculţi? „Ca un fir de trandafir, tare ca peatra, iute ca săgeata"... Mai sărută-mă o dată, c-am să-ţi aduc pâne caldă de la Iane brutarul.

Îl sărută. Parcă buzele i se încălziseră într-un zbucium de viaţă fără nădejde. Nică, dupe ce o bătu pe frunte cu mănuchiul de merişor şi de busuioc, plecă îndesându-şi căciula pe urechi.

Când copilul ieși afară din tindă, îl săgetă crivățul, care te orbea și-ți înneca răsuflarea. Cercă să facă un pas din prag și nu văzu înaintea ochilor. O pală groasă de zăpadă îl izbi peste ochi. În acea frământare cumplită, un singur gând îi licări în mintea lui de copil: „Vreau să aduc pâne caldă mamei, pâne caldă de la Iane brutarul!"

Și intră în zăpadă până la brâu. Să opri încremenit. Auzise ceva. Îl striga cineva? Auzise bine numele lui. Vântul să fi fost? Și vântul era rece, și glasul care-l chemase fusese cald. Ca și vântul să perduse în depărtare, deși venise de aproape. „Nică!... Nică!..." Iar? Și acest glas, care ieșea ca de supt o copaie răsturnată, era slab, năbușit, tăiat de tuse, bolborosit într-o hârâială care-l înghețâ până la măduva oaselor.

— E mama! șopti copilul clănțănind, și să repezi la uşe.

Pe când se lupta să deschiză uşa cu mâna stângă, căci cu dreapta strângea cât putea sorcova de merișor, iacă și Irina a mamei Arghirița, cu un maldăr de găteje și de viță uscată.

— Mama, dadă Irină, cere apă, deschide-mi, deschide-mi!

Când intrară în casă, biată Bălașa se dusese pe lumea ailaltă. Plapăma și velințele căzuseră jos. O mână-i odihnea pe piept, iar cealaltă încremenise înfiptă în așternut. Cu ochii pe jumătate închiși, părea că-și caută copilul la sân. Gura ei căscată, o pată neagră ca întunericul, și, tot ca întunericul, fără fund.

— Dadă Irină, vrea apă, să-i dăm apă, dadă Irină! îngână bietul copil, căutând prin odaie cana cu apă.

Dada Irina, în loc să-l asculte, îl luă în brațe și se repezi cu el pe uşă afară.

Când îl duse l-alde Arghirița și dădu de căldură, Nică îmbrățișă soba, închise ochii și zise încetinel și dulce:

— Dadă Irină, să faci și mamei foc, că mult e bine la căldură!

Apoi, băgând de seamă cum șopteau de tainic Irina cu mama Arghirița, care adusese ș-o lumânărică de ceară galbenă, întrebă cu binișorul:

— Da' ce să faci, dadă Irino, cu lumânarea?

— Să duc la mă-ta foc, lele, îi răspunse Irina.

— Și eu, dupe ce m-oi încălzi, mă duc cu sorcova, să-i aduc

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
Nr. inv. 279991
S/C

pâne caldă, mormăi copilul, aţipit lângă sobă, strângând necontenit în mâna dreaptă mănuchiul de merişor şi de busuioc.

Dar pe când Arghiriţa vorbea ceva mai tare cu fie-sa, socotind că copilul adormise, Nică deschise sperios ochii săi albaştri, înecaţi în lacrămi, sări de lângă sobă şi strigă, neputându-şi stăpâni plânsul:

— Dadă Irină, nu vreau s-o daţi popii!... De ce s-o bage în groapă?... Mama e a mea, nu e a popii!... Nu vreau să-i dea ţărână în ochi... N-a făcut nimic... Dacă e săracă... când m-oi face mare o să fie bogată... O să-i cumpăr scurteică, rochie şi şorţ... Să nu mi-o daţi popii!...

Abia dupe multe făgăduieli se linişti, se culcă d-a curmezişul patului de lângă sobă şi adormi oftând, nevoind să mănânce decât „o dată cu mama".

A doua zi toate i-au fost d-a surda. S-a rugat, a plâns, a ţipat, că popa n-a voit să-l asculte. Pe mă-sa au pornit-o cu picioarele înainte. Degeaba le-a zis tuturor: „Lăsaţi-o barim până s-o muia curtea bisericii!", auzind că pământul de groapă e tare ca osul.

Şi toată lumea i s-a părut rea d-atunci încolo, mai ales părintele Tudor. Şi din mâna popii multă vreme n-a luat nici prescură, nici artos.

Iar mama Arghiriţa, în loc d-o fată, avu o fată ş-un băiat.

AUZISEM EU DE TURCI, de muscali şi de nemţii cu coadă; ziua, la miaza-mare, îi vedeam înaintea ochilor cu paloşe late, cu suliţe lungi, călări pe cai, sărind gardurile mahalalei, ca şi cum ar fi sărit o dâră de bou; îi vedeam robind roate de copii şi de muieri, lăsând în urma lor jale şi nori groşi de pulbere.

Dar oricât m-ar fi spăimântat şi fericit lumea basmelor ş-a poveştilor, când mi-aduceam aminte că de la S-tă Mărie o să trec la Şcoala domnească, din coloarea de negru[1], uitam şi de turci, şi de muscali, şi de nemţii cu coadă, şi de „ţara cocorilor".

Mă apropiam cu gândul, sfiicios, tremurând, d-acea vestită şcoală, ca de un urs împăiat, gata să fug. Mi-era frică şi mi-era dragă. Şi mi-era dragă fără să bănuiesc nici cum e, nici unde e.

Două lucruri aflasem: că e „domnească", iar nu cum era a noastră din curtea bisericii, şi că dascălul e „profesor", trebuind să-i zici „Domnul", iar nu cum îi ziceam noi, la al nostru, „Nea Nicuţă.

De pe la Sân-Petru eu îmi luam ghiozdanul, îi treceam băierile pe dupe gât şi colindam pe aceleaşi cărări din grădina noastră, zicând că am plecat la Şcoala domnească. Uneori îmi legam de mijloc, c-un crâmpei din frânghia mamei, tăiat pe furiş, şi pe Grivei, şi-l luam cu mine. Cânele căsca de căldură, repezea capul dupe muşte, clănţănind dinţii.

Eu îi vorbeam de Şcoala domnească:

— Hai, măi Grivei, măi, nu fi leneş. Acolo e şcoală, nu

[1] Sectorul II Negru, în trecut, una din cele patru unităţi teritorial-administrative în care era împărţit oraşul Bucureşti.

glumă... profesor mare și învățat, iar nu ca Nea Nicuță, care se încurcă când zice cazania... Măi Grivei, este așa de grozav profesorul că, d-ai vrea, chiar și tu ai învăța carte... Ci lasă mușchii, nu fi prost... Să-i zici „Domnul" că, de nu, îți mănâncă coada... Și să nu scoți limba d-un cot, că-ți mănâncă și urechile, bunătat' de urechi, măi Grivei, măi...

Câte nu spuneam și pisicii! Parc-o simț și acum, ghemuită în sân, caldă și moale. Torcea, cu capul pe gura cămășii, cu ochii leneși și galbeni.

— He! he! Martinico... hai la Școala domnească, că sunt profesori buni... Să nu-ți fie frică... Dacă ăi învăța adunarea, îți dă un șoarice... la scădere îți dă doi... la fracții te face împărăteasa șoaricilor... Dacă nu te-i sili, să știi, dragă Mărtinică, că te ia de coadă, te învârtește de trei ori și-ți crapă fierea de pământ...

Voiam să sperii pisica. Pisica, sfârr-sfâr, închidea pleoapele leneș și nepăsător, iar mie îmi treceau fiori reci d-a lungul spinării, căci eu credeam pe profesor atât de mare, că mi-l închipuiam mai mare și mai tare ca tata chiar... Doamne, dar dacă, în loc să ia pisica de coadă, m-o înhațe pe mine d-un picior?...

Se ducea cheful pe copcă, și mă întorceam acasă, înșirând pisicii vorbe de mângâiere:

— Lasă, Mărtinică, nu fi fricoasă că Domnul e bun... nu bate la palmă... nu pune în cârcă ca să tragă la spete... nici nu te-așterne cu tălpile la falangă, ca Nea Nicuță, când bea ce-a strâns cu discul.

Mai erau cinci zile până la Școala domnească. Toate lighioile din curte aflaseră că va să mă duc la o școală mare. Cânele, pisica și cei patru cai ai tatii știau pe de rost cum trebuie să fie în ochii Domnului: nici unul nu s-ar fi dus fără botini în picioare, căci desculți nu i-ar fi primit decât Nea Nicuță, c-un sfanț pe lună.

Noaptea visam școala: un palat mare, mare și frumos, ca în basme, cu porți de fer, cu geamlâcuri, cu uși de cleștar, cu ziduri văpsite ca niște icoane, și mai împodobite decât steaua lui Nea

Nicuţă, încondeiată de Burghelea, zugrav vestit, căruia îi frecam văpselele între pietre numai ca să mă uit la el zile întregi cum din nimic scotea sfinţi, îngeri, draci, cai şi balauri.

Veni şi ziua de Şcoală domnească.

Abia se luminase. Mă deşteptă frate-meu, care învăţa la o şcoală şi mai 'naltă, şi citea pe cărţi cu oameni cu pantalonii scurţi şi umflaţi, cu pălării mari, cu funde la ciorapi, cu săbiile mai mult scoase decât în teacă. Mi-aduc bine aminte că unul sărea de la al cincilea cat, şi c-o mână îşi ţinea pălăria. Grozav îi era de pălărie!

De la Nea Nicuţă apucasem să citesc pe silabisite. Frate-meu mă învăţase să citesc ca pe apă în cartea de citire. La „când cu ciuma lui Caragea, se răspândeau orăşenii prin sate şi sătenii prin pustii", nu m-ar fi oprit nimeni din turuială. O ziceam dintr-o răsuflare. Ba uneori uitam să întorc foile şi tot nu făceam greşală. Frate-meu mă mai învăţase cele patru socoteli şi fracţiile. Ce ştiam mai bine era tabla lui Pitagora. Mă învăţase istoria cu şase domni vestiţi: Radu Negru, de care aş fi jurat că fusese român neam de arap; Mircea cel Bătrân, în capul meu, se încurca în barbă; Alexandru cel Bun, ala vodă, vezi; Ştefan cel Mare de care râdeam să mă prăpădesc, gândindu-mă că fusese aşa de pitic că aprodul Purice se pusese piuă ca el, Ştefan cel Mare, să încalece calul; Mihai Viteazul mă făcea să tai cu nuiaua vârfurile de ştir şi de urzici când îl spuneam pe dinafară; şi, în sfârşit, Constantin Brâncoveanu mă făcea să plâng de câte ori îl tăiau turcii pe el şi pe coconii lui.

Şi spunea c-o să mă scrie d-a dreptul în clasa a treia.

Mă deşteptă.

Tresării. Îmi ticăia inima.

Şi-mi zise:

— Să nu-ţi fie frică. Să spui tare şi desluşit.

— Tare... da...

Şi nu vedeam înaintea ochilor de frică.

— Şi desluşit.

— Şi desluşit...

— Să nu tremuri.

— Să nu tremur...

Şi mie-mi clănţăneau dinţii în gură.

Mă îmbrăcai; mă spălai cu apă rece; mă încălţai cu nişte pantofi noi; mama mă pieptănă şi mă sărută pe frunte, aşa că o pricepui... „Să nu-ţi fie frică, să nu mă dai de ruşine"...

Ştiam eu în câte feluri săruta mama: altfel de eram bolnav, altfel când o ascultam, altfel când învăţam lecţia, altfel când plângeam şi voia să mă împace, şi cu totul altfel mă sărută când mă trimise la Şcoala domnească.

Pe drum, bonca-bonca, mă împiedicam de toate pietrele. Inima îmi zvâcnea cum îmi zvâcnea când alţii se încercau să-mi ia zmeul de coadă.

Şi tocmai departe, dincolo de S-tu Ştefan, frate-meu se opri şi-mi zise:

— Aici e şcoala.

Şcoala!...

Mi se opri răsuflarea. Făcui ochii mari. Nu-mi venea să crez. Aceea să fie Şcoala domnească? Nişte case lungi, pitici şi dărăpănate. Dar n-avea porţi înalte de fier, căci n-avea deloc. În faţa şcolii, o veche pivniţă, plină cu gunoi; în jurul ei, curte mare cu bălării.

Aşa case văzusem şi eu.

Frate-meu mă lăsă în curte. O sumedenie de copii ţipau, se zbenguiau, săreau într-un picior la şodron, se jucau cu sâmburi de roşcovă şi cu nasturi.

Poi aşa şcolari mai văzusem şi eu!...

De nu m-ar trânti... Şi iacă, frate-meu mă luă de mână şi-mi zise încet:

— Să mergem în clasa a treia. Directorul mi-a dat bilet să te înscriu.

Când intrai în clasă văzui o vergea lungă, galbenă şi lucioasă, rezemată de masa profesorului, a Domnului.

Domnul — un om nalt, slab, cu barba rară şi înspicată.

Domnul era încruntat şi galben.

Domnul striga pe băieţi c-un glas ascuţit.

Băieţii stau ca sfinţii în bănci. Vro trei, cu urechile roşii şi

aprinse ca focul, în genuchi, lângă o tablă neagră; lacrămile le picurau în cărţile deschise şi aduse la vârful nasului.

Vergea, lacrămi, urechi roşii, Domn uscat şi nalt... Să dusese curajul!... Dârdâiam. Şi frate-meu, după ce vorbi încet cu profesorul, îmi şopti:

— O să te asculte, să spui tare şi deslușit.

Şi plecă. Îmi venea să mă iau după dânsul. Şi n-am plâns, nu de ruşine, ci de frică.

Domnul se uită la mine cu nişte ochi osteniţi. Intrasem în pământ. Când deschise gura, mi se păru că mă şi înghite.

— Ei... băiete... de câţi ani eşti?

— De opt... am împlinit la Sân-Petru...

Glasul îmi tremura ca şi cum mi-ar fi bătut toaca pe beregată.

— Ştii să citeşti?

— Ştiu...

— Scoate „Lectura".

Bag mâna în ghiozdanul făcut de mama dintr-o foaie de cuadrilat şi scot *Lupul şi mielul*. Aşa ziceam noi cărţii de citire, fiindcă începea cu: *Lupul şi mielul*...

Ceru şi el o carte ş-o deschise.

Mie-mi juca cartea în mâni şi-mi jucă până căzu jos.

Băieţii râseră.

Mă plecai să iau cartea. Domnul strigă aşa de tare „tăcere!", că încremenii cum eram, adus de mijloc.

— Ia-ţi cartea! Deschide-o la foaia 50 şi citeşte!

Luai cartea. O deschisei. Eu o întorceam la foaia 50, ea se întorcea la foaia 80, la *Ciuma lui Caragea*. La 50 era *Tentaţia*.

— Ci zi odată, motologule!

Eu, de frică, începui:

— *Tentaţia!*...

Cartea se deschise la foaia 80; şi eu, trage-i tare şi deslușit:

— Când-cu-ciuma-lui-Caragea-se-răspândeau-orăşenii-prinsa-te-şi-sătenii-prin pustii...

Şcolarii pufniră de râs.

— Dăstul, văd că ştii. Ce-ai învăţat la aritmetică?

— Adunarea, scăderea, înmulțirea, împărțirea și fracțiile vulgare cu adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea lor.

— Cât fac 25 de măgari și cu 15 boi?

Mă gândii eu, mă răzgândii. Îmi dam cu socoteala: asta nu e adunare, că frate-meu îmi da să adun tot lucruri de un fel, și așa zicea el că este adunarea. Ei, trebuie să fie înmulțire. Dar frate-meu ar fi fost mai bun, mi-ar fi spus cât a dat pe un măgar și pe un bou, ca să pot spune cât *fac* toți la un loc. Dacă văzui că nu se poate altfel, mă hotărâi să răspund:

— Domnule, nu pot face socoteala pe măgari și pe boi, că tata n-are decât cai... la cai m-aș pricepe...

Eu știam că tata cumpărase un cal, pe Micul, cu 200 de lei.

Domnul râse, școlarii pufniră, pe mine mă podidiră lacrămile.

— Fie și pe cai. Ei, acum să te văz!

Mă duc la tablă; iau tibișirul; îl scap de vro trei ori din mână și încep să socotesc măgarii și boii în cai, pe prețul Micului, adică pe 200 de lei. Adun 25 de măgari cu 15 boi, înmulțesc suma cu 200 de lei și mă întorc spre profesor. El se uitase în jos și nu văzuse nimic din socoteala mea.

Tușesc bine și strig:

— Opt mii, Domnule!

Râzi Domnul, și râzi, și râzi! Când se potoli, zise privind în tavan:

— Auzi, 25 și cu 15 să facă 8 000! Monitor general, ia-l și du-l în clasa a doua!

Monitorul general mă înhață de mânecă și mă scoase pe ușe afară. Pe drum îmi spuse: „Te-a dat îndărăt".

Dupe câteva învârtituri, deschise o ușe. Intrai în clasa a doua și dădui cu ochii de un profesor cu barba albă.

— Domnul Vucea, pe dumnealui l-a *dat îndărăt* domnul Petran.

— Ha, ha, tătarul, îndărăt tătarul... ha, ha, tătarule!... bine, tătarule!...

Așa încăpui eu pe mâna *Domnului Vucea.*

Dupe o lună de zile înțelesesem răstul învățăturii și cunoșteam bine pe Domnul Vucea.

Mulți ani l-am visat. Chiar acum îl văz înaintea ochilor.

Scund, grăsuliu, cu părul mărunt și încărunțit, cu barba ascuțită, potrivită din foarfecă, mai mult albă, și albă ca zăpada în vârful ei netezit; niște ochi verzui, mici și repezi; o față gălbuie, curată și fără pic de sânge. Iarna să cocoloșea într-o bundă cu blană lățoasă, vara însă îți rămâneau ochii la el de frumos ce era îmbrăcat: haină albăstrie, pantaloni negri, jiletcă de dril năutiu călcată și lustruită, un lanț de aur, gros ca pe deget.

Și ce curat! Își ștergea ghetele cu batista, dădea necontenit bobârnace gunoaielor de pe haine, și dupe bobârnac sufla de trei ori, scurt și repede, și dupe ce sufla făcea din gâtlej: „hea, hea!"

Dar când mergea, Domnul Vucea nu era defel ca ceilalți oameni. Ne uitam la el de departe. Pășea iute, mărunt, ușor ca un șoarice, și scuipa în urmă când trecea pe lângă murdării; dacă era noroi, călca din piatră în piatră, tot în creștetul pietrelor, scuturând picioarele ca o pisică. La ușa cancelariii își coprindea barba în mâna dreaptă, ș-o netezea, ridicând buza de dasupra în sus, ca și cum ar fi mârâit; mustățile și le clănțănea între degete; deschidea mâna, sufla într-însa, tușea și intra pe ușe binișor, fără să i s-audă pașii.

Lecțiile mergeau strună. Nu învăța nimeni nimic.

Clasa avea șaisprezece bănci; băncile aveau șaisprezece „primi" și șaisprezece „monitori"; peste monitori erau trei „monitori generali"; doi de învățătură și unul de „ordine". „Generalii" ascultau pe „monitori"; „monitorii" ascultau pe „primi"; „primii" ascultau pe școlarii fără grad. Școlarii dau „interes" primilor, primii monitorilor; monitorii ungeau pe generali; iar generalul de ordine, care nu punea note la învățătură, ci numai *însemna*, cu o cruce, cu două și cu trei, pe cei ce nu sta smirna, când îi venea lui poftă „să se audă musca în tavan", lua ce putea de la monitori, primi și școlari. Generalii băteau pe toți; monitorii, de la primi în jos; primii, pe școlari; școlarii să târnuiau între dânșii.

Pentru nota „rău" nu dădeai nimic; pentru „binişor": pâne, brânză, măsline; pentru „bine" făceai bogaciul[1], simitul şi plăcinta pe din două; pentru „prea bine", pe lângă celelalte, mai dăruiai arşice şi condeie de fer noi; pentru „foarte bine", ceva gologani, mai ales din banii noi cari tocmai p-atunci ieşiseră; „eminenţele", „eminenţa mică" (e) şi „eminenţa mare" (E), cu ajutorul băncuţelor şi a jumătăţilor de sfanţ.

Generalii arătau monitorilor să înveţe „d-aici şi până aici"; monitorii, primilor; primii, şcolarilor.

De obicei, Domnul Vucea, când intra în clasă, noi fiind toţi cu ochii pironiţi în carte, începea să cerceteze notele. Pe „binişor" îl trăgea de urechi, lui „rău" îi trăgea la palmă cu linia lată, cu nuiaua sau chiar cu linia în patru muchi când să făcea foc.

Oh! atunci era nespus de rău! Se scărpina în barbă, repede de nu i să vedeau degetele, şi poruncea fără milă:

— Dă-i zece tătarului, dă-i zece!... ha! tătarul!... zece!... cinci cum o fi şi cinci pe dungă!

Generalii trăgeau straşnic. De câte ori auzeam „jart", auzeam şi „aoleo"! Inima noastră, cât puricele, dodată să umfla şi ni se poticnea răsuflarea.

Mi-aduc aminte că odată am strâns ban cu ban, din ce-mi da mama, până am făcut o jumătate de sfanţ. Două săptămâni nu luasem decât binişor şi rău. M-a zguduit de urechi, mi-a tras la palmă, iar în ziua când era să ajung la linia în patru muchi, la „cinci cum o fi şi la cinci pe dungă", am dat monitorului o jumătate de sfanţ. În ziua aceea mi-a dat: foarte bine, eminenţe mici şi eminenţe mari.

Domnul Vucea, văzând aşa minune, s-a scărpinat în barbă şi-a râs, un râs necăjit.

— Ha, tătarul, vezi, tătarul, când vrea învaţă tătarul, dă-i trei pe dungă că poate şi nu vrea!

Lunea, la Domnul Vucea, era *de spus*. Spusul era cronica mahalalelor. Vucea sta pe catedră, cu capul rezemat în mâini,

[1] Bogaciu (pogace) — turtă de mălai, preparată în diferite feluri.

coatele pe catedră. Un şcolar repezea mâna în sus, cu două degete întinse.

— Ha, ce este?... S-a întâmplat ceva?

— E *de spus,* Domnule Vucea.

— Bine, tătarule... spune, tătarule!

Şi începea.

— Un geambaş da la praştie un cal neînvăţat; un copil mic, jucându-se şi nebăgând de seamă, a intrat în aria calului; calul l-a călcat în picioare şi l-a făcut praf; pe copil l-au ridicat mort, cu capul zdrelit şi leoarcă de sânge.

Domnul Vucea se cutremura, se îngălbenea şi, încheindu-se la haină, zicea:

— Ha... tătar de copil!

Se scula altul şi începea.

— Lângă noi au călcat hoţii. În casă erau cinci copii. Doi dormeau cu mă-sa şi trei cu tat-său... Mi-e frică să mai spui, Domnule Vucea...

Vucea, tremurând, întreba:

— Pe copii i-au omorât?

— La trei le-au tăiat capul cu satârul... celorlalţi le-au băgat pumnul pe beregată...

— Oh!... tătarii!... Dar pe mumă?

— Mumei nu ştiu ce i-au făcut... ş-au strâns-o de gât cu ştergarul...

— Vezi, tătarii!... Ce i-or fi făcut?... Ş-au omorât-o blestemaţii... dar pe bărbat?

— Pe el l-au jupuit de la tălpi până la creştet, apoi l-a dumicat bucăţele şi l-au făcut morman în mijlocul casei; în vârful mormanului i-au pus capul cu dinţii rânjiţi...

— Oh! Oh!... cu dinţii rânjiţi!... Pripăşel, vin-aici, ticălosule!... Vin aici!

Pripăşel era căţeluşul lui creţ, de care nu se despărţea.

— Vin-aici! striga Domnul Vucea, şi începea să se plimbe prin clasă.

Şi al treilea se scula, că el ştie una „mai frumoasă". Apoi

venea al patrulea ș-al cincilea, cu scorneli cari mai de cari mai încornorate.

Suna de ieșire. Rugăciunea. Să mântuia clasa.

Dupe prânz, tot lunea, era cercetarea vestmintelor ș-a pălăriilor. Vestmintele să fi fost curate și cârpite. Pălăriile și căciulele cu băieri pe dupe gât, atârnând pe spate.

Domnul Vucea ne lua pe rând. Dupe el mergeau cei trei generali: unul cu nuiaua, altul cu linia lată și cel mai înfiorător, cu linia în patru muchi.

Până să cerceteze pe toți, până să facă morală unora și până să bată pe cei de cuviință, clopotul suna de ieșire. Cu toții săream în picioare. Un general zicea *Împărat ceresc*, *Crezul* și *Lumină lină*. Domnul Vucea umbla binișor și pe furiș cu nuiaua în mână, ca să umfle pe cei ce n-ar fi stat drepți și smeriți înaintea lui Dumnezeu.

Și adeseori, când ajungeam pe la „și iarăși va să vie să judece viii și morții", s-auzea câte un: „jart, trosc, pleosc, aoleo! ha! tătarule!"

Iacă lecțiile de lunea.

Joia dupe prânz nu învățam, era odihna tradițională de la mijlocul săptămânii. Dimineața era ordinea și învățătura practică. Domnul Vucea, însoțit de generalii armați, întreba pe fiecare în parte o sumedenie de lucruri cu răspunsurile lor știute de mai nainte.

— Cum trebuie să vie școlarul la școală?

— Cu lecțiile învățate.

— Cum trebuie să stea școlarul în bancă?

— Drept, cu căciula pe spate și cu ochii pe carte.

— Cum trebuie să meargă școlarul pe uliță?

— Liniștit, să nu asmuță cânii, să nu înjure și să nu se bată.

— Câte nații sunt în Principatele Unite?

— Mai multe, dar cei mai mulți și mai deștepți sunt cei patru milioane și jumătate de români, căci românul păcălește pe toți ceilalți, pe turc, pe neamț, pe tătar, pe popă și pe țigan.

— Cum deosebește românul pe grec de român?

— Îl pune să zică: „retevei de tei, miriște de mei".

— Și cum zice grecul?

— Pițigăindu-și buzele, pelticind și stropind, zice: „retavela tela tin de la miliste mela".

Se isprăvea și cu joia.

Puneam cărțile în ghiozdan, ne rugam pentru „minte, învățătură și sănătate, părinți și profesori", ș-o tuleam la poarcă, la arșice și la zmeu.

Sâmbăta era rânduiala de duminică. Mânele, obrajii, urechile, gâtul și părul să fi fost spălate cu săpun, iar unghiile tăiate. Începea inspecția de dimineață. La palmă îți trăgea cu linia, peste obraji lipea câteva tătarului, de urechi te încălzea, de păr te da căteaua, la ceafă burdușea pe tătar.

Cu unghiile era învrăjbit rău.

Dacă nu erau bine tăiate, făceai mâna puică, strângând degetele floare, cu unghiile în sus, apoi, cu linia în patru muchi, judeca puica tătarului. Și era judecată grea, că țipam ca din gură de șarpe. Iar Domnul Vucea, jucând pe picioare și scărpinându-se în barbă, ca și cum ar fi cântat p-o chitară, râdea, clipea repede și zicea mereu:

— Fă puică, tătarule!... Iată cum zvâcnește tătarul... parcă-l omori... Dă-i bine, general! Mai una... mai cinci...

Marțea, miercurea și vinerea.

Scotea pe un general la tablă ori la hartă. Monitorul general bolborosea capitalele câtorva județe, făcea pomelnicul părților de cuvânt, încurca pe tablă un caz de înmulțire, la al cărui sfârșit n-ajungea niciodată.

Domnul Vucea căsca, se freca la ochi, se scărpina în barbă, până i se ura.

— Destul, tătarule... Văz că știi... Bine, tătarule... Acum să prindem un tătar... Treci la loc. „Cuvântul de ordine."

Monitorul general striga cu glas tare:

— Ochii pe carte, gândul la lecție, liniște profundă și făr' de mișcare. Cinci dintr-o dată și oprit!

„Cinci dintr-o dată şi oprit" însemna că cel ce va mişca o mână sau va întoarce capul cât de puţintel va mânca cinci nuiele la palmă şi-l va închide la arest până noaptea.

Toţi încremeneau cu ochii în carte.

Domnul Vucea închidea ochii. Să prefăcea că doarme (uneori dormea cumsecade). Îşi rezema capul în mâni, acoperindu-şi faţa cu degetele resfirate, ca să prindă vrun tătar.

Dupe un ceas de amorţire tâmpită, ne apuca ameţeala. Ne auzeam răsuflările.

Ideea d-a nu mişca ne obosea şi capul începea să ne tremure. Locul unde fundul ţestii să înjugă cu şira spinării ne durea. De era vară, năduşeala începea să ne curgă pe obraji şi pe dupe urechi, în jos, d-a lungul gâtului. Cu neputinţă ca cei mai slabi să nu mişte o mână, un picior; sau gâdelaţi de şiroaiele de năduşeală, să nu vrea să se şteargă.

Dăstul!

Nelegiuirea se pedepsea.

Domnul Vucea tresărea vesel de pe catedră, se scărpina în barbă şi striga mulţumit:

— Ha, tătarul! Am prins un tătar! General de ordine, cinci şi oprit!

Când nu era prinsul era pârâtul de arşice.

— Ei, ce drăcos mai are arşice? întreba Domnul Vucea.

Şi copiii, unii răi, alţii din prostie, începeau:

— Cutare a spălat pe cutare de zece capre ş-o mială.

— Ha, tătarul!...

— Cutare are cinci ichiuri[1] plumbuite, trei din dreapta şi două din stânga.

— Ha, tătarul!...

— Cutare a făcut un „pui-de-giol" de douăzeci de capre.

— Ha, tătarul!...

Şi pe toţi îi însemna. A doua zi trebuia să aducă ichiurile,

[1] *Ichi* (ca şi *cupră, mială, solbă, giol*) — piese la jocul cu arşice.

caprele, mielele și solbele lucioase, căci altfel ar fi mâncat la palmă dimineața, dupe prânz, în toate zilele, până le aducea. Cel care n-avea atâtea arșice plângea la mă-sa și la tat-său ca să-i dea parale și să cumpere câte îi lipsea.

Dupe ce Domnul Vucea umplea cu oase toată cutia de la catedră, venea mezatul.

— Ei, acum să vedem, cum se vând „gioalele"?

Și noi, gata:

— La S-tu Ștefan, trei capre ș-o mială la trei parale.

— La Olteni, patru capre.

— La Delea-Nouă, trei.

— La Lucaci, trei ș-o mială.

— La Troiță, ichiurile p-un firfiric.

Domnul Vucea împărțea comoara la care jinduiam cu toții. Însemna ce da fiecăruia, și în timp de trei zile trebuia să-i aducem banii. În ziua când primea paralele ne bătea fericea... nu bătea pe nimeni!

Dar când perdea pe Pripășel... ce noroc pe unii mai mari!

Câte zece se sculau să spuie că bănuiesc ei cam pe unde să fie Pripășel.

— Eu știu o cățelușe în cutare uliță...

— Și eu alta frumoasă, pe dincolo...

— Eu, una albă și creață, a unui doctor...

— Ha, tătarul, e crai ticălosul! Să mi-l găsiți, că mâhnesc pe cocoana... (cocoana era femeia lui)... Ce crai de tătar!... Mic ș-al dracului...

Și îndată plecau câte zece dupe Pripășel, dar numai din cei mari și cari dovedeau că au bani să cumpere salam, șuncă și cârnați, ca să poată momi pe Pripășel.

Dar și noi, cei mai mici, aveam partea noastră.

În timpul verii, pe căldură și zăpușeală, Domnul Vucea asuda mult. Și ținea la viață ca un pusnic la Dumnezeu. Ne trecea pe toți într-o odaie — clasa noastră avea două odăi despărțite la mijloc c-o ușe — se dezbrăca, scotea cămașa și trimitea pe unul mai mic să i-o usuce la soare. Trebuia să-i întindem cămașa numai pe pelin, că altfel „cinci dintr-o dată și oprit".

Într-o zi mă trimese și pe mine. Mărturisesc păcatul. Am trecut pe la putina cu apă și i-am trântit pe cămașe două căni, pline, rase. Până la patru n-a fost cu putință să se usuce. Și m-am plimbat de la cămașe la Domnul Vucea, spunându-i întruna:

— Nu se usucă, Domnule, e asudată rău.

Domnul Vucea n-avea slugi. Afară de bucătăreasă, slugi eram noi. Pe cei săraci și neîmbrăcați nemțește ne înșirase pe lista târguielii.

Când ne-a rânduit la piață și la băcănie a strigat catalogul.

— Cutare!

— Aici!

— Ha, tătarul... nu e bun... cade cu coșnița...

Nu era bun.

Firește că nu.

Era voinic, sănătos, rumen la față, dar cu peliță subțire, mâni albe, pălărie de pai, frumos împletită și ghete lustruite.

— Cutare!

— Aici!

— Bine... Bravo tătarul, bun!... pe listă.

Bun! Slab și galben. Cizme groase și mari. Zdrențăros și cu mâni crăpate.

— Cutare!

— Aici!

— Prost!... Gură-cască... Uită-coșniță... Prost!

Așa. Prost! Cu haine fumurii de vânător, găitănate cu verde, cu pantaloni scurți și cu cizme de lac. Copil de moșier. Pe vreme rea venea cu trăsura la școală.

Și, ciudat, aceștia nu erau buni nici pentru „cinci dintr-o dată și oprit".

Cei goi, cei flămânzi, cei din marginea orașului, cei orfani, cei umiliți, cei bătuți — la coșniță.

Ne alegea doi-doi. În fiece zi câte o pereche nu venea la școală decât ca să strige: „aici-aici — de rând la piață". Și plecau acasă la Domnul Vucea, în Lucaci. Dupe ce târguiau, cocoana îi

oprea toată ziua la deretecatul casei, bătutul saltelelor și măturatul curții.

Și ce lucruri bune târguia Domnul Vucea din gura pieței! Cum le mâncam cu ochii, înghițind în sec! Jimblă caldă de la „Ochi-Albi", albă, prăjită și cu coltucul revărsat. Mirosul, și făcea paralele! Dar salamul, dar costița afumată, dar halvaua, dar migdalele, dar calupurile de ciucalată, dar alunele mari și năutul prăjit, dar stafidele galbene și curmalele din cutii! Pe toate le duceam la încheietura cotului. Și cât erau de bune, că mie-mi lăsa gura apă, atât erau de grele. Și o dată n-a zis Domnul Vucea: „Na și ție una, tătarule!"

Ce mă chinuiau, din piață până la cocoană, erau jimbla, salamul, alunele și migdalele. Eu întorceam capul de la coșniță, dar jimbla și salamul miroseau, iar alunele și migdalele sunau. Erau vii. Jimbla și salamul mă luau de nas; migdalele și alunele mă luau de urechi; toate mă întorceau spre coșnița în care purtam greutatea unei fericiri străine.

Să fi furat?

Oh! Tăceți!...

Nu știți de câte ori m-a chinuit acest gând.

Și nu m-a oprit morala creștină. Eram sigur că Dumnezeu ar fi ținut cu mine. Dar de unde știam eu ce însemna băcanul într-un catastiv mic?

Și n-ați cunoscut pe cocoana. Naltă, subțire, slabă și cu niște ochi... Doamne, ce ochi! Ce ochi ascuțiți și cum îi jucau în cap! Ochii ei, de m-ar fi țintuit un sfert de ceas, mi-ar fi găurit fruntea ș-ar fi trecut pe dincolo.

Cum îi aduceam coșnița, deschidea catastivul, citea în gând, mișcând buzele, apoi se uita la mine: la mâni, la gură, la sân, la buzunare. Mi se părea că mă dezbracă, că-mi scutură albiturile, rând pe rând, una dupe alta.

Dupe cum ne deprinsese să fim — lași, mincinoși, pârâtori, leneși — ne-ar fi fost ușor să furăm, dar ochii cocoanei erau mai neînduraţi ca morala creștină.

Eram sigur că ochii ei, dintr-o aruncătură, cântăreau salamul și numărau alunele și migdalele!

Ce vise măreţe îmi sfărâmase mie Şcoala domnească! În loc de palatele închipuite, când mă plimbam cu Grivei şi cu pisica în sân, găsisem nişte case mici, murdare, cu tencuiala jupuită. În loc de un profesor învăţat şi blând, căzusem în gheara unui bătrân copilăros şi rău.

Îl uram, şi ura mea, de victimă nevinovată, n-avea nici o margine.

Să fi ars casa pe el, m-aş fi tăvălit de bucurie.

Acasă nu spuneam nimic. Mila mamei şi-a tatii mi-ar fi ucis cel din urmă pic de mândrie. Ei, cari nu lăsaseră pe nici unul din fraţii mei să s-apuce de negustorie, sub cuvânt că până la stăpân trebuie să fie „slugă", să afle că eu, o dată pe săptămână, slugărnicesc?

Nu mă plângeam, dar în fiece seară, când mama mă punea să-mi fac rugăciunea, eu o sfârşeam cu cuvintele: „Doamne, îndură-te şi ia pe Domnul Vucea, că nu ne învaţă nimic, ne bate şi ne trimete cu coşniţa în piaţă!"

Cocoana, şi ea mi-era urâtă, dar mi-a făcut pe pofta inimii, m-a răzbunat de un an întreg de chinuri în cea din urmă zi de examen.

Eu şi cu un prieten eram *de rând.*

De dimineaţă ne-am dus acasă la Domnul Vucea.

Era în halat.

Îndată ce ne văzu:

— Bine, tătarilor, foarte bine, eminenţă mare, c-avem de lucru astăzi!

Într-un şopron, ne arată un maldăr de hamuri, verzi de muşiţă şi cu alămurile ruginite.

— Iacă, tătarilor, până diseară e destulă vreme să curăţaţi, să spălaţi şi să ungeţi hamurile.

— Dar pe noi nu ne-ai ascultat la examen, Domnule, şi azi să sfârşeşte examenul...

— Bine, tătarilor... nu face nimic... Ştiu eu că sunteţi băieţi buni...

Domnul Vucea avea o cabrioletă şi două perechi de hamuri.

Când venea vacanţia cumpăra un cal, când începea şcoala îl vindea.

Amândoi, şi abia duceam hamurile. Noroc că, dacă eu eram de 9 ani, prietenul meu împlinea 14.

Curtea era mare şi cu iarbă deasă, presărată cu pajuri galbene de păpădie.

Sub un nuc bătrân, o fântână.

Lângă ghizdurile ei, începurăm a freca cu moloz.

Domnul Vucea ieşise în pridvor, gata să plece la şcoală. Dodată, se auzi glasul înţepat al cocoanei:

— Ascultă, unde pleci?

— La şcoală, Bibiloi.

— Dar Pripăşel? E o săptămână şi nu l-ai găsit.

— Un tătar, Bibiloi, un craidon blestemat... O să-l găsim... Am trimes cincisprezece şcolari...

— Şi vino încoa, odată!

Domnul Vucea, tremurând, întră în casă. Cearta începu de la târguielile de ţară, căci a doua zi de examen trebuiau să plece.

— N-ajunge!

— Ba ajunge...

— Icrele n-ajung!

— Ba ajung...

— Castanele n-ajung!

— Ba ajung...

— Salam ai luat puţin!

— Ba e destul...

Atunci vocea cocoanei se ascuţi şi se ridică sus de tot:

— Ajunge? Ai?... E destul? Ai?... Când zic eu că n-ajunge şi nu e dăstul?...

Şi, dupe ţipăt, se auzi „jart, jart, trosc, pleosc". Iar Domnul Vucea, după fiece trosnet, zicea repede:

— Ce faci, Bibiloi? Stai, Bibiloi! Nu da, Bibiloi! Cumpăr, Bibiloi!

Coborî treptele pridvorului cu faţa roşie ca racul.

Ce minune! Ce bucurie pe mine! Eu socotisem că numai el dă altora „cinci dintr-o dată și oprit". Strașnice „cinci" mâncase Domnul Vucea!

Leșinasem de râs. Prietenul meu zicea necontenit:

— Ce faci, Bibiloi?... Stai, Bibiloi!... Nu da, Bibiloi!... Cumpăr, Bibiloi!...

Abia mă potolii. Îmi ștersei ochii de lăcrămi și întrebai pe prietenul meu:

— Cum se poate?... Cucoana să bată pe Domnul Vucea?...

El îmi răspunse cu un aer șiret:

— Îl bate. Cu a de astăzi, eu știu de patru ori. Îl bate. Ea e mai mică și el e prea mare. Ea e tânără și el bătrân...

Nu pricepui nimic. Mai mici ce eram noi, mai tineri ce eram, și tot el ne bătea pe noi...

Și frecând curelele:

— Dumnezeu să-i dea zile multe cocoanei, că tot ea, pân-o muri, o să fie mai mică ca dânsul.

Pe seară, sfârșind frecatul și unsul hamurilor, trecusem în clasa a treia.

Când intrasem în Școala domnească eram de opt ani, știam cele patru operații și fracțiile. Acum eram de nouă ani, trecusem în clasa a treia, și nu mai știam decât adunarea și scăderea.

Dar ce-mi păsa mie!... Școală domnească...

Ș-am plecat vesel acasă.

Grivei, ca totdauna, îmi ieși înainte, dădu din coadă și-mi linse mânele.

— Măi Grivei, măi, să te ferească sfântul de Școala domnească!

A doua zi mă simții liber. Iertasem pe Domnul Vucea.

BURSIERUL

DIN MAIDANELE, vara împodobite cu flori și iarna cu zăpadă, de la umbra castanilor verzi și stufoși, unde se adunau bătrânii cu snoavele lor, de la vatra cu jeratic clipind ca niște ochi de aur, în jurul căreia se prigoreau bunele mele surori, din atâtea cântece, și basme, și povești, când ai avut ochi, închipuire și inimă, să te pomenești închis în niște ziduri înalte, să te izbești de chipuri-străine și reci, de inimi domoale și nepăsătoare, de mai-mari cari nu vor să știe de cântece și de basme... iacă cea mai mare nefericire din viața mea!

Dezordinea și sclavia liceului, masa bursierilor, soioasă și murdară, duhoarea bucatelor grase, cafelele cu lapte mirosind a câne plouat, plescăitul lacom a optzeci de tovarăși, și pedagogii, cu ifosul lor de parveniți, așezați în căpătâiele celor două mese lungi... iacă ce mă înfioară și astăzi când mă gândesc la acea viață de șapte ani.

Eram de doisprezece ani. Nu cunoșteam pe nimeni din tot dormitorul.

Când lampa din mijlocul tavanului cu arabescuri albe și cenușii se stinse, închisei ochii, ascultai răsuflările ostenite și grele ale bursierilor și mi se păru că sub mine se deschide o prăpastie fără fund... Unde era blânda mână a mamei, ca să-mi vâre plapăma pe sub mine?... Unde era Lăbuș, cânele meu, cu care hoinăream toată ziulica? Unde, pisica neagră, care mi se tolănea d-a lungul spatelui?... Înțelesei că fericirea și libertatea mea periseră și, închizând ochii ca să adorm, simții pleoapele umflate de lăcrămi.

Acei cari schimbaseră lacom codru de pâne şi bucăţica de brânză pe o cafea şi pe trei feluri de bucate, dezbrăcându-se voios de zdrenţele lor ca să se îmbrace cu tunica de bursier, acei cari de mici se gândiseră că învăţând carte multă vor ajunge bogaţi şi fericiţi, acei cari din întâmplare nu gustaseră farmecul mângâierilor şi nu auziseră vorbă bună intrând pe uşa părinţilor lor... aceia nu vor înţelege de ce mă podidi plânsul şi de ce somnul şi odihna nu se lipiră de mine pân' la revărsatul zorilor.

Mângâierea se preface în trebuinţă fatală a vieţei; libertatea, gustată de mic copil, este viaţa însăşi. Şi nu vorbesc de libertatea care dă naştere la atâtea neînţelegeri şi lupte.

Libertatea mea?... Goana din câmpiile fără margini... şanţurile sărite dintr-o aruncătură... vârful dudului bătrân, în care mă suiam, înecându-mi ochii în albastrul cerului... colindările de prin stufişurile de soc cu flori mirositoare... găitanele verzi presărate cu rochiţele-rândunicii, învoalte şi străvezii, ca nişte pâlnioare de ceară...

Libertatea mea era fără păcat, frumoasă, cu poteci şerpuite printre ciucuri de flori sălbatece, cu drumuri gălbui adâncite în depărtări, părând că fug şi să înfig în fără-fundul cerului...

Năluciri fermecătoare.

În prima noapte de tortură mă simţii înjosit, rob, năduşit de atâtea păreri de rău. Închideţi un pui de leu în gratii de fier şi îndopaţi-l cu carne proaspătă... va privi lung îngusta sa încăpere, va închide leneş şi ofilit ochii şi-şi va pleca binişor capul pe labe, visând, desigur, pustiul cald şi nemărginit.

Mă vânduseră ai mei pe o învăţătură neghioabă şi perversă.

În nopţile de iarnă, când viscolul mă trezea în sforăitul celorlalţi, îmi dăşiram în minte frumuseţile de odinioară, şi toate se încheiau cu ticăloşiile din clasă.

Un profesor bătrân şi rău. Tace ca o momâie. Deschide gura parc-ar fi un mort care-şi scuipă pământul din gură şi slomneşte îndesat prin ştirbiturile dinţilor: „Afu-ri-situle!" Altul, gros, roşu-verzui, ca un ficat; fără gât; cu ochi umflaţi şi repezi; mânile îi bănănăie în toate părţile; înfige unghiile în urechile cuiva

și scrâșnește: „U! boule!“ Altul, soios, c-un palton larg și vechi; nu-l încheie niciodată; ciupit puțin de vărsat; cu ochi verzi, barba albă; țipă pițigăiat, parc-ar fi o femeie: „La loc, găgăuță!“

Cum s-au prefăcut, într-o clipă, nevinovatele mele plăceri!

Cine mi-a mototolit nemărginita perdea pe care să zugrăveau câmpiile mele, cerul meu, zilele și nopțile mele, smălțuite cu flori și semănate cu ținte de aur? De mi-ar fi lăsat barim pisica și cânele, poate că mi-ar fi curs mai puține lăcrimi pe declinările latinești, învățate de spaimă, ca să nu deschiză asupra mea ochii reci și răi profesorul neclintit și galben ca un mort, în jețul catedrei!

Nici un câne n-a fost mai încolțit de vrăjmași.

Cartea, pe care trebuia s-o născocim noi (afară de doi-trei profesori, toți ceilalți nu deschideau gura decât ca să ocărască), colegii mei, rău năravîți, spioni și lași, afară de câțiva săraci, sălbatici, prinși ca cu arcanul, pedagogii îngâmfați, provizorul, un neamț cu favoritele roșcate până la brâu, directorul, un suflet bun, strigând de se auzea cale d-o poștă, economul, clipind des numai dintr-un ochi, bucătarul, cocoșat și cu mustăți lungi și groase, bursierii din clasele superioare, cu palmele gata de bătaie... iacă vrăjmașii mei!

Clopoțelul care ne speria din somn, iarna, la cinci ore, cu noaptea în cap... apelul... rugăciunea pe care n-am vroit s-o zic niciodată, cu toate pedepsele ce am suferit... meditația cu fiarele groase... vizita pedagogilor, cari mă făceau să tresar fără să ridic ochii din carte... clasa... zgomotul zvăpăiat al externilor... masa cu duhorile ei... culcarea și bătăile cu pernile... așa de repede veneau una peste alta, că eu, copilul libertății, al seninului și al nemărginirei, îmi simțeam inima rănită și neînțeleasă, chinuită și nemângâiată de nimeni, ea, răsfățata de odinioară!

Multe nopți am plâns, cu fața în pernele glodoroase.

Și când lacrimele se zvântară, mă pomenii altfel de cum fusesem.

Strigam; dam dracului; înjuram; ca și ceilalți. În umezeala sălii de meditație, cu băncile murdare și încărcate de litere și necuviințe, cu atâtea chipuri nespălate și oțelite de nevoi, injuriile

aveau un mediu prielnic; blestemul plutea în aer: n-aveai decât să-l sorbi şi să-l azvârli. Lupta pentru aceeaşi tablă, pentru aceeaşi cretă, pentru aceeaşi lumânare năpădea sângele la cap, smâcea mânele din încheieturi. Pumnii mei începuseră a se încleşta mai des şi mai grabnic; gesturile mi se zvăpăiau; faţa mi se aprindea şi mânia mă întuneca, fără să prinz de veste.

După doi ani mi-era uşor să răstorn mesele, să trântesc băncile, să dărâm soba, să dau cu planşeta şi cu lemnele de la sobă.

Tot ce mă înconjura mi-era duşman.

Viaţa din liceu îmi ucisese iluziile. Ea înlocuise rugăciunea cu blestemul şi mă învăluise într-o coaje de fier, egoistă şi rea.

Şi, cu toate acestea, ascundeam în mine o viaţă, străină celorlalţi, blândă, frumoasă, neînţeleasă.

Ghemuit într-un colţ pe care niciodată nu l-am părăsit, cu tâmplele strânse între pumni, mut şi cu ochii pe jumătate închişi... parcă mă văz şi astăzi... Tăcerea avea farmecul gândirii; gândirea farmecul nălucirilor; nălucirile mă absorbeau din lumea reală...

În mirosul greu al atâtor inşi, când duşmăniile aţipeau o clipă, mă visam cu faţa în sus, în mijlocul câmpiilor, sub coviltirul adânc al cerului.

Până nu mă mişcam pe banca de lemn şi nu simţeam masa cenuşie, miresmele florilor din nări, albastrul infinit din ochi şi concertul de păsări din fundul urechilor nu dispăreau. Mişcarea aceea, ca un vânt care mi-ar fi stins lumina din lumea iluziilor mele.

Deştept, eram rău... violent... uram; visând, eram bun, liniştit... iubeam.

Aş fi dat în genuchi înaintea lumii; aş fi iertat-o; aş fi adorat-o; dar să nu fi fost aşa de îngustă, aşa de lacomă şi de laş închinată legilor aspre cari o cârmuiau.

Liceul, murdar, ruinat. Uneori mi se părea ca un imens cadavru, iară noi, copiii, ca nişte viermi mişuind într-însul.

Porţile se deschideau externilor. Priveam la roiul de şcolari

cum se ducea, zgomotos și vesel; mă luam după ei, fără să vreau... și aceleași porți vechi de stejar mie mi se închideau... niciodată inimă bolnavă n-a jinduit mai dureros libertatea pierdută!

Și d-atunci, când toamna îmi trece pe dasupra dunga de cocori și aud pe câte un tovarăș d-ai lor țipând și bătându-și aripele smulse, prin curțile bogaților, mă gândesc că libertatea mea este dorul cel mai adânc al tuturor vietăților de pe pământ.

Uneori închipuirile din lumea de odinioară mă adormeau cu capul pe bancă.

Iacă viața mea.

O luptă înverșunată între vis și realitate.

Cel mai crud dușman, acela care mă deștepta din colțul de lângă un dulap negru.

Dușmani mi-erau toți, fără știrea și voința lor.

Anii de chinuri trecură încet.

Capul mi se încărcă cu cunoștințe nesuferit de urâte. Învățam de frică și de rușine. Iluziile amorțite se deșteptau mai anevoie. Închipuirea nu mai clădea minuni într-o clipă. Limbile moarte și vii (haos de sunete noi pentru noțiunile vechi și indiferente), aritmetica, geometria și algebra, cu socotelile lor reci, simbolice, micșorară focul sufletului meu, încet, încet, pe nesimțite.

O ghiulea, înroșită la foc, când o arunci în apă rece, azvârlă apa în lături, o turbură; apoi fierberea se liniștește; apa acoperă ghiuleaua răcită de jur-împrejur... în mine nu mai rămăsese decât un pic de căldură, o fărâmă de viață, din focul și nebunia de altădată.

Trecuseră patru ani.

Mă îmblânzisem.

Slab și galben. Liniștit. Ascultam. Mă mișcam încet.

Din tot avântul nu-mi rămăsese decât saltul mortal de la trapeze, în zilele de gimnastică. Când îmi desfășuram trupul în aer, plutind cu mânele întinse, o plăcere ciudată îmi furnica de la călcâie până la creștet, îmi amintea visele fericirii pierdute.

În toată ființa mea, deșirată și slabă, învinsă și oprită în loc, nimic nu mă turbura, biruit de scârbă și de anemie.

Neputând fi cum venisem pe lume, nu puteam să fiu ca ceilalți.

Ca ei ar fi fost bine.

Cu ei, veselia și odihna. Cu ei, tinerețea, plăcerile furiș, cearta, murdăria și păcatul.

Cu ei viața.

Cu mine dezgustul, bătrânețea la cincisprezece ani, pacea sângelui slăbit de fumul lumânărilor ș-al lămpilor, de duhoarea meditațiilor ș-a sofrageriii, de năduful dormitoarelor și de umezeala zidurilor.

Din soare și nemărginire, la întuneric și umezeală.

Ceea ce mă mâhnea puțin erau șoaptele sfioase ale colegilor mei. Vorbeau încet și râdeau. Adeseaori schimbau vorba. Poate de rușine, poate de milă. Lângă un mort nu se vorbește de plăceri. Dar, degeaba, le bănuiam șoaptele.

Iarna, la gura sobei, vorba se încingea pătimaș.

Unul nalt, subțire, roșu la față, povestea frumusețea și meșteșugul unei femei tinere, „o brună cu părul lung, cu rochia scurtă și cu ciorapii roșii".

— Cum mă vede mă ia de gât; mi-a jurat că e nebună de pe mine, numai de pe mine; și mă sărută, și mă strânge în brațe. De multe ori am amețit în brațele ei. Nu vă puteți închipui!

— Se poate, dar nu e ca a portarului, zicea un altul, gros și scurt. De câte ori nu este nimeni în infirmerie, eu mă îmbolnăvesc. Doctorul îmi scrie o rețetă. Ea intră binișor pe ușe, cu condica medicamentelor. Îndată ce mă vede, aruncă condica, se învârtește într-un picior, ochii i s-aprind de bucurie și, aducând degetul la gură, după ce face „sut, sut, șiiit", s-apropie de patul meu. Mă joacă în brațe. Îmi zice că sunt rotund și gras ca un purcel. Noaptea târziu, târziu, când pleacă la bărbat'său, mă mângâie până în pragul infirmeriei, apoi mă sărută, șoptindu-mi: „Să nu fii bolnav mai mult de două zile, că rămâi îndărăt cu lecțiile... Vai de mine, să nu te dea afară din bursier!..."

Își spun fericirile lor. Carnea li s-aprinde la gura sobei. Cei mai mici ascultă din toată inima. Eu mă învârtesc, în plapămă, cercând zadarnic să nu-i auz. Ei vorbesc și se întind, oftând, luminați de flacără.

rând la fiecare cuvânt), am găsit un, un bo-bo-boc de fată. O, î, î,

— Eu, eu, î, eu, î, am găsit una, î (un blond gângăit, înjurând la fiecare cuvânt), am găsit un, un bo-bo-boc de fată. O, î, î, o, cu-cusutoreasă, dur-durdulie. Mă scăldam în gârlă, toc-tocmai la dânsa, dar ea nu s-a ui-uitat la el. E fata unui po-popă bătrân. Vara, peste uluci, bă-băiete, și la Florescu în grădină. Iarna mai greu. O-o iu-iubesc la nebunie...

— Dar mie (altul cu părul ca de arap și cu pestrui pe obraz) nu-mi iese din cap o fetiță de paisprezece ani. Să nu care cumva să vorbiți ceva. Este sora unui bursier din clasa întâia. Odată am fost pe la ei, și d-atunci numai în scrisori o ducem. Ea plânge pe rânduri, eu plâng pe rânduri. S-o vedeți ce bună e și cum îi tremură mâna când mă ia de mână! Dacă am rămânea singuri acasă... măi, măi, ce fericiți am fi!... Mă-sa e văduvă, bună prietenă cu unul din profesorii noștri.

— Copilării — răspunse unul dintr-a șasea — se vede că n-ai trecut în cursul superior. Eu trăiesc bine, pe moale și la cald. Fără poezii, fără scrisori și fără parale.

— Cum? Cum? întrebă cel care se prăpădea după aceea cu rochia scurtă și cu ciorapi roșii... Cum?... A mea, deși mă iubește... mi-e frică însă de... și cinci franci în fiecare săptămână.

— Foarte bine. Nu meditez pe Ionașcu?

— Și, dacă meditezi pe Ionașcu?

— Ionașcu, ca să fie un Ionașcu, nu trebuie să aibă o mumă?

— Dar ca să fie un Ionașcu, nu trebuie să aibă și un tată, ziseră râzând doi dintre ei.

— Așa e, dar muma lui, înainte d-a fi muma lui, fiind săracă și frumoasă, știind franțuzește și cântând la piano, ca să ajungă bogată, vara cu trăsură și iarna cu sanie, și cu operă, și cu rochii de mătase, și cu dantele, n-a trebuit să se mărite cu un Ionașc-moșier, Ionașc-bogat, Ionașc-bătrân, Ionașc-urât, Ionașc-prost, Ionașc care să fie mai mult pe la moșii?...

— Ei și? întrebă altul care sta pe jos, lungit, cu fața în sus și cu mânele încrucișate sub cap.

— Cum, ei și? N-ai înțeles? Ea e tânără, eu sunt tânăr. Ea e brună, iute, capriţioasă, cu gura largă, cu buzele groase, roșii ca sângele, gata să-ți spuie în urechi nebunii; și eu, sunt eu; i-am plăcut fără să mă gândesc. Nu știți cum își trimete la plimbare băiatul și o fetiță mai mică și cum se uită la mine, parcă mă mănâncă, când zice: „E vremea frumoasă, să înhame caii la trăsură și să vă duceți la plimbare, copiii mamei". Și ce sofa... ah! ce sofa... Pe ea, n-o mai încape locul. Ce trup, ce brațe rotunde, ce buze cari ard, ce păr negru, ca niște valuri de păcură pe umerii ei albi ca laptele! Numai nu plânge când plec dumineca seara. Pe director l-a făcut imoral în fața copilului fiindcă am învățat la sfinții Grigore, Vasile și Ioan și mi-a șoptit: „Ce n-aș fi dat, să te văz".

Plăcerile, în zăpușala dormitorului, se revărsau, dând pofte și piroteală. Vorbele lor mă frigeau ca niște cărbuni d-a lungul spinării. Închideam ochii. Somnul nu se lipea de pleoapele mele ostenite.

Mă gândeam la copilăria nevinovată și fericită, dar nimic din acest trecut mort nu se mai deștepta. Auzul era un vrăjmaș neînvins. Vream să despreţuiesc ce auzeam; apoi, eram curios să le aflu secretele. În sfârșit mă aprindeam. Dam la o parte plapăma. Oftam fără să știu de ce. Pedagogul intra în dormitor; toți fugeau speriați; începeau să sforăie furați de somn. Eu însă, nevinovatul, mă frământam în pat fără să adorm. Mă chinuiam în aerul gros și greu, încărcat cu plăcerile și viţiile celorlalți.

Viţiile lor se întrupau înaintea ochilor mei închiși.

Mă apropiam de femeia cu rochia scurtă și cu ciorapi roșii. O vedeam răsturnată. Ca prin minune zăream cum se apropia, ca din fumul depărtării, o sofa largă și moale. Pe sofa se rostogolea o femeie cu umeri rotunzi și albi; ochii ei umezi se deschideau leneș, voluptos; brațele i se întindeau spre mine; se răsturna cu fața în jos, cu dantelele de la picioare mototolite, cu părul împrăștiat în șuvițe negre pe niște umeri albi ca laptele.

Acele femei pe jumătate goale dispăreau.

În fundul urechilor auzeam un vuiet depărtat.

O mulțime de spirite. Femei cu părul blond și parfumat, goale și ușurele, în contururi albăstrii, pluteau în aer, licăreau, despicau spațiul ca niște săgeți de lumină, și surâzând, mă atingeau cu degetele lor subțiri și cu aripile lor aurii. Odată am prins mâna uneia; mâna i s-a topit într-a mea, și întreaga ei ființă s-a risipit în aer ca o pală de fum suflată de vânt.

Desigur, carnea revoltată viețuia și gândea în locul creierului meu și trist și adormit.

În vacanția Paștelui mă plimbam prin grădina internatului de pe albia Dâmboviței.

Cald. Caișii înfloriseră. Vrăbiile ciripeau în merii cu boboci rumeni.

Mă plimbam cu capul gol și cu ochii în jos. Hainele, pătate de cerneală, rupte și fără nasturi; ghetele, largi și nelustruite.

Acele scene povestite, de cari la început mi-era frică, acum mi le desfășuram în minte. Îmi plăcea să mi le spui, să le schimb. În locul femeilor desfrânate, o fată tânără, cu ochii în jos, rumenind la fiece vorbă. Mă apropiam de ea. O luam de mână. O priveam, o mângâiam, o iubeam. Oh! ce mult iubeam iluzia mea! Ea înlocuise câmpiile netezi, cerul albastru, basmele și poveștile de odinioară. Reînviasem, aveam la ce gândi.

Din nomolul viițiilor născuse o iluzie.

Cine, la șaisprezece ani, neavând pe cine iubi, nu și-a adorat năluca închipuirilor lui?

A treia zi de Paște, goneam dupe acel chip fantastic. Lumina soarelui juca în geamurile unei ferestre de la otelul Neubauer. Mă trezii din visuri. Privii la acea fereastră. Cercevelele se deschiseră. O femeie tânără, cu părul bălan, privi drept și lung la mine.

Tresării.

Blondă, albă, ca viziunea mea.

Era ea, desigur.

Voind să plec, nu putui mișca picioarele. Mă despărțea de dânsa grădina, un zid vechi, niște prăvălii mici ș-o uliță. Nu-i ve-

deam bine decât părul blond și rotunzimea feței. Închipuirea îi zugrăvi ochii, niște ochi albaștri și limpezi; îi potrivii gura cu două buze rumene și umede.

Sta nemișcată ca o icoană în pervazul ferestrelor.

O cream inconștient; o adoram fără să vreau.

„Pot să trăiesc, am pentru cine!"

Din acea zi, viața mea era mai mare, mai puternică. Sângele, repede; răsuflarea, adâncă; vedeam mai limpede, mai departe; mâncam cu poftă.

„Mă va iubi!"

Cum o văzui, mă repezii la peria de vax; lustruii ghetele, întâiași dată în viața mea. Mă dusei în dormitor; mă dezbrăcai; un ac; mă chinuii să bag în ac; cârpii hainele, cu ață albă, muiată în cerneală; căutai nasturi și mi-i cusui; întorsei legătura pe dos, o fășie albă cu bobițe negre; mă spălai pe ochi cu săpun; mă pieptănai, în geam; mă frecai pe dinți cu ștergarul. Haina, o redingotă veche, pătată. Mă dezbrăcai ca să mi-o spăl.

La șase, când sună de prânz, eu intrai cel din urmă în sofragerie.

Toți băieții se uitară lung la mine, și unul din ei șopti vecinului:

— Desigur, e amorezat.

Ce răutate! Numai eu să nu iubesc?

Hainele mă trădaseră Să le fi lăsat îmbâcsite și zdrențăroase. Mi-era frică și rușine. Mi se părea că toți se uită la mine și se întreabă:

„Unde e pata de sos de la guler până la pulpane?... Unde sunt cele două petece cari i-atârnau la spate?... Pentru ce și-a cusut nasturii toți, când n-avea nici unul?... Pentru ce s-a pieptănat?... Braavo!... și-a ales cărarea la o parte! Braavo!... și-a lustruit ghetele!..."

Când ieșii de la masă auzii pe un bogătaș, un solvent, care în viața lui nu pricepuse nimic, șoptind:

— Mă miram eu de ce se învârtea prin grădină! Trebuie să fie ceva.

Dacă cel mai prost bănuise așa de repede, ceilalți, desigur, știau tot. Mi-ardeau obrajii. Ce n-aș fi dat să tacă. Cel care șoptise, în urma mea, era cel mai înverșunat dușman. Mă bătusem cu el. Nu-i vorbeam de doi ani.

E noapte.

Toți dorm.

Puteam să iubesc în tihnă.

O vedeam.

Se uita la mine.

Privirile ei mă ardeau. Părul bălai, ca niște sculuri de borangic, îi lumina obrajii, gâtul și umerii.

Cu capul pe genuchii ei... voi iubi, voi visa, voi povesti dragostea mea cu glasul tremurând...

Și de câte ori mi se părea că închide ferestrele, întindeam mânele și-i ziceam:

— Mai stai, lumină adevărată!

A doua zi, cum se crăpă de ziuă, tresării din somn. Mă îmbrăcai, în vârful picioarelor, și mă repezii în grădină. Ajungând în locul de unde puteam să privesc în fereastra ei, plecai capul în jos, sfios, rușinat, și-mi zisei:

„Dac-o fi la fereastră?... Dacă, ridicând ochii, voi întâlni ochii ei?..."

Privii spre Neubauer. Fereastra era închisă; perdeaua lăsată în jos. Ciudat, mi-ar fi fost frică să o văz la fereastră, și, văzând că nu e, mă întristai.

O adevărată luptă, ca și cum m-aș fi desfăcut în două ființe:

„Așa iubește cineva, când iubește? Nu știe nici măcar că o aștept?

„Dar e frig... abia s-a luminat de ziuă... Și de unde să știe. Nu i-ai spus nimic..."

„Dar ea mi-a spus?..."

„Nu vezi cum tremuri?... Soarele n-a răsărit..."

„Dac-ar fi la fereastră, mi-ar fi cald. Nu e frig. Oh! nu mă iubește... nu mă iubește!..."

„Nu se poate. E scris. Erai singur în lume. Goneai dup-o închipuire; o fereastră se deschise și ea răsări ca o nălucă blondă. . ."

„Și cum m-a văzut, să mă și iubească?. . ."

„Da. . ."

„Așa e. . . eu cum am văzut-o, am iubit-o. . ."

Am tremurat degeaba.

Nu s-a arătat.

Am plecat spunându-mi necontenit:

„Mă iubește. . . dar e frig. . . e de dimineață. . ."

În dormitor, cald. M-am trântit în pat. Am început să plâng. De frică să nu deștept pe cineva, mi-am îndesat fața în pernă. Am adormit.

Pentru toți răsărise soarele, pentru mine nu. Mi-era frig.

S-o mai văd încă o dată!. . .

Soarele era sus.

Mă învârtii prin grădină amețit. Așteptai să se arate la fereastră. Inima mi se bătea, speriată, la fitece zgomot care venea dinspre otelul Neubauer. În sfârșit fereastra se deschise; ea răsări iarăși în alb, cu părul despletit; privi drept și nemișcat în grădina liceului. Soarele îi poleia obrajii. O clipă mă uitai la ea, și plecai ochii în jos, amețit de acea frumusețe care mi s-arăta în depărtare, ca o lumină, ca o speranță.

Ridicai ochii din pământ. Fereastra se închisese.

„Ce laș! Să n-o privesc mai mult! Timiditatea mea să nu-i fi părut dispreț? Mai arată-te o dată. . ."

Abia sfârșii aceste cuvinte, și un râs cu hohote auzii în spatele meu.

Prin uluci zării mai mulți inși.

Clopoțelul ne chema la masă.

Când intrai în sofragerie, toți mă spionară cu privirile. Dușmanul meu, cu care nu vorbeam de doi ani, râdea cu lăcrămi și șopăia cu câțiva, furișând coada ochiului spre mine.

Nu mâncai nimic.

Câteva zile nu privii pe nimeni drept în față.

Prima seară, dupe vacanția Paștelui.

În dormitor. Toți se adunară în patul vrăjmașului meu și începură să-și povestească izbânzile. Ascultam vârât în plapămă. M-aș fi robit tuturora, numai să nu fi pomenit, în râs, de curatul meu păcat.

Ș-acum aud crudele cuvinte cu cari-mi străpunseră inima...

În toate zilele mă duceam în grădină nespionat de nimeni, ca să privesc la fereastra ei. Noaptea, pe lună, înainte d-a ne culca, săream ulucile, dacă poarta grădinii era încuiată. Lumina din ferestrele ei mă fermeca. O zăream. Visul unei fericiri dăsăvârșite mă sorbea și mă arunca la gâtul ei. Sărutările mele se îngropau într-o bărbie albă și rotundă.

De mi-ar fi spus cineva că la ea poate veni oricine, i-aș fi răsucit gâtul.

Ea n-avea pe nimeni în lume.

Era singură.

Nevinovată, ca și mine!

Se născuse numai pentru mine.

Și, târziu, plecam din grădină cu o senzație vie d-a lungul brațelor, ca și cum aș fi îmbrățișat-o, cu buzele arse de plăcere, ca și cum aș fi sărutat-o. Miresmele merilor înfloriți, plutindu-mi în nări, îmi da iluzia că aș fi sorbit parfumul acelor valuri de păr ușurel.

Iubirea mea era un extaz, o nebunie!

Chipul ei răsărea în aer. Încotro întorceam privirile, tremura, se stingea și iarăși licărea blând și fermecător.

De mi-ar fi strivit cineva ochii, în fața orbitelor goale aș fi văzut chipul ei!

De când ceilalți mă lăsaseră în pace, toată lumea era a mea.

Nu mai auzeam ocările din meditație, nici râsul dăsfrânat din dormitor. Nu mai simțeam mirosul greu al zidurilor vechi. Nu mai vedeam cu aceiași ochi triști crâmpeiul de cer care începea de la

porțile înalte de stejar și se sfârșea pe dupe pomii din fundul grădinii.

Mă miram, neputând înțelege, cum tot ce mă înconjura se prefăcuse în câteva săptămâni. Ura se schimbase în dragoste. Sclavia mi-apărea ca o deplină libertate.

Nu eram tot eu? Nu era tot aceeași închisoare veche și umedă? Nu erau tot aceiași oameni lacomi, săraci și răi?

Ce frumoasă duminică de mai! Lumina și căldura tremurau în aer.

Mă plimbam singur prin grădină.

Mă gândeam la ea, așteptând să se arate.

În geamurile ei se frângeau razele soarelui. O pândeam, cotind pe cărările galbeni, gata să plâng, gata să-i zâmbesc.

Cât de încet trece vremea când aștepți! Simți clipele timpului! Le înnumeri, și, ascultându-ți inima cum bate, îți vine să strigi: „Mai iute, mai iute, timp nesimțitor!"

Obosit de așteptare, mă rezemai de tulpina unui măr.

Ea apăru la fereastră; se uită la mine; întinse o mână, o aduse ușurel și lung la gură, apoi o destinse repede... Scutură o batistă albă... Mă chema?...

Dispăru.

Înmărmurisem cu ochii în acel pervaz din care perise minunea mea. Obrajii-mi ardeau. Mi se păru că visez și că auz pe cineva care voia să mă deștepte. Mă striga:

— Domnule, domnule, hei, n-auzi, domnule?

Mă întorsei spre poarta grădinii. Dintr-acolo venise glasul.

Tresării. Nu era vis.

Un ungurean cu o scrisoare în mână.

— Ce poftești?

— Coconița la care te uitai m-a trimes.

Mi-întinse scrisoarea și plecă.

O pungă cu aur dacă aș fi avut, i-aș fi dat-o.

Privii în toate părțile. Sărutai plicul. Îl rupsei.

Nu știu de câte ori am citit rândurile următoare:

„Sgumbul meu,

Te gum de-am văzud de-am iubid, ziuo şi noapde mă cântesc la dine, pân agum n-am iubid pe nimeni vino tizeară pe la 10 ore de-aştept. Vino, fino, fino, te săruth te mii teori. Fei afla gine zund.

ata ata numai ada
Bertha
Hotelul Neubauer, etajul 3, no. 8"

După ce-mi îmbătai inima, recitind în minte cuvintele ei, mă dusei în dormitor şi mă lungii cu faţa în sus. Închisei ochii şi amorţii în pat.

Germană... Bertha... Ce nume frumos!... Numai germanele ştiu să iubească... Rândurile ei, rău scrise, sunt fermecătoare, tocmai fiindcă sunt rău scrise... Ea n-a voit să-i scrie altcineva scrisoarea... Bine, scumpea mea Berthă!... Literile sunt strâmbe şi tremurate... Nu ştie să scrie... Ştie să iubească... Mai bine că n-a învăţat carte... E o inimă curată şi sinceră... Voi afla cine este... Mă iubeşte... Bertho, Bertho, viaţa mea va fi jucăria ta!... S-o mângâi, s-o torturi... numai s-o iubeşti... Eu să-ţi torn apă limpede în mâni ca să te speli... eu să te şterg pe obraji... eu să-ţi închei ghetele şi rochia... eu să-ţi dau părul pe spate... eu să ţi-l curm pe la mijloc c-o panglică albastră... eu să-ţi „înţeleg" capriţiile, numai din privirile tale... Ce dulce şi curat vei zice tu „de iubezg!"... Dacă ai vorbi bine, n-ai vorbi aşa de drăguţ...

Închipuirea îmi lipea buzele de mânele ei albe, mi le afunda în obrajii ei rumeni, mi le îneca în părul ei învolt.

Seara se lăsă ca un zăbranic sur.

Mă sculai din pat; mă uitai pe fereastră. Pomii din grădină, afundaţi în întuneric, ca nişte fantome.

La nouă ore răspunsei la apel.

Ce bine că duşmanul meu lipsea.

Unul dintre cei mai mici ieşi din rânduri şi zise rugăciunea.

N-auzii nici un cuvânt... Mă gândeam la ea... o vedeam...

De nu m-ar simţi nimeni când oi fugi!

Intrarăm în dormitor. Ca niciodată, ceilalți se grăbiră să se dezbrace. Se vârâră în plapămă. Nici o ceartă; nici un zgomot; nici o vorbă. În patru ani nu se întâmplase așa minune. Dupe o jumătate de ceas, toți sforăiau, și, ciudat, mai tare ca de obicei.

Eram îmbrăcat. Mi se bătea inima.

Ridicai capul.

Încredințat că toți dorm, luai cearceaful de pe pat și ieșii, în vârful picioarelor, din dormitor. Când închisei ușa mi se păru că auz pe cineva șoptind: „S-a dus. . ."

Mă oprii cu mâna pe clanță. Nimic. Desigur visase cineva.

Încet-încetinel, trecui printr-o sală lungă și întunecoasă. În fundul ei, o fereastră da în grădină. Toate ușile fiind închise, pe nicăieri n-aș fi putut fugi decât p-acolo. Ajunsei la fereastră; o deschisei; privii în jos printre vergelele de fier, de la al doilea cat. Băgai capul printre vergele. Când mă gândii că ea m-așteaptă. . . înfipsei amândouă mânele în vergeaua din mijloc, ș-o zguduii. Degeaba. Încercai patru din ele. Degeaba. În sfârșit, fără nici o nădejde, pusei mâna pe cea din urmă.

Oh! cum mi-a tresărit inima!

Tocmai aceea sări din pervazul putred.

Legai un cap al cearceafului de vergeaua d-alături. Mă suii pe fereastră, îmbrățișai cearceaful și alunecai în jos, cletănându-mă ca o ghiulea atârnată d-o funie.

Mi se sfârșise cearceaful. . . și eu în aer. . .

Îmi dam drumul de la trapez, de la înălțimi de necrezut, dar întunecimea mă speria. . . Mi se păru că n-are fund. . .

Mă gândii la chipul ei auriu. . . fără voia mea, mi se descleștară mânele. . . Căzui pe un morman de moloz și de cărămizi.

Încremenii cum căzusem. . . Niște târșiituri de pași. . .

Cine m-o fi urmărit?

Mă târâi pe brânci până lângă uluci, mă strecurai binișor în fundul grădinii. Când mă uitai îndărăt văzui în întuneric fășia alburie a cearceafului cum se ridica în sus.

Mă urmărise cineva!

Ei și?. . .

Putea să mă dea afară. . . Bertha mă aștepta!

Sării peste un zid vechi.

Într-o clipă ajunsei la hotel. Intrarea luminată. Când ajunsei în sala lungă, de la catul al treilea, eram rece ca gheața. Mi-era frig; tremuram; răsuflarea mi se oprise. O lampă atârna din mijlocul tavanului; flacăra roșietică abia lumina sala îngustă și tristă.

Ajunsei la ușa ei; întinsei mâna să bat în ușe; mâna mi se muie din umăr și-mi căzu d-a lungul coastelor...

Cu cine șoptea ea?... Desigur, glasul ei... Pe cine săruta ea?...

Auzeam și trăiam, ori mi se părea că auz și trăiesc?

Cine-mi sufla în urechi: „Soarele tău e de chelneri, soarele tău e de cinci lei?"

Când mă gândii că e în brațele altuia, moleșită de plăceri și vândută, când o auzii sărutând pe cineva, care-i zicea sugrumat: „Încă o dată! încă o dată!" mă năpustii în ușe... ușa se dete de perete, răsturnând scaunele...

Înmărmurii în prag...

Dușmanul meu în brațele Berthei! El?...

Voii să strig... nu mi-auzii țipătul. Voii să azvârl c-un scaun și nu putui să mișc mânele. Voii să mă repez asupra lor și, în fața mea, într-o oglindă, mă văzui vânăt, cu ochii albi, cu părul vulvoi. Căzui greu și drept, ca o pârghie de fier.

Ș-apoi nimic... întuneric... liniște.

A doua zi m-am deșteptat într-un pat din infirmerie. La capul meu citea bietul gângăit, singurul care nu intrase în complotul celorlalți.

Cum deschisei ochii, începui să plâng cu focul cu care se plânge prima iluzie moartă.

Mi-nmormântam inima, și dupe rămășițele ei numai eu singur!

Prietenul meu mă consola:

— Nu mai plânge ca un copil. Ei, ce, ce-ce e... î... î... o... o... copi-pilărie. Pe... pe... el l-a l-a dat afa-fară. Pe... pe tine te-a ierta-tat că n-ai... n-ai fost nicioda-da-tă pe-pe-depsit. Ca... caută și tu o cu-cusotorească dur-durdulie, cum am am gă-găsit eu. Vara peste uluci, bă-băiete, și la Flo-Florescu în grădină. Ia-

iarna e mai greu, î... î... î... ascultă-mă pe mi-mine. Berthatha... era o... o... feme-meie de ci-cinci lei...

— Oh, taci, te rog!

Mi-întorsei fața aprinsă de friguri și scăldată de lacrămi...

Sunt d-atunci douăzeci de ani. Astăzi îmi vine să râz d-această nenorocire. Cine ș-ar fi bănuit că eu voi fi vrodată tatăl a trei copii grași, voinici și nebunatici? Singura grije a mea sunt ei.

Și tot ei ne dau un nesfârșit prilej de ceartă. Nevasta-mea voiește să-i facă tobă de carte și eu țiu întruna:

— Să scrie și să citească. Sunt sătul de carte. Câmpie nemărginită, șipote cu apă rece și străvezie ca sticla, umbră deasă, pădure, valuri ruginii de holde, pace și frăție, iacă ce le voi da. Sunt sătul de cartea noastră: spoială și amărăciune!

I

DINCOLO DE „CRUCEA DE PIATRĂ“, d-a stânga Şoselei Vitanului, se ridică biserica „Sfânta Troiţa“. Mândreţe de biserică. Ce zugrăveli, pe dinăuntru şi pe dinafară, cum arar se mai pomenesc numai la bisericile din vechime. Dar de asculţi la troiţeni, mai cu seamă la cei bătrâni, te apucă ameţelile când încep ei să-şi ridice biserica în slava cerului. Mă rog, nu au atâtea degete la amândouă mânele câte minuni se află în sfântul locaş. Şi când se încurcă, se fac foc bătrânii troiţeni; ba îşi muşcă degetele la numărătoare, căci iată cum au apucat ei să numere minunile: ridică amândouă mânele în dreptul ochilor, ţi le vâră sub nas cu degetele răsfirate, apoi la fiecare laudă zice „una la mână“ şi moaie câte un deget în gură. La înfierbînteală, uită că degetele sunt ale lor, şi le muşcă, şi vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă şi cearta în gâlceavă. Cum să cază ei la învoială?... Fiecare vrea să laude şi să numere cum vrea el, iar nu cum laudă şi numără ceilalţi.

De cumva nu eşti din partea locului, trei-patru bătrâni — cari de obicei ascultă cu gurile căscate şi cu şepcile pe ceafă, la cântecele copiilor din şcoala vestitului dascăl Nicuţă — cum te-or zări, ţe simt, ca nişte copoi, că eşti străin, că n-ai mai văzut biserica lor. Îşi freacă mânile; tuşesc; îşi dreg glasul; apoi rara-rara, cu nişte paşi lungi şi semeţi, îţi ies înainte, îţi caută prilej de vorbă, toţi cu aceleaşi cuvinte, cu aceeaşi tărăgănire de glas şi cu capul dat pe spate:

— Ei, flăcăule, de pe unde?... Ce vânturi?... Pe la noi...

ai?... Şi de ce?... Ce zici de biserica noastră?... Nu, mă rog, ce crezi d-ta, că n-o să-ţi tăiem capul...

De te împinge păcatul să spui ceva de sfinţii uscaţi şi drepţi — unii cu suliţe, alţii cu paloşe, unii călări, alţii pe jos şi cu mânele aşa de încrucişate pe piept, că palmele le ies afară din trup — pe loc bătrânii îşi ridică pulpanele giubelelor în cingătoarea de plisă[1] roşie şi-ţi suflă cuvântul din vârful limbii:

— Ei, puişorule, mai sunt zugravi, grozavi de tot... Am văzut şi noi... am prea văzut cum o dau în păgâneşte şi-ţi toarnă la sfinţi cu ochi de om, cu mâni şi picioare ca şi ale noastre... Da' de, vezi d-ta, sfinţii ăştia, aşa cum i-am apucat noi, de când am deschis ochii, sunt adevăraţi sfinţi. Voi, tinerii de astăzi, la legi umblaţi cu şoalda, la scris cu şoalda şi la sfinţi tot cu şoalda...

II

Aşa m-au judecat şi pe mine, şi n-oi mai uita mai ales ochii mici şi vărgaţi ai ctitorului[2], care-mi tălmăcea zugrăvelile, înfigând degetul arătător asupra sfinţilor şi oftând parcă ar fi voit să plângă vremile apuse şi credinţele de odinioară.

Erau patru. Trei — cu giubele lungi, cu şepci cu cozoroace de lac, crăpate şi şterse de lustru. Jupân Hagiul purta pe umeri o scurteică de lastic[3], galbenă, spălăcită, pătată de untdelemn şi picată cu ceară.

Ctitorul vorbea mereu, iar ceilalţi trei îmi râdeau în obraz, ca şi cum mi-ar fi spus: „Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul nostru, c-a văzut multe ş-a păţit şi mai multe"...

— Uite, îmi zicea ctitorul mâniat, ce poftești? Nu-ţi place Sfântul Gheorghe? Ce vitejeşte stă pe cal! Şi cum omoară balaurul spurcat, parcă ar ucide un vierme, nici nu se sinchiseşte. Iacă şi mucenicul Mina cum îşi bate joc de Necuratul. Dar capul arhiereului Nicolae... ce mândreţe, ce curăţel şi frumos bătrân! Ei, nenişorule, o să trăiţi, şi cu d-alde astea n-o să vă mai întâl-

[1] Plisă — ţesătură de bumbac (asemănătoare cu catifeaua).

[2] Ctitor — fondator de biserici.

[3] Lastic — satin de lână.

niți! În ziua de astăzi... Vardie națională cu cozi de cocoș muiate în băcan... și barabance... și triu-liu-liu-triu-triu... la dreapta... la stânga... dreepți!... Iar sfintele locașuri... rușine!

Ctitorul abia răsufla, roșu ca para focului. Mă hotărâsem să tac. În ușa amvonului: draci cu gheare de trei ori mai lungi ca degetele, oameni cu părul vulvoi, îngeri slabi și lungi și, mai presus de toți, bunul Dumnezeu, pe nori cenușii, rotocolit cu un curcubeu.

Ctitorul nu se mai putu stăpâni. Ridică mânele. Mânecile i s-adunară în umeri și începu, ascuțindu-și glasul:

— Nu vezi cum s-agață dimonii de talerul drepților, dar ei tot mai sus, tot mai sus la cântar, căci o faptă bună ridică de la pământ doi draci și mai bine... Nu vezi că ăștia-și apasă degetul pe un șir de oameni dezbrăcați și albi ca varul, cari o porniseră spre rai — au fost buni, milostivi, și n-au râvnit la ale altuia, și n-au zavistiit[1], și n-au furat, și n-au luat numele Domnului în deșert, și n-au avut nouă băieri la pungă, ca în ziua de azi...

Hagiul plecă capul în jos, strângându-și poalele scurteicii.

Doi din bătrâni iar zâmbiră și iar înțeleseră cu zâmbetul lor șiret: „Bine mai vorbește ctitorul! Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul, că te face puzderie!"

— Iacă, urmă ctitorul, iacă și bogații nemilostivi cum se duc în focul Ghenii cu sacii în spinare, deșelați de aur și de argint!

Hagiul tuși, trase cozorocul șepcii pe ochi și întoarse spatele „judecății d-apoi".

— Strângeți-vă vouă comori în ceruri!... strigă ctitorul, amenințând cu pumnul pe bogații nemilostivi, cari să duceau liniștiți în iad... Strângeți-vă vouă comori în ceruri, căci mai lesne va trece funia corăbiii prin urechile acului decât bogatul în împărăția cerurilor!

Ctitorul rămase cu pumnul încleștat asupra zidului; ceilalți doi își descoperiră capul, își făcură cruce, îngânând: „Doamne. Doamne, mare și milostiv ești, Doamne!"

---

[1] A zavistii — a pizmui.

Jupân Hagiul o şterse binişor-binişor şi se făcu nevăzut.

— Fugi Hagiul... fugi... Nu-i vine la socoteală, începu iar ctitorul. Nu dă un sfanţ la cutia bisericii (ctitorul ţinea mult la cutia bisericii), şi acasă — nomol de galbeni bătuţi şi ferecaţi! Îngroapă mereu cazanele, şi n-are decât o nepoată, pripăşită pe lângă dânsul de când a plecat la agialâc[1], ca să-i păzească coştoroaba[2]. Şi nu mărită fată mare, nu sleieşte un puţ, nu dăruieşte un crâmpei de salbă iconostasului[3] unde se miruieşte, caiafa[4] de el!

Şi vorba se încinse ca focul.

— Să dea Hagiu?... Hagiu să dea?...

— Dar nu l-aţi văzut cum mişună prin cârciumi şi băcănii? zise ctitorul. Intră într-una, ia binişor o măslină, o aduce la gură ş-o strecoară printre gingii. Fol, fol, fol, o mestecă... „Ei, cum dai măslinele, dragă cutare?..." „Atât"... „Scump, scump de tot la aşa vremuri. Vremuri grele!" Şi pleacă... Intră peste drum. Şterpeleşte icrele de cosac[5]. Rupe o bucăţică, îi face vânt. Pleasc, pleasc... „Cum petreceţi icrele?" „Atât"... „Scump, scump. Vremuri grele!" Şi pleacă... Se duce la pastramagiul din colţ. „Ia să vedem, vericule, cum ţi-e marfa, că nu mai dau pe la cutare"... Ia o feliuţă, îi face de petrecanie. „Cum o daţi?" „Pe parale şi atât." „Aş, v-aţi scumpit de tot! S-au dus vremurile alea... Vremuri grele!" Şi pleacă. Îi e sete. Intră într-o bragagirie. „Ei... să gust!... ce başibuzuc aveţi?" Suge un fund de tinichea, ghiorţ, ghiorţ, ghiorţ. „Zeamă de aguridă. Cin' s-o bea? Cin' s-o plăteasscă? Vremuri..." Şi pleacă. Aşa mănâncă şi se răcoreşte, şi pe el îl dau banii afară din casă.

Şi bătrânii — hi-hi, ho-ho, hi-hi — râd cu lacrămi, năpustindu-se în vorbă, care mai de care mai şiret la cuvânt şi mai subţire la coada ochilor, răsucindu-şi stropii de mustăţi, întorşi ca nişte colţi albi împotriva nasului.

---

[1] Hagialâc (agialâc) — pelerinaj.
[2] Coştoroabă — bordei, cocioabă.
[3] Iconostas — perete împodobit cu icoane, între cor şi altar.
[4] Caiafă — făţarnic.

— Carâmbii cizmelor?... De când era flăcău...

— I se scâlcie tocurile?... Le bate singur câteva flecuri...

— Pe mine, de câte ori mă vede: „Dă-mi o pustie de țigare, că-mi uitai păpușa acasă".

— Aș! ce-a uitat acasă... Bea peliniță. O adună vara, o usucă, o freacă în mâni ș-o așază în lacră. Bea toată iarna și tușește să-și dea sufletul.

— Da' v-ați uitat pe sub scurteica Hagiului? zise ctitorul, râzând și ciupindu-și mustățile. Nu?... Bine... Să vă spui eu... Într-o zi, după slujbă, stam de vorbă... mai mulți inși și câteva cocoane. Hagiu se uitase într-un jeț... Pândea o prescură. Paracliserul, un drac și jumătate, îi arătă, jos, înaintea noastră, o firfirică de paispre'ce și-i zise: „Jupân Hagiule, mi se pare că dumitale ți-a căzut la miruială". Hagiul sări în capul oaselor. Se apropie de firfirică. O țintui cu ochii, că să-i fi dat cu piciorul n-ai fi mutat-o din loc. Întinse mâna... Când se aplecă de jumătate, pe noi, din spatele lui, bărbați și coțoane, ne bufni un râs strașnic, și râzi, și râzi... Hagiul își uitase acasă turul pantalonilor... De râsul nostru, neîndrăznind să se aplece până la firfirică, se uită lung la dânsa și, cu lacrămile în ochi, ieși din biserică, mormăind: „A mea era!... Era a mea!"

Paracliserul știa de la nepoata Hagiului că Hagiul de zece ani taie din turul pantalonilor ca să-i cârpească pe unde se cosesc[1]. Scurteica fusese încă p-atât de lungă, dar o scurtase mereu din poale, ca să încăputeze mânecile.

III

Fum pe coșul Hagiului nu s-a pomenit. Ridice viscolul nămeți până la streșini. Apele să înghețe tun. Treaba lor! Hagiul nu vrea să știe de crapă pietrile la gerul Bobotezei, nici dacă în iulie turbează câinii de căldură. Iarna tremură, vara gâfuie.

Toată viața lui, de câte ori nepoată-sa — trăind aciolată pe lângă dânsul — îi pomenea, la Crăciun, să taie și ei un porc, ca tot creștinul, bătrânul răspundea:

[1] A se cosi — a se roade.

— Îmi face rău, nepoată, s-aud guițând... Îmi face rău... c-așa sunt eu... milos...

— Cumpără-l, nene, tăiat gata.

Dacă așa îl aducea din cuvânt Leana, înghițind în sec, cu gândul la șorici, bătrânul răspundea liniștit:

— Un porc... carne multă... Se strică... Două guri suntem...

Venea Paștele.

— Nene, să înroșim și noi ouă...

— Ce prostie!... Ouă roșii?... Nu e mai bine să le mânânci proaspete?... Ouă roșii, ouă stătute...

— Să roșim puțintele.

— De roșim puțintele, ardem focul degeaba, cumpărăm d-a surda băcanul... Cheltuială zadarnică... Vremuri grele!

— Da... o ciozvârtă de miel...

— Miel?... Ce fel de miel?... Cum miel?... Miroase a oaie... Paștele prea e în vară...

— Ce pustia de vară, nene Tudose, nu vezi că plouă și fulguiește?!...

— Ei, fulguiește, fulguiește... tu nu vezi că nu ține? Unde ține? Cum cade, se topește... Eu mor de căldură... Uf!... uf!...

— Și eu mor de frig...

— Mori de frig... crăpi!... Așa te-am pomenit... lacomă... nemulțumitoare!

Leana tace și înghite în sec. E săracă. N-are pe nimeni. Tace, că bătrânul, de se mânie, strigă, trântește ușile, apoi se aruncă în pat și se vaietă până la miezul nopții, uitând să-i dea și de pâne.

De mic copil Hagiul fusese copil cuminte și așezat. Nu i s-auzea gurița, nici pașii. Nu rupea pantofii. Nu-și hărtănea rochița. Pe ce punea mâna, punea bine.

Ajuns calfă la găitănărie, vorbea frumos și cu patimă în mijlocul tovarășilor săi.

— De când eram d-o șchioapă pricepusem lumea, le zicea el. Înțelesesem bine de tot că o cârpă din gunoi este o muncă de om pe care te faci stăpân dacă o pui doparte. Și dacă mama îmi

dădea un ban de trei ca să-mi iau un simit[1], eu mă uitam în ghiozdan: de aveam felia de pâne, sănătate bună, aveam ce mânca. Nu te saturi cu pâne? Ce-ți trebuie simiți? Și puneam banul bine. Și un ban peste altul fac doi, peste doi dacă pui altul, fac trei... Râdeți voi...: râdeți... Da' vânturați banii în mâni și veți simți ce răcoare ține când vă e cald, și ce cald când vă e frig. E destul să te gândești ce poți face cu banii, ca să guști bucuria lucrului pe care nu l-ai cumpărat. Ai simțit bucuria?...: De ce să-l mai cumperi?... Râdeți voi, râdeți... Ce lucru poate fi mai luminat ca un jeratic de galbeni întinși pe o masă? Voi râdeți... râdeți cu hohote... Niște risipitori... În viața voastră n-o să gustați adevărata bucurie...

Într-o zi, o calfă, văzându-l cum tremură și cum i s-aprind ochii când vorbește de bani, i-a zis în glumă:

— Strângi tu, băiete, strângi, și într-o zi... fiut... fiut... p-aci l-e drumul... și ia-i de unde nu-s...

Tudose, la așa nelegiuire, s-a ridicat în vârful picioarelor, a încleștat pumnii, i-a dus la gură și a strigat, închizând ochii:

— Numai de veți vârî tot pământul în buzunar... numai atunci veți fura și banii mei!... Așa să știți!... Așa!... Că n-am bani... N-am chioară lăscaie... P-așa vremuri nu poți să ai...

În sfârșit, Tudose muncea; strângea; nu bea; nu ochea prin mahala; mânca pâne cu bragă. După zece ani, ajuns la parte, după alți cinci, tovarăș pe din două cu stăpânul său.

În primii ani de tovărășie slăbise, îngălbenise, îmbătrânise la treizeci de ani. De frică și de griji, bolea pe picioare. Fostul său stăpân îl luă la masă la el ca să-l mai îndrepte. Și ce frumos mânca! Oscior peste oscior și nimic pe oscior.

Se mai întremase. Erau cu toții pe iarbă verde, sărbătorind și udând cu pelin ziua de întâi mai. Jupânul i-aduse vorba:

— Tudose, nu vrei tu să-ți găsesc o fată bună, de treabă, cu ceva zestre? Ei, și știi, un copil, doi, ai pentru ce trăi.

— Nu se poate, jupâne, nu se poate! Femeia, copiii cer de mâncare, vesminte, învățătură... și n-am de unde... Ce bruma

[1] Simit — covrig.

am sunt în negoț, și banul din negoț este al orcui ar voi să te înșele.

— Tudose, băiete, nu vorbi cu păcat, să nu vorbești într-un ceas rău.

Ceas rău? Își strânse fermeneaua[1] la piept, apoi mormăi pe gânduri:

— Nu se poate, jupâne... copiii cer pâne, îmbrăcăminte, învățătură, și femeia... rochii... plimbare... scurteică de tibet... fuste în gherghef... Nu se poate, jupâne... să mă crezi că nu!...

IV

Oh! ce fericire pe Hagiu când rămase singur stăpân în prăvălie! În prima zi l-apucă căldurile. Obrajii îi ardeau; capul i se încinsese; ochii îl usturau. La ceas, la ceas, ieșea din prăvălie s-o privească pe dinafară. Îi da târcoale. Îi cerceta încăperile și zidurile cu d-amăruntul. Se ridica în vârful picioarelor ca să-și arunce privirile până peste acoperișul ei. Prăvălia?... Era copilașul rumen și frumos. El? Părintele fericit că are pe cine mângâia. Prăvălia? Femeia fermecătoare. El? El, nebunul care-i da în genuchi, cu ochii închiși și cu inima speriată.

I s-a izbândit visul, singurul vis pe lume! A rămas singur. Ale lui sunt sculurile, jurubițele și ghemurile de găietane; ale lui războaiele, rodanele[2] și maldările de lână; numai el singur deschide tejgheaua; numai el singur tocmește, face prețul și primește, numai în mâna lui, banii frumoși și rotunzi.

În prima seară, zăvorind ușile și obloanele, ochii îi jucară în toate părțile, mustrând pe ucenici la fitece mișcare:

— Încet, încet, încetinel, că ușile nu sunt de fier!

— Ia seama, trândavule, să nu spargi geamurile, că nu sunt de fier!

— Nu trânti obloanele, ponivosule[3], că nu sunt de fier!

---

[1] Fermenea — scurteică (haină scurtă până la talie) cusută cu fir, cu sau fără blană.

[2] Rodan — sucală (unealtă casnică cu care se deapănă firele de pe scul pe țevi sau pe mosoare).

[3] Ponivos — prost, nătâng.

— Încet, încet cu lacătele, mototolule, că nu sunt... şi dacă sunt?... Au broască, au meşteşug, costă parale!

De zece ori se întoarse din drum ca să mai privească o dată, încă o dată, prăvălia. La urmă o privi lung, îi surâse, i se umplu ochii de lacrimi şi plecă, mormăind:

— Mititica... tristă şi ea... cu obloanele în jos, cu uşa închisă... ca un om care a închis ochii!... Se crapă de ziuă?... Face ochii mari, cât geamurile ei, şi parcă vorbeşte, momind pe trecători să intre, să-i dea o bună-ziuă şi să-i târguiască câte ceva... Linguşitoarea...

Cu capul în jos, ciulind mustăţile, ştergându-şi sudoarea de pe frunte, iuţind şi muind paşii, mestecând şi tuşind, se duce acasă. Vorbeşte. Se vede în luptă cu ceilalţi: cu ucenicii, cu calfele, cu muşteriii mărunţi şi cu toptangiii[1]. La unii surâde, unora le strânge mâna, cu alţii se ceartă, la urmă se împacă cu toţi, îi atrage, îi momeşte, îi înşală.

Obosit, ajunge acasă.

La răspântia din care se desface drumul înspre Calea Vergului, se pituleşte căsuţa Hagiului, în mijlocul unei grădini stufoase.

Deschide uşa tinzii; o încuie grabnic; intră într-o odaie mică şi întunecoasă; aprinde o lumânare de seu; se aşază pe pat; îşi ia capul în mâini şi-şi razemă coatele de genuchi.

Pereţii sunt cojiţi şi galbeni; grinzile tavanului, negre şi prăfuite; icoanele, cu sfinţi şterşi; patul de scânduri, acoperit cu o pătură lăţoasă, vărgată cu alb şi vişiniu. Două perne de paie la perete şi una de lână îmbrăcată într-o faţă soioasă. Pe jos, pardoseală de cărămizi reci. Odaie tristă, întunecoasă, un mormânt pe ai cărui ochi de geam, ca un sfert de hârtie, ţ-ar fi frică să priveşti, de frică să nu vezi morţii odihnindu-se cu feţele în sus.

Hagiul tresări şi suflă în lumânare.

— Costă parale. Mă gândesc eu şi pe întuneric. Oh! Doamne, Doamne, ce bun eşti, ce înţelept eşti! De n-ar fi soare, câte lumânări mi-ar trebui să arz ziua în prăvălie!... Ce cheltuială!...

[1] Toptangiu — cel ce vinde marfă cu toptanul (cu ridicata).

Abia se lungi în pat și gândurile începură, întâi blânde, prietenoase, ș-apoi îndoielnice, posomorâte.

Bine că a rămas singur stăpân în prăvălie! Jupânul era bun, era cinstit, da' de... două chei la o tejghea... două mâni în parale... douăzeci de degete în firfirici... patru buzunare și două socoteli... Cine știe!... Din greșeală... banii sunt mici... ușor îți scapă printre degete... ba în buzunar... în pungă... în căptușeala hainei... Stăpânu-său era bun, era cinstit, dar ierta de multe ori pe calfe, pe simbriași, pe ucenici, când rupeau și spărgeau prin prăvălie. Venea un cerșetor, doi, douăzeci: „Să le dăm, că avem copii". Da, dar el n-avea copii. Da, dar jumătate din acei bani aruncați era munca lui, erau banii lui, erau mângâierea și fericirea lui. Unde pui hainele pe cari i le cumpăra cu d-a sila, lumânările de Paște, discurile, miruiala, căci îl ducea de guler la biserică... dar cutia bisericii, de care îi era spaimă... Socoteală limpede: masa, creditul și numele stăpânului său produceau mai puțin ca mila stăpânului, hainele pentru masa stăpânului, evlavia stăpânului și nepriceperea stăpânului la vânzarea găitanului.

Hagiul se rostogolește în pat. Prea e fericit. Nu poate dormi. Râde și oftează. E deștept și visează. Ce vis! De nu s-ar sfârși! Dacă aci, în zăduf și întuneric, ar sta în picioare, și banii ar crește, ca o răvărsare de apă, de la tălpi în sus până peste creștetul capului... Oh! ce fericit ar fi Hagiul! Înainte să-și dea sufletul ar vedea fața și vecinicia lui Dumnezeu. Moartea să aibă coasă de aur, el și-ar înfige amândouă mânele în tăișul ei!

Picături de ploaie bat în geamurile Hagiului. Hagiul tresare. Nimeni. Se șterge pe frunte de nădușeală. Răsuflă greu; ca p-un suiș de deal c-o povară în spinare. Îi bate inima: visul unei morți fericite i s-a prefăcut într-o viață de spaimă. Picături grele izbesc în geamuri. Gândul că ar putea să-l jefuiască cineva îl face să sară din pat. Aprinde lumânarea. E galben ca ceara. Părul nepieptănat și lung i-atârnă în vițioane pe ceafă și pe frunte. Se uită la icoane. Se închină. Și-aduce aminte de Dumnezeu. Firește că se gândește la el! Se gândește că suferă pe pământ din cauza leneșilor și a tâlharilor. Lui nu i-ar fura o băsică cu zece mii de galbeni, îngropați sub cărămizile de supat, ci l-ar fura de zece mii

de ori, i-ar fura sufletul turnat în fitece galben. El niciodată n-a priceput ce este zece, o sută, o mie. Astea sunt vorbe, sunt numere pe răboj ori pe hârtie. În zece galbeni este inima lui de zece ori; într-o sută, inima lui de o sută de ori; într-o mie, inima lui de o mie de ori. În zece mii, el nu vede un purcoi de galbeni, ci zece mii de copii ai lui, fiecare cu chipul şi cu viaţa lui. Iacă de ce se gândeşte la Dumnezeu.

— S-aprind candela, deşi Milostivul ar trebui să vază şi pe întuneric! zise Hagiul şi se ridică, tremurând, în dreptul icoanelor.

Scoase binişor paharul din candelă; îl puse pe pat; stoarse şi îndreptă firul de iască; turnă în păhărelul murdar untdelemn dintr-un urcior; măsură cu ochii roata untdelemnului...

— Un deşt de untdelemn!... Un deşt... E prea mult... risipă... se răvarsă de ziuă... Cum o să mai vază Atotţiitorul o limbuliţă gălbuie când soarele o potopi lumea cu lumina lui?...

Puse paharul pe un taler de pământ şi turnă apă. Untdelemnul se scurse în taler, rămâind în pahar un rotocol d-o muchie de cuţit.

Se vârî în pătură. Candela sfârâi şi trosni. Hagiul, ameţit, mormăi în mustăţi:

— De ce-o fi trosnind? Semn rău! Am turnat dăstul untdelemn... De ce-o fi trosnind?... De nu mi-ar arde prăvălia!...

V

Aşa petrecu viaţa Hagiul până la bătrâneţe. Un şir necurmat de chinuri fericite, nebăgând nimic în el, nepunând nimic pe el. Fără foc; fără fiertură; neiubind pe nimeni; tresărind când umbra i se încurca în picioare; închizându-se ziua cu zăvorul în casă; robotind nopţile în odaie cu o lumânare de seu în mână, ca o stafie uscată.

La bătrâneţe, găitănăria nu mai mergea. Desfăcu prăvălia Vându tot.

— M-am ales şi eu c-o pâne, dupe o muncă câinească de la opt până la şaizeci de ani.

Dar în acest bătrân, pentru care prietenii, copiii şi nevasta lui erau banii agonisiţi şi ascunşi, un singur gând, mai presus de orice, îi turbura fericirea:

— Dumnezeu vede toate... plăteşte toate. Vede toate!... Cum vede? N-am furat pe nimeni... N-am luat banul nimărui!

„Vede toate, plăteşte toate." Icoanele şi vorbele din biserică i se deşteptau în minte. Ce strică bogatul nemilostiv dacă nu fură şi nu bate pe nimeni? Dacă bogaţii ar da în fiece zi la săraci, săracii s-ar îmbogăţi şi bogaţii ar sărăci. În ce ar fi Dumnezeu mai câştigat? Trupul lui n-a vroit femeie; buzele lui n-au avut copil de sărutat; pântecele lui n-au poftit la mâncăruri grase, şi o vecinicie toată să nu vază faţa luminoasă a idolului său?

Într-o zi bătrânul, nemaiputând răbda aceste gânduri, s-a hotărât:

— Da, da, am să mă iau bine cu Dum... Să văd locurile sfinte! Ce jertfă ar putea întrece jertfa mea?

Locurile sfinte... lemn sfânt... cei care nu se duc... se poate vinde lemnul sfânt... p-acolo toate pădurile trebuie să fie sfinte...

Şi bătrânul s-a dus la hagialâc şi s-a întors „aghios", „hagiu" — sfânt, dar mai soios de cum plecase.

Şi tuturor, de câte ori îl întrebau cum e p-acolo, strecura vorba de minunile lemnului sfânt. Văzuse el, cu ochii lui, leproşi vindecaţi cu lemn sfânt. Le atingea rănile cu o bucăţică mică, mititică de lemn, şi rănile se închideau, şi pielea se netezea pe unde fusese carne vie. Un pusnic a trăit zece ani, fără să bage nimic în gura lui, mirosind lemn sfânt. Unui nebun i-au venit minţile la loc cum l-a atins cu lemn sfânt pe frunte.

Povestind aşa minunile şi închinându-se, Hagiul a vândut lemn sfânt bătrânilor, babelor şi văduvelor.

De multe ori Hagiul, vesel că s-a pus bine cu Dumnezeu şi fericit că şi-a întors paralele cheltuite cu hagialâcul — ba a mai şi câştigat — bombănea, uitându-se în toate părţile:

— Ce negoţ, ce daraveri, ce bănet s-ar face! Lemnul sfânt merge găitan! Acum patruzeci de ani o prăvălie cu lemn sfânt ar

fi fost potop de aur. Astăzi lumea începe să fie rea... credinţă puţină... Doamne! Doamne!

Şi Hagiul îşi făcu cruce că lumea să ducea la pieire.

Pustiile de bătrâneţi sunt grele. Tusea îl apucă mai des şi-l ţine mai mult; sângele nu mai rabdă gerul; aducerea-aminte se împuţinează. Deseori se ceartă el cu el:

— Ba sunt opt mii...

— Ba sunt zece!

— Ce fel zece?

— Atunci, dincolo, sunt opt!

— Aş, nu se poate, aseară i-am numărat.

Şi auzul îl cam lasă. De vorbeşte mai tare, se aude, se sperie şi se uită în toate părţile...

— Na, Hagiule, cap sec, strigi cât te ia gura, parcă cine ştie ce-ai fi având! Iaca, n-ai, n-ai, n-ai, eşti sărac lipit!

Iar în mintea lui: „Am, am ceva, dar e mai bine să zic că n-am chioară para".

VI

Până la optzeci de ani nu i s-a întâmplat nimic serios Hagiului. Nu l-a durut un dinte măcar. I-au căzut toţi de bătrâneţe, pierzându-i pe unii în coaje, pe alţii în miez de pâne.

Tocmai în ăst an se puse o iarnă grea. Trosneau pomii în grădină. Pe geamurile Hagiului înflorise gheaţa cu frunze mari şi groase. Degeaba se încerca nepoată-şa să facă ochiuri în geam. Rotunjea biata fată gura, sufla din toată inima; se croia câte un rotocol, dar se prindea la loc.

— Suflă mai cu inimă, Leano, strigă Hagiul, cocoloşit într-un colţ al patului.

— Suflu, nene Hagiule, suflu, dar mă taie frigul şi mi-a înghetat răsuflarea, răspunse nepoată-sa, tremurând c-o cergă în spinare. Ar trebui să-mi dai de lemne, că înlemnim până mâne.

— Cum?... Lemne acum?... Pe frigul ăsta? P-aşa frig o cioaclă[1] de lemne costă un galben... un galben!

[1] Cioaclă — cărucioară (sanie mică).

Leana plecă bombănind în odaia d-alături. Hagiul rămase singur. Trist, întuneric și frig. Vântul se repede pe coș, rece ca gheața, și nu găsește în vatră nici cărbuni, nici cenușe. Hagiul tremură și morfolește o bucățică de pâne. Fiori reci îi trec pe șira spinării. Nu-și mai simte picioarele din tălpi până la genuchi.

Zăpada se ridică până la geamuri. În toată mahalaua nu s-aude nici om, nici câne.

Hagiul adoarme, mâhnit că, dacă iarna va ține tot așa, n-o mai duce fără lemne. Și ce scumpe trebuie să fie lemnele! Așa e, o să iasă din iarnă sărac lipit. A adormit. Se mișcă. Se învârtește. Toată noaptea visează că se prigorește[1] la un foc mare.

A doua zi nepoată-sa îl găsi pe jumătate înghețat. Abia putu să zică: „Leano, foc, că mor", și îi întinse un bănuț de aur, închizând ochii. Îi fu rușine ca să nu-l vază acel ochi de aur cu câtă ușurință îl aruncă în mânile nemiloase ale lumii. Oftă dureros.

Focul pâlpâie în vatră. Mormanul de jeratic dogorește și aruncă un polei cald și rumen pe peretele din față. Tavanul trosnește și zidurile asudează. Leana, cu picioarele goale până la genuchi, se părpălește în gura sobei. Bătrânul a ieșit din pătură și-i e cald, și îl ia cu fiori. Picioarele îi tremură. E lihnit. Îi cere inima o ciorbă, ca niciodată în viața lui.

— Ce pui atâtea lemne? Prea multe lemne! Leano, n-auzi? Și tot mi-e frig... Prea multe lemne!... Mi-e foame... O să dai foc casei!... Ah! pânea nu mă mai satură... picioarele nu mă mai țin!

— Oi fi bolnav, răspunse Leana. Să chem pe cineva. Lângă spițărie e un doftor...

— Să nu calce nimeni în casa mea! strigă Hagiul. Cât scrie doftorul pe hârtie nu plătești cu viața toată! Sunt sănătos, voinic, mai bine ca oricând!...

Dar, voind să umble, căzu pe pat, zicând: „Oh! da, niciodată n-am fost mai bine!"

---

[1] A se prigori — a frige; a arde.

Dupe trei zile de friguri, Hagiul se sculă din pat, uscat și galben, cu ochii duși în fundul capului, cu părul lung și ciufulit. Leana îl întrebă încetișor dacă n-ar vrea ceva.

— Aș vrea, răspunse trist Hagiul, aș vrea o ciorbă de găină... cu nițică lămâie... lămâia e scumpă... câteva boabe de sare de lămâie... Și, vezi, găina să nu fie prea mare... mică și grea.

Pe seară, Leana întinse în mijlocul patului un ștergar. Pe ștergar o strachină cu ciorbă caldă. Aburii se ridică din strachină. O aripă galbenă iese din zeama presărată cu steluțe de grăsime. Pe buzele străchinii, o lingură de cositor. Alături clondirul, cu două degete de vin, cu dop de hârtie. Hagiul privi cu lăcomie, se șterse pe frunte și zise cu nespusă părere de rău:

— Ce poftă de copil!...

Se văzu topind, el, cu mâna lui, bulgări de aur, turnându-i în strachină și sorbindu-i cu lingura.

Se apropie de pat. Începu să mănânce. Plescăi; își supse gropile din obraji; se încruntă; și-acoperi ochii cu sprâncenele; se resti la Leana, aruncând lingura:

— Una de lemn... asta e coclită!...

Leana, râvnind la ciorbă și înghițind în sec, ieși afară și-i aduse una de lemn.

Hagiul începu iarăși a sorbi zgomotos. Se scutură și scuipă de mai multe ori.

— Ia ciorba d-aci! M-am săturat... Simț pe gât o cocleală acră... sărată... un miros nesuferit... Ia-o... fugi cu ea... nu vezi?... Îmi sorb viața!

Leana luă strachina și ieși.

Hagiul își trânti capul pe o pernă de paie. Trupul lui — o flacără. Ce friguri! Sub el se deschisese ca o mare fără fund. Și se ducea adânc, adânc, tot mai adânc. Și pe gât gustul aurului, sângele viu al aurului! Nefericit părinte, gustase din carnea copiilor lui. Ciorba îi mirosise a aur!

Când Leana intră în odaie, el se ridică în coate și-i strigă:

— Stinge focul!... Să dai cărbunii și cenușa înapoi!... Aruncă ciorba... și să dai fulgii și bucățelele înapoi... Vreau banii pe jumătate, dacă nu toți!

Şi începu să plângă cu hohote.

— Ucigaş!... nebun!... nelegiuit!... în veci n-o să te saturi!

Leana, înmărmurită, să uită la el. Tocmai atunci s-auzi miorlăind la uşe cotoiul, tovarăşul ei de foame şi de tremurat, singura fiinţă care o mângâie şi pe care o mângâie.

Leana crăpă uşa. Hagiul se uită speriat şi, văzând cotoiul strecurându-se pe uşe, se resti:

— Să-i tai coada!... Să-i tai coada!... O coadă d-un stânjen!... până să intre, se răceşte odaia!... Să cheltuiesc şi pentru el?... Unde e toporul?... Am să i-o tai eu!

Se ridică în picioare. Picioarele tremurară, se îndoiră, trosniră din încheieturi. Hagiul se curmă de mijloc; deschise ochii, mari şi roşii; căscă gura şi căzu pe spate.

Leana, speriată, fugi afară, închinându-se.

S-a înnoptat. Ea pândeşte la uşe. Tremură şi inima i se bate. Ar vrea să intre, şi spaima că e mort or nebun o îngheaţă. Vântul fluieră în straşina casei. Zăpada le-a troienit uşa pe dinafară. În tindă e frig şi întuneric.

Pe la miezul nopţii i se păru că în odaia Hagiului se târăşte cineva d-a buşile. Ascultă. Auzi desluşit un sunet de bani.

— El e. N-a murit, şopti Leana, banii îi prelungesc viaţa. Săracu' nenea Hagiu!

Liniştită puţin, dibui pe întuneric clanţa de la odăiţa ei, deschise uşa binişor şi se duse să se culce, tânguind încet pe nensău Hagiu:

— Săracu', ce bogat este!

A doua zi, de dimineaţă, Leana, intrând în odaia Hagiului, îl găsi numai în cămaşe, în cămaşa sa petec de petec, trântit cu faţa în jos, pe aur, îngropat în galbeni, cu fruntea p-un purcoi de lire, cu ochii închişi.

Cum îl văzu, începu să plângă.

Dar, ca prin minune, trupul Hagiului se cutremură. Banii sunară d-a lungul, de la picioare până în frunte. Săltă capul; deschise ochii stinşi şi-i îndreptă, ca nişte sticle reci, asupra Leanii;

bolborosi câteva cuvinte nedesluşite; muşcă în vânt cu gingiile albe şi izbuti să slomnească[1]:

— Nu te uita... închide ochii... ochii fură... închide ochii!

Căscă gura; limba i se mototoli în gât; capul îi căzu într-o parte; picioarele i se lungiră; mânele i se înfipseră în bani... şi adormi de veci, cu ochii deschişi şi ţintă asupra Leanii.

Când l-au scăldat, pe genuchi, pe piept şi pe frunte se vedeau rotocoale de bani. Şi i-au rupt pleoapele de sus, şi ochii lui spăimântaţi nu s-au închis.

Leana l-a îngropat cu alai mare. Zece popi, arhiereu, oranist, colivă, steagul Bisericii Troiţa, flori, lumânări, zăbranice[2]. Lumea, privind, zicea:

— Ce frumuseţe! Bine de el!

La capul lui mergea Leana; după ea, câţiva bătrâni cu ctitorul în mijloc.

Unul din bătrâni întrebă pe ctitor:

— Ce bani a lăsat?

— Un milion, răspunse ctitorul.

— Cât face un milion?

— Un milion? De zece ori câte o sută de mii.

— Săracu' Hagiu!

— Dacă ar vedea el cum se cheltuieşte cu înmormântarea lui...

— Ar muri! răspunse unul din bătrâni.

Şi oranistul, cletănându-şi ceaprazurile[3] de fir, intră în curtea bisericii. Mai multe glasuri s-auziră în depărtare: „Vecinica lui pomenire, vecinica lui pomenire..."

---

[1] A slomni — a îngăima.

[2] Zăbranic — maramă.

[3] Ceapraz — ciucure de mătase, bumbac sau lână.

ODINIOARĂ

*lui George Radu Golescu**

ANII TREC AȘA DE REPEDE, că nu-ți dai seama când și cum cutare flăcău, rotar or grânar, s-a schimbat în moș cutare, de unde și până unde un bujor de fată, să o fi sorbit într-o lingură cu apă de dragă ce-ți era, să te pomenești cu ea zbârcită, cărunțită, apoi albă-colilie.

Așa curge vremea, și pe noi nu ne lasă în urmă, ci ne târăște cu ea până la hotarul vieții. Ne așază frumușel pe două scânduri, ne întinde pe dasupra o pânză albă cu cruce în mijloc, ne stropește cu vin și cu untdelemn. Bulgării și țărâna cad și astupă. Și tot vremea din moșoroi face netezișș, surpă crucea de la cap, bătătorește locul și acoperă cu bălării cel din urmă locaș al nostru.

Ei, câte se duc cu zilele și ce triste minuni ni se arată de ieri până azi! Câte ne mai așteaptă de azi până mâine!

În curtea bisericilor vechi, cruci de peatră și de lemn, uneori câte două-trei în același cuib, umbrite de vișini și de pruni. Rămâi pe gânduri. Parc-ai vrea să știi cine odihnește sub pământul încărcat cu ștevie și cu urzici... Parc-ai vrea să afli ce locșor a căzut la fitecine din cei ce odihnesc acolo... Cu mulți ai copilărit, mulți te-or fi mângâiat și pe unii poate că i-ai iubit.

E trist.

Dar e și mai trist să te reîntorci, după mai mulți ani, din pustiuri străine în mahalaua în care ai născut ș-ai crescut, și să nu mai vezi nimic din câte știai. Pe aceeași streaje să intri, pe aceeași cărare să te strecori, și să nu mai vezi mândrețea d-odinioară.

---

* Coleg de liceu cu Delavrancea, cu care a locuit la Paris în 1882—1884. Frate cu Dinu Radu Golescu.

La marginea capitalei, departe de zgomot și de făpturile pizmașe, între oraș și ogoarele țărănești, să întindea, înflorind, mahalaua grânarilor. Mergea bine de la Dumnezeu. Unde își punea creștinul vatra, să prindea pe tălpoaie neclintite. Casele văruite se afundau în grădini cu rogodele[1], veselia copiilor. P-alocurea viile se mlădiau, încărcate cu ciorchini, pe aracii plecați de greutatea rodului. Țăranii cu dare de mână se îndesau să-și găsească loc între grânari. Era o ferbere de muncă, o dragoste de propășire ș-o frăție de trai, că nu se mai pomenea așa mahala tihnită și harnică.

Când sosea câte un jupân, or nea cutare, călare pe rotașul din stânga, plesnind voinicește în naintași, lelițele, cumetrele, finele, suratele îi ieșeau voioase înainte, îl opreau din drum și-l zăpăceau cu cercetările. Grânarul, cu o mână în brâu, cu alta pe hățuri, cu biciul pe după gât, le răspundea cu rânduială, să nu lase pe nici una mâhnită.

— Nea Mitrane, ai întâlnit, p-ale drumuri, pe alde dumnealui? (Și „dumnealui" îi era bărbatul.)

— Da, cumetriță, descarcă la Oltenița.

— Nea Mitrane, ai văzut pe bâcu? (Și „bâcu" îi era tată-său.)

— Da, fină, cale d-o zi, și vine, e sănătoșel, tare-mare.

— Nea Mitran, ne-ai întâlnit flăcăul? (Și „flăcăul" era frate-său.)

— Cică a câștigat bune părăluțe. Dar tu, când ne-i întinde halageaua nunții?

Și așa, cu una, cu două, până le dedea de rost, apoi toate alergau, ca un stol de vrăbii speriate, care încotro ședeau, ca să spuie veste bună și noroc pe la cei d-acasă.

Chiaburii se înmulțeau. Copii rumeni și bucălați goneau cu ghiozdanele la școala din curtea bisericii, să plătească sfănțoaica pe lună dascălului Nicuță și să învețe slove noi, să citească pe felurime, să scrie pe platcă și, hei! mai târziu, să învârtească tocul pe hârtie, ca niște logofeți.

În serile de vară, mai ales pe lună, toată mahalaua ieșea pe

[1] Rogodele — tot felul de ierburi.

prispă or pe laița de lângă poarta mică, și poveștile începeau lungi și nesfârșite. Bunicele și mumele își luau nepoții și copiii cei mai mici, prâslele, în poală și le spuneau câte-n lună și-n soare. Ba de turci, ba de tătari, ba de calmuci, ba de căpcăunii cu două guri, ba de muscali, ba de nemții cu coadă, mă rog, din câte omul apucă și vede, aude și nu uită.

Și când liliecii goneau d-a lungul drumurilor, copiii măricei părăseau scurteica bunichii pentru ca să arunce după ei cu căciulele, strigând de la streaje până la biserică:

— *Liliac... liliac,*
trage noaptea la conac,
din clopotnița bătrână,
hop, o dată, hop, de două,
pân' la nouă...
Liliecii dacă scapă
supt căciulă fac calpacă.

Și de veneau Floriile, Paștele, cu hainele noi, St. Ilie, cu pepenii de Pantilimon, Moș Ajunul cu colindețele, această prăsilă voinică și vioaie umplea mahalaua de veselie și de năzdrăvănii.

La Ignat, când zăpada cădea de două palme, porcii înjunghiați asmuțeau câinii, guițând de se cutremura pământul. Fumul focurilor, în care îi părpăleau până la șorici, acoperea cerul mahalalei ca o ceață deasă și fără căpătâi...

Așa îi mergea, pe acele vremuri, omului, în bine și d-a bună. Case noi se clădeau întruna. Ogrăzile se făceau mai dese și mai frumoase, împodobite primăvara cu stufuri de flori, iară vara mlădiete până la pământ de rod bogat și felurit.

D-atunci tot să fi trecut cincisprezece ani de zile.

În ziua de azi, bătrânii s-au dus după tărâmul ăsta.

Casele vechi, nespoite, dărâmate, fără garduri, mărturisesc că sărăcia s-a încuibat în locul belșugului d-odinioară. Azi tot e d-a valma, căci toate sunt d-a valma când bietul creștin nu mai are ce ocroti. Grajdurile, ulucile cu porțile mari au fost aruncate în sobă, pe gerul Bobotezei. Curțile, pline altădată de păsări, azi

sunt pustii. Abia câte un câine pocâltit mai hămăie şi te vesteşte că e la locaş de om.

Copiii sunt galbeni şi slabi, zdrenţăroşi şi fără chef, căci la Paşte n-au cu ce se înnoi, la Moşi n-au cu ce să-şi cumpere fluiere şi hârâitori. Zmeurile nu mai vâjie pe la Sân-Petru. Dascălul Nicuţă nu mai cântă cu o sută de băieţi într-un glas:

O daàtă-i una, uùna!
doòrdoo paàtru!

Nunta de azi să cheamă sărăcie la sărăcie, botezul, din cumetrie cu chef şi lăutari, se numeşte belea la capul omului.

Grânarii au ajuns la două mârţoage de cai şi nu mai pun în căruţile cu coviltir patru chile mari.

Toată mahalaua a sărăcit şi se-ngroapă în ruine şi bozii. În locul şcoalei lui Nicuţă, şcoala primăriei, ca un palat frumos, încăpător, dar pustiu şi fără spor la carte.

— Ce e asta, lele Ancuţo? am întrebat mâhnit, privind în toate părţile. Şi de ce-aţi ajuns în halul ăsta?

— Ei, maică, ce e de la Dumnezeu şi de la stăpânire este. Iacă şcoală mare, iacă biserică frumoasă, dar de ce le-or mai fi ridicat în mijlocul dărâmăturilor eu nu pricep... Uite, ne-am stins în câţiva ani. Se zice că acele maşini blestemate de drumuri-de-fier au luat cheagul grânarilor noştri. Apoi, de, o fi, n-o fi... Atât, mamă, ştiu că odinioară copiii îşi numărau anii după casele noi care se ridicau, azi îşi socotesc vârsta după casele care se dărâmă.

Şi bătrâna plecă cu donițele spre puțul cu două roate.

BIBLIOTECA ACADEMIEI
Nr. inv. 279.991

CUPRINS

Bunicul 5
Bunica 9
Palatul de cleştar 13
Neghiniţă 21
Stăpânea odată... 32
Şuier 56
Pravoslavnicul şi slăninele 62
Fata moşului 66
Apă şi foc 80
De azi şi de demult 87
Sorcova 98
Domnu' Vucea 103
Bursierul 121
Hagi-Tudose 139
Odinioară 156

Contravaloarea timbrului literar, reprezentând 2% din preţul de vânzare cu amănuntul, se va vira la Uniunea Scriitorilor din România, cont virament: 45106262, banca: B.C.R. — S.M.B.

3 431+
69 TL
3 500 LEI

Redactor: Maria Morogan
Tehnoredactor: Aura Iordache
Apărut: 1995

Tiparul executat sub cda 212/1995, la Imprimeria de Vest R.A., Oradea, str. Mareşal Ion Antonescu nr. 105, România